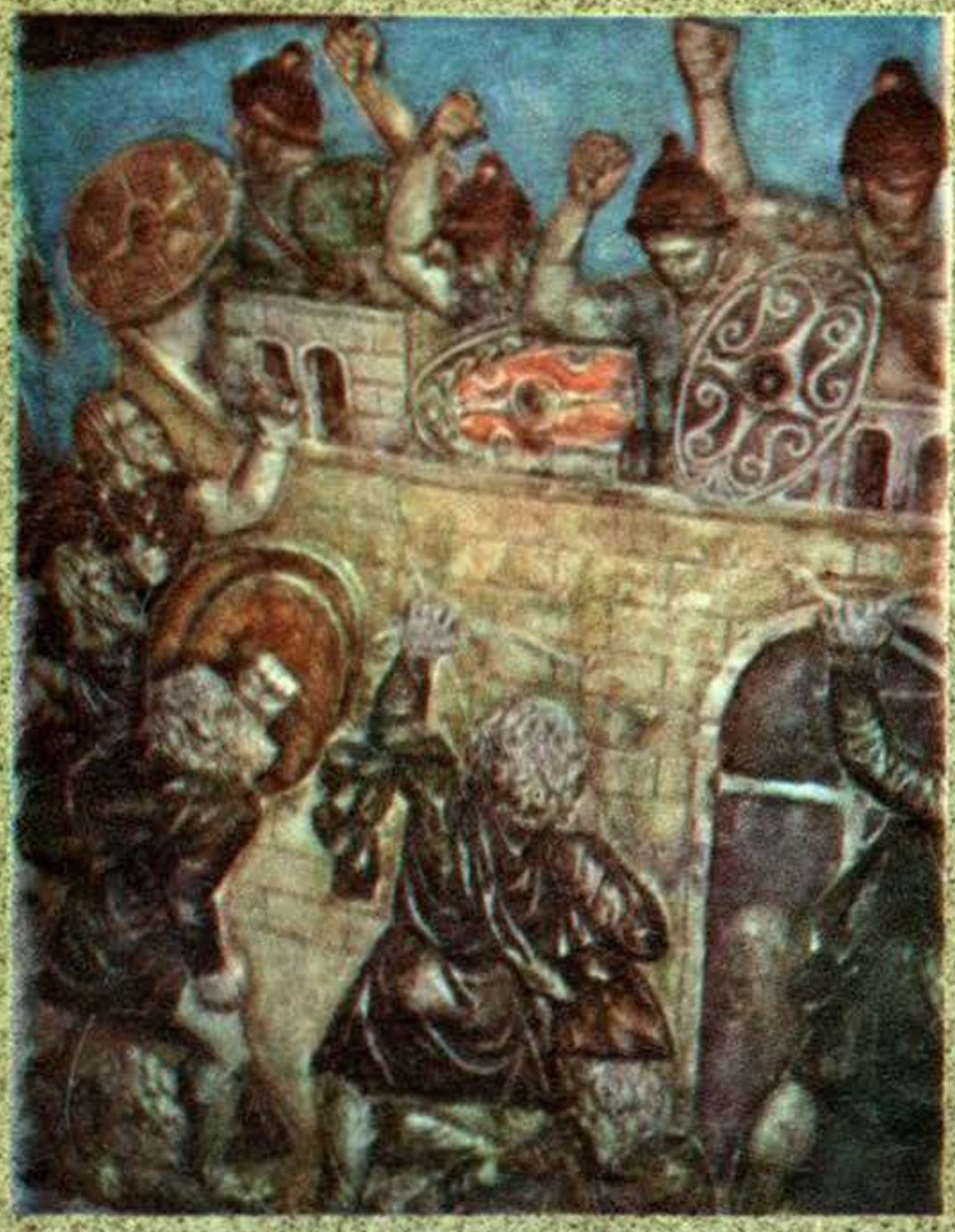

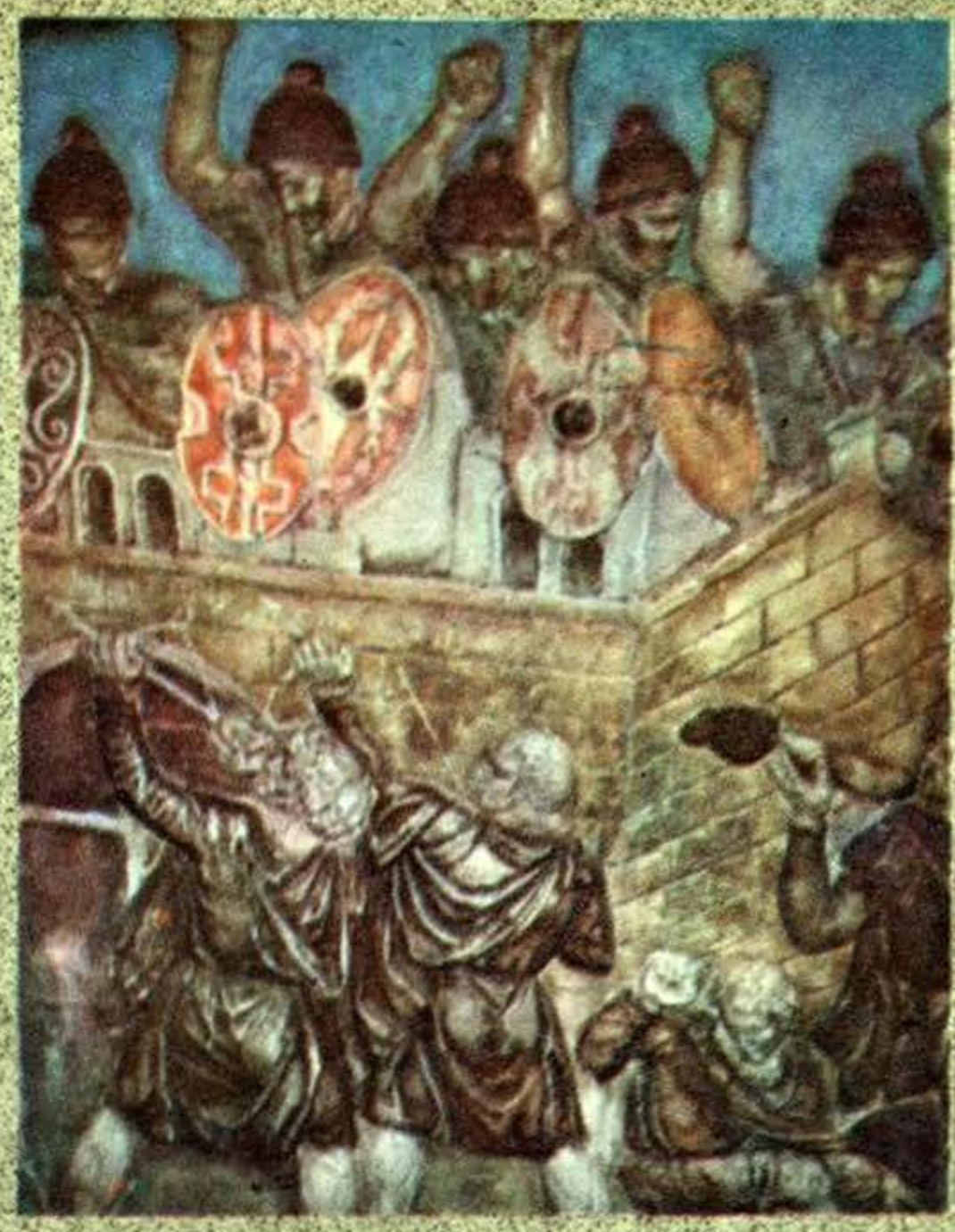

magazin istoric

ANUL XXI NR. 6 (243) IUNIE 1987

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XXI
Nr. 6 (243)
iunie 1987

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

1877-1987

● Independenţa — sens şi permanenţă în istoria naţională: *Ilie Ceauşescu*...2 ● 1877-1878. Românii se luptă pentru libertatea lor: *Cristian Popişteanu, Valeriu Buduru, Marian Ştefan* ● Generalul Cerchez raportează: Vidinul a fost încercuit... 6

● Un simbol al neînfricării — regele-erou Decebal: *Dumitru Berciu*... 14 ● Culorile Columnei: *Ion Dumitriu-Snagov*... 17 ● Decebal — nume şi renume: *Ion Horaţiu Crişan*... 19

Dictatul fascist de la Viena — expresie a politicii de forţă repudiată de istorie:
Mircea Muşat, Cristian Popişteanu, Florin Constantiniu, Valeriu Dobrinescu 21

Românii în izvoare istorice străine. „Cel mai vestit dintre principi“:
Valeriu Veliman 33

Istorie la Marea cea Mare (III):
Gheorghe I. Brătianu 35

Mijloc minunat al vieţii naţionale:
Alexandru Dobre 40

Sovata — incursiune în timp:
Vasile Smărăndescu 61

● Spania — aur şi istorie: *Enrique de Obregón* ... 43 ● Viena 1914-1916. Agonia unui imperiu: *Irina Mavrocordat*... 47 ● 1939-1945. Corespondenţă secretă Casa Albă — Downing Street 10: *Corneliu Bogdan*... 51 ● Japonia — timp şi comunitate istorică: *Thomas C. Smith*...57

● Cărţi sosite la redacţie... 42 ● Cîştigătorii Concursului Magazin istoric, 30 din 30... 55 ● Poşta Magazin istoric... 63

COPERTELE NOASTRE

① ④ În premieră absolută pentru cititorii din ţara noastră: imagini în culori ale Columnei lui Traian.

Coperta ①: Asaltul dacilor asupra unei cetăţi romane — scenă de pe Columnă reconstituită în culorile originare de acum aproape 2 000 ani de specialişti italieni în tehnica nucleară şi — în partea de sus a paginii — detalii din aceeaşi scenă, sugestive pentru dîrzenia luptelor

Coperta ④: un alt detaliu din scena amintită, înfăţişînd stindardul dacic, purtat, potrivit opiniilor oamenilor de ştiinţă, de însuşi regele-erou Decebal, **(Culorile Columnei**, p. 17)

② Extracţia şi vînzarea aurului, reprezentate într-o stampă din secolul XV. Imagine din albumul **Le Moyen Âge. Histoire illustrée de la vie quotidienne, (Spania: aur şi istorie**, p. 43)

③ „Dacă familia de agricultori vrea să scape de sărăcie, trebuie să considere timpul preţios“, nota în 1840 Ito Masanari, autorul unei cărţi de agricultură. Folosirea judicioasă a timpului la cîmp şi la muncile din jurul casei — imaginea de sus — constituia o condiţie a supravieţuirii pentru ţăranul japonez. În imaginea de jos: război de ţesut mătăsc. Stampe din secolul XIX, **(Japonia: timp şi comunitate istorică**, p. 57)

22 de ani
de la
Congresul IX
al Partidului
Comunist Român

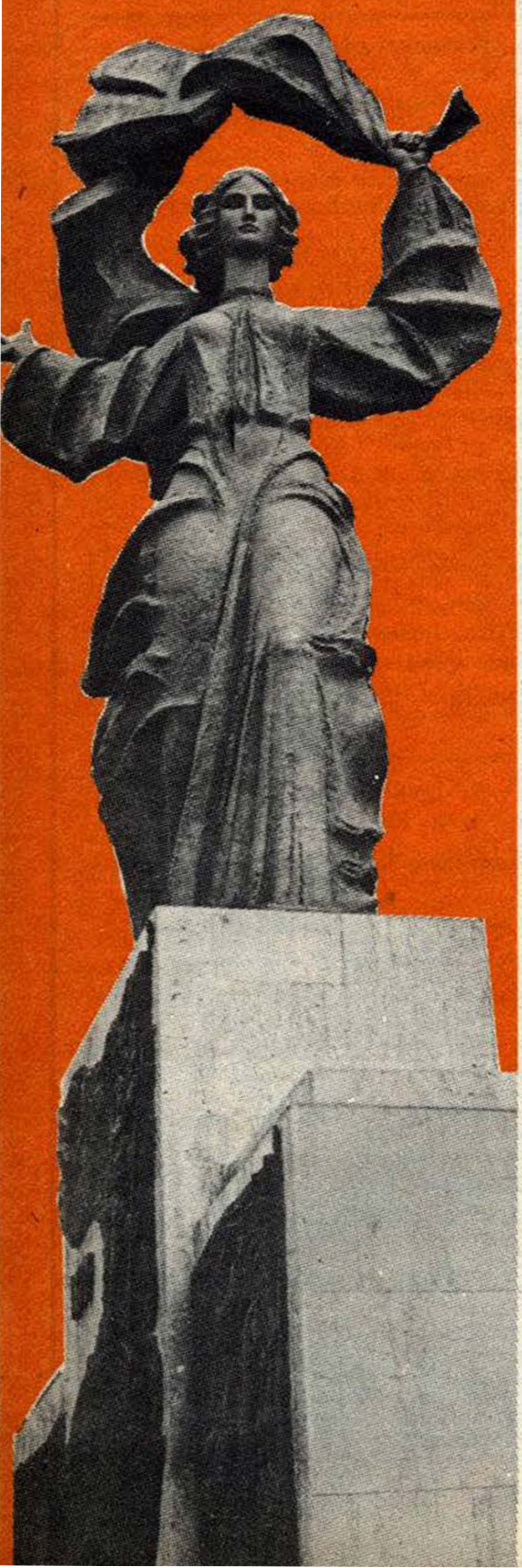

INDEPENDENŢA — sens şi permanenţă în istoria naţională

General-locotenent dr. ILIE CEAUŞESCU

Preluînd moştenirea unui glorios trecut de luptă şi izbîndă, care a culminat cu măreaţa victorie a revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă din august 1944, Partidul Comunist Român şi-a asumat misiunea istorică de a conduce poporul pe magistralele unei ere noi, a libertăţii şi independenţei depline. Drumul pe care s-a angajat naţiunea română, urmat cu fermitate, a avut ca rezultat edificarea şi consolidarea independenţei României. Odată cu memorabilul Congres IX al Partidului Comunist Român din 1965 — care a constituit o adevărată piatră de hotar, un moment de cotitură cu adînci şi multiple semnificaţii în viaţa poporului român — a avut loc o uriaşă transformare în domeniile gîndirii şi acţiunii practice de făurire a societăţii socialiste pe pămîntul strămoşesc. Prin hotărîrile şi directivele adoptate, forumul comuniştilor români a marcat o epocă nouă, cea mai fecundă, în amplul proces revoluţionar de dezvoltare economico-socială a ţării, epocă în care independenţa naţională s-a dovedit a fi esenţa tuturor înfăptuirilor naţiunii noastre, devenind totodată cheia de boltă a afirmării României socialiste în lumea contemporană, temelia imensului prestigiu de care se bucură ţara noastră pe toate meridianele globului.

„Dreptul imprescriptibil al fiecărui popor"

În cadrul dezbaterilor Congresului IX, obiectivul consolidării independenţei şi suveranităţii naţionale a constituit o adevărată placă turnantă a abordării întregului ansamblu al dezvoltării economico-sociale a ţării. Pe baza conceptului independenţei naţionale, forumul din 1965 a elaborat un sistem armonios şi eficient de concretizare a lui, a trasat cu clarviziune şi responsabilitate istorică pentru destinele poporului român căile şi mijloacele necesare prin care să se confere neatîrnării patriei un conţinut real, de largă perspectivă.

Raportul secretarului general al partidului a stabilit cu limpezime coordonatele şi cadrele de manifestare ale principiului independenţei naţionale. Afirmînd, pe baza analizei evoluţiei istorice şi a acţiunii legilor dezvoltării sociale, că statul şi naţiunea au o existenţă obiectivă, care se va prelungi mult în viitor, Congresul IX a subliniat hotărît că independenţa şi suveranitatea naţională sînt condiţii *sine qua non* ale construirii noii orînduiri sociale, ale înfloririi oricărei naţiuni. „*Naţiunea şi statul* — se reliefează în Raport — *vor continua să constituie încă multă*

vreme baza dezvoltării societății socialiste. „Dezvoltarea națiunii, întărirea statului socialist corespund cerințelor obiective ale vieții sociale". Așadar, societatea socialistă nu se poate construi decît în cadrele națiunii și statului național. În același timp, viața a demonstrat că numai socialismul asigură dezvoltarea și manifestarea plenară a națiunii, creînd posibilitatea concretă a omogenizării acesteia, a multiplicării factorilor de întărire a ei. Pentru că nicicînd anterior declanșării procesului revoluționar de construire a socialismului, datorită existenței unor clase antagoniste, cu interese divergente sub raport social, ceea ce avea reverberații și în planul unității naționale, afirmarea națiunii nu a fost posibilă în deplinătatea capacităților sale.

După cum se cunoaște, Partidul Comunist Român a acordat o atenție deosebită afirmării nestingherite și întăririi continue a unității națiunii noastre, preocupîndu-se, totodată, de sporirea rolului și funcțiilor statului democrației muncitorești revoluționare în organizarea, coordonarea și conducerea vieții social-economice. *„În condițiile desăvîrșirii construcției socialismului* — se subliniază în Raportul la Congresul IX — *crește și mai mult rolul statului, sporesc considerabil atribuțiile sale în organizarea, planificarea și conducerea economiei naționale, corespunzător intereselor propășirii țării și bunăstării întregului popor".* Între funcțiile de mare însemnătate ale statului socialist se situează asigurarea apărării naționale: *„statul apără cuceririle revoluționare ale oamenilor muncii, interesele întregului popor, independența și suveranitatea patriei noastre".*

Principiul independenței naționale se impune ca definitoriu pentru funcționarea normală, ferită de primejdii, a relațiilor dintre state, fapt ce decurge din însuși caracterul obiectiv necesar al existenței statului și națiunii, din imperativul consolidării lor neîntrerupte. Dacă pentru a construi socialismul este necesară existența statului național, afirmarea lui neîngrădită, liberă, independentă, suverană în arena internațională, devine o legitate a progresului social. În lumina concepției materialist-dialectice și istorice, a aprecierilor făcute la Congresul IX, cucerirea independenței și suveranității naționale, consolidarea lor permanentă se afirmă ca legități obiective ale dezvoltării sociale, imperative fără de care nu pot exista socialismul și comunismul. Independența și suveranitatea națională impun, în mod legic dreptul fiecărui popor de a fi liber și stăpîn în țara sa, de a-și modela destinul conform propriei voințe, fără nici un amestec din afară, de a-și făuri viitorul potrivit năzuințelor și idealurilor sale. Respectarea integrală a acestui drept imprescriptibil este, în același timp, un imperativ al progresului și înfloririi civilizației umane. Aceste adevăruri fundamentale au fost astfel exprimate de la înalta tribună a Congresului: *„Cauza progresului și civilizației omenirii impune respectarea dreptului fiecărui popor, fie el mare sau mic, de a-și alege nestingherit calea dezvoltării politico-sociale și economice, de a-și afirma ființa națională, de a-și rezolva singur treburile proprii".*

Cu atît mai mult se impune respectarea principiului independenței naționale în relațiile dintre statele socialiste, cu cît acțiunea lui este cu deosebire benefică în sporirea forței de atracție a socialismului în întreaga lume, în întărirea coeziunii țărilor care construiesc noua orînduire. *„Dezvoltarea și înflorirea fiecărei națiuni socialiste, a fiecărui stat socialist egal în drepturi, suveran și independent, constituie* — cum se remarca în forumul comuniștilor români din 1965 — *o cerință esențială de care depind întărirea unității și coeziunii țărilor socialiste, creșterea înriuririi lor asupra mersului înainte al omenirii spre socialism și comunism".*

Pe temelia unei solide dezvoltări economice

Congresul IX al Partidului Comunist Român a pus în evidență teza potrivit căreia independența și suveranitatea unui popor, dezvoltarea și propășirea lui nestingherită, asigurarea bunăstării și fericirii sale nu se pot realiza în detrimentul altui popor, al altei națiuni. Numai respectîndu-se pe deplin independența și suveranitatea celorlalte popoare, pe baza unor principii unanim afirmate și recunoscute, se poate asigura dezvoltarea popoarelor pe o cale nouă, în bună înțelegere și pace. În legătură cu această problemă, în Raportul prezentat la Congresul IX se subliniază: *„Politica internațională a țării noastre are ca temelie trainică, permanentă, principiile suveranității și independenței naționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc".* Nerespectarea sau știrbirea unor astfel de principii ar limita și ar goli de conținut însăși noțiunile de independență și suveranitate națională. De aceea, România socialistă s-a angajat să militeze pentru promovarea consecventă a acestor principii pe arena internațională, considerînd că respectarea lor este o condiție esențială în vederea dezvoltării colaborării între state, întăririi încrederii între popoare, respectării dreptului inalienabil al fiecărui popor de a-și hotărî singur soarta.

Un postulat de o importanță deosebită pus în evidență de Congresul IX al Partidului Comunist Român și dezvoltat apoi de secretarul general al partidului a vizat legătura strînsă care există între dezvoltarea economico-socială a patriei și consolidarea independenței și suveranității acesteia. *„Viața demonstrează cu putere* — arată conducătorul partidului și statului nostru — *că numai dezvoltarea forțelor de producție asigură condițiile necesare pentru ridicarea nivelului de viață al poporului, pentru progresul științei, învățămîntului, culturii,*

pentru un grad superior de civilizație al întregii societăți, numai pe această bază se asigură întărirea forței materiale și spirituale a patriei, independența și suveranitatea ei".

În anii care au urmat, Partidul Comunist Român a dovedit nu numai teoretic, dar și practic că, în condițiile contemporane, independența și suveranitatea națională sînt indisolubil legate de dimensiunile potențialului economic și, în acest context, de forța industriei, de capacitatea acesteia de a fi suportul continuei dezvoltări, al progresului multilateral. Practica social-istorică a României socialiste în ultimele două decenii a demonstrat că există o unitate indisolubilă între capacitatea industrială a unei țări și afirmarea independenței și suveranității naționale, cele două realități aflîndu-se într-un raport dialectic a cărui acțiune trebuie dirijată conștient și permanent. Strategia stabilită la Congresul IX, de dezvoltare economico-socială multilaterală — ca bază a consolidării și apărării independenței și suveranității naționale — a cuprins într-un tot unitar toate forțele societății românești, elaborînd direcții ferme de dezvoltare, stabilind priorități și anticipînd rezultate care să confere de la an la an tot mai multă vigoare României socialiste.

O componentă fundamentală a strategiei adoptate la Congresul IX privind dezvoltarea multilaterală și accelerată a patriei au constituit-o orientările privind domeniul de strictă competență națională al apărării cuceririlor revoluționare ale poporului, a independenței și suveranității României. Definind apărarea națională drept o „misiune sacră" de salvgardare a „cuceririlor revoluționare ale poporului, independenței patriei, cauzei socialismului și păcii", Congresul a statuat orientarea privind întărirea în continuare a potențialului defensiv al țării, în acest context un rol de prim ordin fiind rezervat armatei, destinată să fie centrul efortului național de apărare.

Prin toate acestea, forumul comuniștilor români din iulie 1965 s-a constituit într-un adevărat stat major al națiunii, care a stabilit o strategie unitară, multilaterală de acțiune capabilă să consolideze independența și suveranitatea națională, să asigure înaintarea României în ritm rapid pe o nouă treaptă a civilizației socialiste. Afirmarea de către Congresul IX al partidului a unor concepte, teze și idei noi, de înaltă valoare teoretică și practică privind independența și suveranitatea patriei, i-au conferit — iar viața a demonstrat-o pe deplin — atributele de Congres al adevăratei și definitivei noastre independențe naționale.

Într-o strînsă unitate dialectică

În cei aproape 22 ani care au trecut de la acest crucial eveniment din istoria patriei, independența românească a dobîndit conținutul său real și plenar, a ieșit din sfera declarațiilor formale. și a fost tradusă în practică într-un mod care a impus astăzi conștiinței lumii contemporane numele României ca sinonim cu libertatea, cu succesul politicii de neatîrnare și suveranitate națională desăvîrșită. În concepția materialist-dialectică și istorică a Partidului Comunist Român, apărarea independenței patriei a devenit caracteristica fundamentală a procesului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul românesc. Referindu-se la corelația indisolubilă existentă între opera de edificare socialistă a patriei și cea de apărare a independenței ei, secretarul general al partidului subliniază: „*Nu poate exista socialism fără independență și libertate națională. Trebuie să fim pe deplin conștienți că libertatea națională, independența sînt factori determinanți ai comunismului și progresului unui popor care dorește să fie stăpîn pe destinele sale*".

Strategia dezvoltării economice românești a vizat consolidarea societății socialiste, a bazei sale tehnico-materiale și apoi trecerea la etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate. Astfel, prin menținerea unui înalt ritm de investiții s-a reușit crearea unor noi ramuri industriale moderne, dezvoltarea rapidă a industriei constructoare de mașini, a chimiei și metalurgiei, a bazei energetice, creșterea intensă a bazei tehnico-materiale a agriculturii. Producția industrială a anului 1945 se realizează astăzi în mai puțin de trei zile și jumătate, iar cea a anului 1965 în aproape 60 zile.

Astăzi agricultura produce de aproape trei ori mai mult decît în 1965, iar în 1986 s-a obținut cea mai mare producție de cereale din istoria țării: peste 28 milioane tone.

Creșterea avuției și venitului național, dezvoltarea producției de bunuri materiale s-au reflectat nemijlocit în dinamica veniturilor oamenilor muncii de la orașe și sate, creîndu-se condiții pentru îmbunătățirea continuă a calității vieții, ridicarea nivelului de trai material și spiritual al poporului. Astfel, în anul 1985, retribuția medie a crescut de trei ori față de 1965 și de 13 ori față de 1945.

Prin nivelurile de producție prevăzute atît pentru industrie, cît și pentru agricultură, pentru celelalte sectoare ale economiei naționale, 1987 devine un an hotărîtor în realizarea actualului plan cincinal, al cărui obiectiv strategic îl constituie trecerea României la o nouă etapă de dezvoltare, de la țară socialistă în curs de dezvoltare la țară mediu dezvoltată, în perspectiva anilor 2000 patria noastră devenind o țară socialistă multilateral dezvoltată.

Experiența celor 22 ani care au urmat adoptării hotărîrilor istorice ale Congresului IX al Partidului Comunist Român a evidențiat pe deplin faptul că dezvoltarea este posibilă prin munca exclusivă a propriului popor, cale ce-i asigură independența economică și afirmarea puternică, liberă și suverană. Toate realizările obținute, ca și materializarea obiectivelor propuse constituie, în viziunea Partidului Comunist Român, prima garanție a întăririi și

consolidării independenței naționale, a întăririi capacității de apărare a patriei. *„Trebuie să fim pe deplin conștienți* — subliniază președintele României socialiste — *că tocmai prin înfăptuirea programului de dezvoltare economico-socială a patriei noastre întărim forța și capacitatea de luptă a poporului, asigurăm condițiile ca poporul nostru să poată, în orice împrejurări, să lupte și să-și apere independența, să respingă orice agresiune imperialistă, să-și îndeplinească îndatoririle și obligațiile sale"*.

Pacea — problema fundamentală a umanității

O importanță deosebită pentru continua întărire a capacității de apărare a independenței naționale o au noile raporturi statornicite în societatea noastră, cimentarea unității de voință și acțiune a întregului popor, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate. Unitatea social-politică a societății în jurul Partidului Comunist Român, în frunte cu secretarul său general, întărirea rolului conducător al clasei muncitoare, a alianței cu țărănimea muncitoare, apropierea continuă dintre clasele și păturile sociale care compun societatea românească, dezvoltarea fără precedent și în forme originale a democrației socialiste, creșterea răspunderii cetățenești pentru destinele țării sînt elemente definitorii, indicatori sintetici ai forței societății noastre de care s-ar sfărîma orice atentat la independența și suveranitatea națională.

În condițiile întăririi continue a rolului conducător al Partidului Comunist Român în întreaga viață socială, conducerea de către partid a forțelor armate și a formațiunilor populare de apărare reprezintă o expresie concretă a independenței și suveranității naționale. Problemele fundamentale ale apărării, cum sînt cele referitoare la doctrina militară a statului, nivelul și dislocarea forțelor armate în cadrul teritoriului național, structura armatei, sistemul de instruire și educare a efectivelor, modalitățile de înzestrare cu armament și tehnică de luptă, de cooperare cu celelalte țări socialiste, de îndeplinire a obligațiilor pe linie militară etc. fac obiectul dezbaterilor în congrese și conferințe naționale ale partidului, în plenare ale Comitetului Central, în ședințe ale Comitetului Politic Executiv sau ale Secretariatului Comitetului Central al Partidului Comunist Român. O expresie a rolului conducător al partidului constă în faptul că secretarul său general este și președintele Consiliului Apărării, comandantul suprem al forțelor armate. Se asigură astfel principiul fundamental al rezolvării suverane și independente a problemelor apărării în timp de pace și de război, actul decizional fiind de competența organelor și forurilor naționale.

Politica internațională a partidului și statului nostru a vizat cu consecvență în acești ani asigurarea cadrului extern favorabil operei de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, garantarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a Republicii Socialiste România. Apreciind că în epoca noastră nu poate exista dezvoltare economică fără colaborare internațională, România a acționat în acest cadru pentru întărirea și consolidarea independenței și suveranității fiecărei țări, fără de care nici nu este posibilă cooperarea. Întemeindu-și relațiile externe, întreaga activitate politică internațională pe principiile deplinei egalități în drepturi, respectării independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, renunțării la forță și la amenințarea cu forța, avantajului reciproc, România socialistă, președintele țării au desfășurat și desfășoară o vastă și susținută activitate internațională ce și-a propus asigurarea unei colaborări fructuoase între națiuni, a unui climat de pace și securitate.

Pacea, dezarmarea și securitatea constituie în concepția Partidului Comunist Român și a secretarului său general drepturi fundamentale ale popoarelor, o triadă esențială inseparabilă de care trebuie să beneficieze în mod egal întreaga umanitate. Apărarea păcii reprezintă astăzi o premisă indispensabilă a abordării și rezolvării tuturor problemelor complexe ce confruntă omenirea. România socialistă a evidențiat faptul că problema războiului și păcii s-a transformat într-o problemă globală, de interes vital pentru toate națiunile și statele lumii. De aceea, prin votul său unanim, exprimat în cadrul referendumului național de la 23 noiembrie 1986, poporul român a demonstrat că este hotărît să lupte pentru dezarmare, pentru pace, fiind conștient pe deplin că pacea este garanția supremă a unității, independenței și suveranității națiunilor din întreaga lume.

Perioada care a trecut de la Congresul IX al Partidului Comunist Român, evoluția evenimentelor interne și internaționale, viața însăși, au confirmat pe deplin realismul și justețea tezelor și obiectivelor stabilite de forumul comuniștilor din patria noastră privind dezvoltarea economică, politică și socială avînd ca obiectiv fundamental consolidarea și apărarea independenței naționale. Aplicînd cu fermitate tezele Congresului IX al partidului și materializînd directivele și prevederile trasate de congresele X, XI, XII și XIII au putut fi realizate cadrul și mijloacele indispensabile promovării independenței depline a României socialiste.

Prin gloriosul său trecut de luptă și izbîndă, prin politica fermă și consecventă a partidului comunist, România de astăzi se bucură de cel mai înalt grad de independență din multimilenara sa istorie. Mîndrie a generațiilor de azi, datoria supremă a celor de mîine, independența poporului român a constituit și constituie idealul de luptă și muncă, bunul cel mai de preț al națiunii noastre socialiste. ■

1877-1878: ROMÂNII SE LUPTĂ PENTRU LIBERTATEA LOR

CRISTIAN POPIŞTEANU, VALERIU BUDURU, MARIAN ŞTEFAN

„Noi nu năvălim pe pămînturile altora spre a jefui, spre a distruge, spre a ucide; noi nu ne batem pentru a îndestula capriciile unui despot; românii se luptă pentru libertatea şi independenţa patriei, pentru dreptul lor nesocotit de aceea care trebuia să ne respecte mai mult, necunoscut încă pe deplin de Europa cultă; pentru a pune pe acei vechi haini în neputinţă de a ne fi vătămători".

Cu astfel de gînduri, cărora le dădea expresie ziarul România liberă **din 18 mai 1877, ostaşii români s-au avîntat în luptă pentru a consfinţi independenţa deplină a ţării.**

Către cei de acasă

Cronica acelor zile de luptă şi glorie, de suferinţe şi jertfe, se află consemnată în numeroase documente ale vremii, în ordinele de luptă şi de bravură, în pagini memorialistice şi în coloanele presei timpului, din care multe şi-au găsit locul şi în revista noastră. Unele din fragmentele acestei cronici le putem reconstitui însă şi cu ajutorul scrisorilor pe care cei de pe front le-au trimis celor de acasă. Scrisori de la Plevna, de la Rahova şi Vidin şi din alte locuri, unde ostaşii noştri au pecetluit cu sîngele lor independenţa ţării. Iată cîteva extrase din aceste scrisori, al căror autor — doctorul Zaharia Petrescu, şeful serviciului sanitar al Armatei române de operaţii, stabilit la Verbiţa — a fost martor şi participant la eroicele bătălii purtate de ostaşii noştri, alături de ostaşii ruşi, pentru cucerirea Plevnei, cel mai important bastion al rezistenţei otomane de pe frontul din Balcani.

Generalul Cerchez raportează:

Vidinul a fost încercuit

Smîrdan — un nume intrat în cronica românească a vitejiei şi gloriei ostăşeşti. Rostirea lui ne readuce în memorie celebrul tablou al marelui nostru pictor Nicolae Grigorescu, intitulat Atacul de la Smîrdan.

Smîrdanul a fost unul din dramaticele episoade în crîncenele confruntări soldate cu ocuparea Vidinului de către trupele române.

După capitularea Plevnei, forţele române, reorganizate în cadrul Corpului de vest (Diviziile 1, 2 şi 4) au primit misiunea să lichideze grupările otomane care continuau să reziste la Vidin, Belogradgic şi în alte localităţi de pe malul Dunării. Comandamentul otoman transformase localităţile Nazîr-Mahala, Novoselo, Inova, Smîrdan şi Capitanovcea în puternice obstacole pe căile de acces spre cetatea Vidinului, unde se afla o garnizoană de 12 000 ostaşi, cu artilerie numeroasă, provizii şi mari cantităţi de muniţii.

La 29 decembrie 1877, Divizia 1 a luat cu asalt poziţiile otomane de la Nazîr-Mahala, după care, comandantul Corpului de

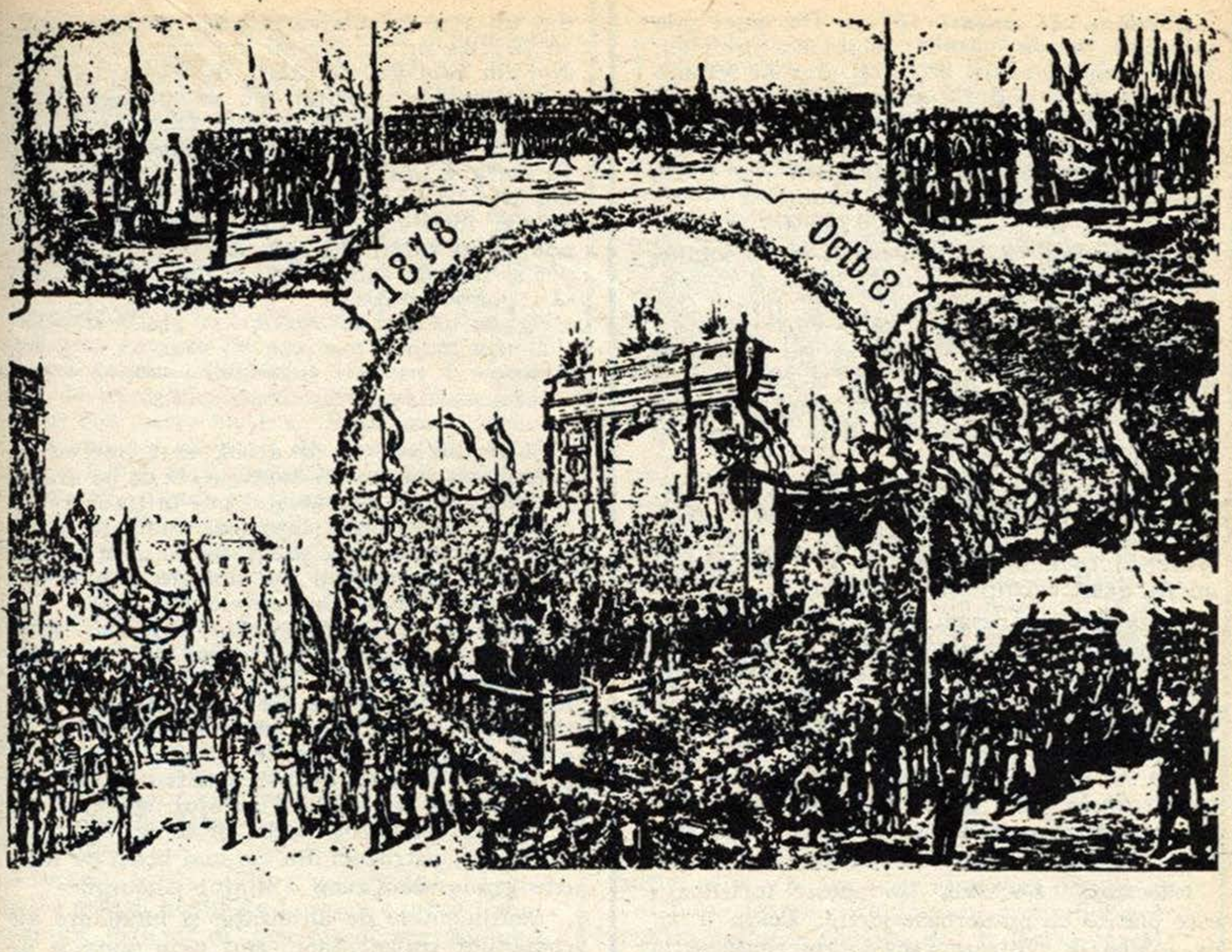

Marile serbări organizate la București în ziua de 8 octombrie 1878 în cinstea ostirii române victorioase (imagine publicată de revista Le Monde Illustré)

vest, generalul Nicolae Haralambie, a hotărît declanşarea, la 12 ianuarie 1878, a ataculul general pentru împresurarea Vidinului. Localităţile Tatargik, Rupcea, Rainovcea, Smirdan şi Inova au fost cucerite şi la 14 ianuarie cercul în jurul cetăţii Vidinului a fost complet închis. În urma puternicelor bombardamente de artilerie executate de trupele române, garnizoana otomană a depus armele la 12 februarie şi tricolorul românesc a fost înălţat pe meterezele vestitei cetăţi.

Rememorăm o parte din aceste confruntări în paginile Magazinului istoric, **prin intermediul** unui document inedit, **a cărui valoare nu mai trebuie subliniată. Este vorba despre Raportul nr. 226, din 27 ianuarie 1878, pe care generalul Mihail Hristodulo Cerchez, comandantul Diviziei 2, l-a înaintat comandantului Corpului de vest şi în care descrie comportarea subunităţilor comandate de el în cursul acestor bătălii. Precizăm că în redarea textului am respectat întru totul originalul, inclusiv prescurtările.**

Valeriu AVRAM

„Cu ordinul nr. 115 se fixează pentru ziua de 12 ianuarie 1878, atacul poziţiunilor vrăjmaşe de la Smîrdan şi Novoselo. Poziţiile de la Smîrdan şi Inova urmau a fi atacate de trupele din divizia ce comand, adică: Regimentul 4 de linie, un batalion din Reg. 6 de linie, 3 baterii de artilerie din Reg. 3 şi două escadroane din Reg. 5 călăraşi, cărora, pentru acele operaţii, le mai adăugasem Reg. 9 dorobanţi, 5 escadroane de călăraşi, Brigada de roşiori şi 2 baterii din Regimentul 2.

La 11 ianuarie, seara, prescrisei trupelor ordinea de bătaie cuprinsă în alăturatul ordin circular nr. 27. Această ordine era prescrisă şi pentru aşteptare şi pentru luptă.

Pe la 7 ore dimineaţa, în ziua de 12.I, pe o negură deasă, o recunoaştere plecată din Smîrdan şi compusă cam de o companie de infanterie şi un escadron de cavalerie turceşti, înaintă pînă aproape de poziţiile noastre din vii, unde fu primită cu un foc viu din avanposturile noastre. Turcii se retraseră lăsînd pe cîmp răniţi, care se găsiră în urmă; focurile lor au rănit un om din Reg. 4 de linie, au ucis un cal de artilerie şi au rănit alţi doi...

La 7 şi 30, trupele se aflau în poziţiile fixate; eu m-am

„*Verbița, 31 august 1877*... De cinci zile continuă marea bătălie împotriva Plevnei. Au fost mulți răniți și morți, dar în schimb am cucerit o redută mare [Grivița nr. 1]. Turcii sînt foarte bine întăriți și de aceea foarte greu să-i gonim. Nu știu încă cîte zile va dura această bătălie... Ieri am stat toată ziua în luptă sub o ploaie torențială".

Și o altă scrisoare trimisă tot din *Verbița, la 1 septembrie 1877*: „Au pierit mulți soldați și ofițeri, chiar pe cîmpul de luptă și în șanțurile tabiilor [întăriturilor], iar răniți sînt peste 700 soldați și 26 ofițeri, mai toți ușor răniți și am stăruit ca toți să fie trimiși în spitalele din țară, fiindcă aici n-avem loc și nici nu este bine sub corturi; este deja frig noaptea. Toți răniții sînt deja trimiși la Turnu Măgurele...

Toată noaptea aceea [30 august] am umblat de la o ambulanță la alta, udat pînă la piele, calul obosit și trăsura cu bagajele rătăcite. Tocmai a doua zi la 8 dimineața mi-am găsit trăsura cu bagajele..."

Șapte zile mai tîrziu, dr. Z. Petrescu scrie, referindu-se la Plevna: „Pînă în prezent nu a fost luată și avem deja aproape 2 000 de răniți, dintre care 36 de ofițeri. Cît despre morți, trebuie că sînt aproape de 1 000. Este rezultatul celor două atacuri care au avut loc pînă astăzi. În schimb, armata noastră a luat trei tunuri de la turci și o fortificație mare, dar asta nu ne avansează cu nimic, căci mai sînt vreo zece fortificații de luat".

Cucerirea fiecăreia din aceste fortificații este plătită cu numeroase jertfe. Peste o zi, dr. Zaharia Petrescu scrie, referindu-se la luptele din ziua precedentă: „Aici noi am dat un atac împotriva redutei turcești numită Grivița nr. 2, dar nu am putut s-o luăm. Noi am avut 660 de răniți, dintre care 19 ofițeri. Numărul morților nu se cunoaște încă. Trebuie că e cam de o sută. După cum vezi aceasta dovedește curajul soldaților noștri. Ei merg la atac cum s-ar duce la nuntă. Noi am avut așa de mulți răniți din cauza formidabilei fortificații în dosul căreia se găsesc adăpostiți turcii. Ei stau ascunși după parapet și trag de acolo fără ca gloanțele noastre să-i poată atinge".

Către cei de pe front

La rîndul lor, cei de acasă sînt mereu cu gîndul, cu inima, cu fapta la cei de pe front. Întreaga țară urmărește cu înfrigurare și emoție desfășurarea luptelor, victoriile ostașilor noștri, eroismul și curajul cu care înfruntă inamicul umplînd de mîndrie inimile tuturor românilor. „Speranțele României n-au fost înșelate — scrie gazeta *Resboiul*. Juna noastră armată în fața Plevnei, în fața celor mai brave trupe ale Turciei, în fața armatei lui Osman pașa, compusă din arnăuți, luptătorii cei mai dîrzi, a știut și a putut să se arate demnă de renumele vitejesc al strămoșilor ei. M.S. împăratul Alexandru II însuși a avut ocazia d-a admira curajul, sîngele rece și dibăcia ostașilor noștri și a decorat ieri, duminică, patruzeci din cei mai bravi cu feluri te grade ale Crucii «Sfîntul Gheorghe»".

Sentimentele de admirație și încredere ale românilor transilvăneni sînt exprimate și de *Gazeta Transilvaniei*, care, cu prilejul luării

---

transportat pe înălțimile deasupra Dâncoviței pentru a recuncaște din nou terenul, profitînd de un moment de cer senin, pe care și artileria îl întrebuință trăgînd focuri asupra întăririlor de la Smîrdan și Inova, spre a-și rectifica tirul. Artileria turcească nu răspunse la focurile noastre. La ora 8, ceața căzu din nou și eu mă dusei la moara din dreptul viilor, așteptînd, acolo, atacul Tatargik-ului, spre a putea începe mișcarea, dar nici un semn de luptă nu veni de la dreapta mea.

La 12 ore, un bilet al colonelului [Dimitrie] Leca, comandantul Diviziei 1-a îmi anunță că Novoselo nu au fost atacat și mă întreabă dacă Smîrdanul a fost luat. Cam în același timp un adjutant veni să afle dacă se începuse vreo operațiune în aceas-

tă parte și a-mi anunța că Tatargik-ul fusese ocupat... Trimesei în recunoaștere o companie de infanterie și un escadron de cavalerie spre a mă încredința dacă pozițiile turcești se întind pînă la Topolovița, sau dacă între acest rîu și pozițiile lor se află un loc practicabil pentru a introduce poziția prin flancul său stîng. Dădui în același timp ordin căpitanului Negel să vie imediat la marginea dreaptă a viilor, pentru a avea acolo o cavalerie mai numeroasă care să accelereze și să susție în marșul său mișcarea ocolitoare a aripei drepte a infanteriei pe cîmpia ce se întinde între Rainovcea și Smîrdan.

La 2 ore și 20 minute, trei salve a celor 12 piese așezate în fața viilor, dădură semnalul atacului, tiraliorii ieșiră din

tranșeele lor, urmați de susțineri și rezerve, precum și de linia doua și înaintară spre pozițiile ce urmau să atac. O secție din bateria călăreață urmă mișcarea spre a se pune în baterie și a sfărîma rezistența unde ea s-ar fi părut mai tare. Direcția era luneta [fortificația] din stînga poziției asupra căreia se îndrepta batalionul 2 din Reg. 4 ce se afla la stînga liniei, pe cînd batalionul 1 din același regiment și batalionul din Reg. 6 făceau mișcări ocolitoare între Topolovița și luneta atacată. Batalionul 2 din Reg. 4 de linie și companiile a 3-a și a 4-a din batalionul 1 dădură cele dintîi peste pozițiile inamicului. Un foc viu se angajează de ambele părți, aceste trupe găsiră a se adăposti într-un vechi șanț ce se întindea înaintea lu-

„redutei celei mari Griviţa", cum o numeşte gazeta, şi „păstrarea acestei poziţii tari", omagiază pe bravii oşteni români care, „dispreţuind moartea, s-au repezit asupra formidabilului fort de repetate ori şi, urcînd cu scările şanţurile inamicului, l-au respins din cuibul acela întărit. Victoria de la Griviţa a făcut să lucească paloşul strămoşesc iarăşi în vechea splendoare. Toată presa europeană admiră astăzi eroica atitudine a trupelor române în sîngeroasa luptă de la Plevna..."

Străinii aflaţi în contact cu frontul au, de asemenea, cuvinte de preţuire pentru vitejia armatei române. Colonelul francez L. Gaillard, de exemplu, ataşat pe lîngă comandamentul rus, scrie lui I. C. Brătianu: „Armata română s-a acoperit de glorie. De altfel, aici [pe front] sînt mult lăudate, în afară de bravura sa, ţinuta sa, maniera sa de a sluji în condiţii atît de noi şi modul în care a fost ea prevăzută cu toate lucrurile, pînă la cele mai mici amănunte". Iar un corespondent al ziarului englez *The Daily Telegraph* consemnează, referindu-se la luptele din 27-31 august şi 6 septembrie: „Românii au avut de îndurat o grea încercare în apărarea redutei Griviţa. Turcii au atacat de 11 ori acea redută [spre a o recuceri], dar fără succes. Se admite de către toţi că trupele române au apărat poziţia cu mare bravură. Starea de suflet care predomină printre trupele române este excelentă. Tinerii soldaţi români se luptă admirabil".

Aducerea în Capitală a unor trofee capturate de ostaşii noştri de la inamic oferă bucureştenilor prilejul de a-şi manifesta din plin admiraţia şi entuziasmul lor pentru actele de bravură ale armatei române. Însufleţite manifestaţii au loc, de exemplu, în ziua de 5 septembrie, cu prilejul depunerii în Capitală a unui steag otoman capturat la 30 august de soldatul Grigore Ion şi alţi doi camarazi ai săi, în timpul cuceririi redutei Griviţa nr. 1. Chiar în momentul sosirii acestui trofeu, în seara de 5 septembrie, s-a organizat o impresionantă manifestare, care a continuat a doua zi, 6 septembrie, cînd la orele 15, cu o gardă de onoare, steagul a fost depus la Arsenal, sub privirile şi strigătele admirative ale miilor de bucureşteni. În drum, cortegiul s-a oprit în Piaţa Universităţii, unde Grigore Ion, purtătorul steagului, primit de mulţime cu flori şi urale, a închinat de trei ori stindardul otoman în faţa statuii lui Mihai Viteazul.

La 11 septembrie au sosit la Bucureşti şi trei tunuri capturate de la inamic. „Aceste trofee — se spunea în Înaltul ordin prin care se stabilea aducerea lor la Bucureşti — eu ordon a se trimite în capitala ţării şi a se păstra acolo ca o veşnică dovadă a vitejiei armatei româneşti... Tunurile luate de la vrăjmaş, două se vor aşeza de ambele părţi ale statuii lui Mihai Viteazul. Umbra măreaţă a gloriosului domn va vedea astfel că oştenii români au rămas pînă astăzi fii ai eroilor de la Călugăreni..."

Aşa am intrat în Plevna

La 10 octombrie, dr. Z. Petrescu scria soţiei sale: „Ţi-am scris alaltăieri despre atacul nereuşit pe care armata noastră l-a dat contra redutei Griviţa nr. 2. Totuşi armata noastră îşi păstrează ţinuta şi curajul şi sper să-ţi anunţ în curînd cucerirea Plevnei...

netei, pe cînd compania 1 şi a 2-a din Reg. 4 şi întreg batalionul din Reg. 6, acoperite la dreapta lor de escadronul de călăraşi Suceava şi conduse cu multă energie de şefii lor, locotenent-coloneii Cotruţ şi Teliman, făceau în pas gimnastic mişcarea ocolitoare asupra satului Smîrdan şi gîtul lunetei.

La începutul acţiunii, un batalion din rezerva Reg. 9 de dorobanţi fusese trimis sub conducerea căpitanului Popescu din statul major să susţie flancul stîng al Reg. 4 şi al întregii linii pe care se făcea mişcarea. Celălalt batalion al Reg. 9 dorobanţi urma centrul liniei întîia.

Cu toată ceaţa deasă, cu toate focurile de o incomparabilă vioiciune, toate aceste mişcări fură executate cu o

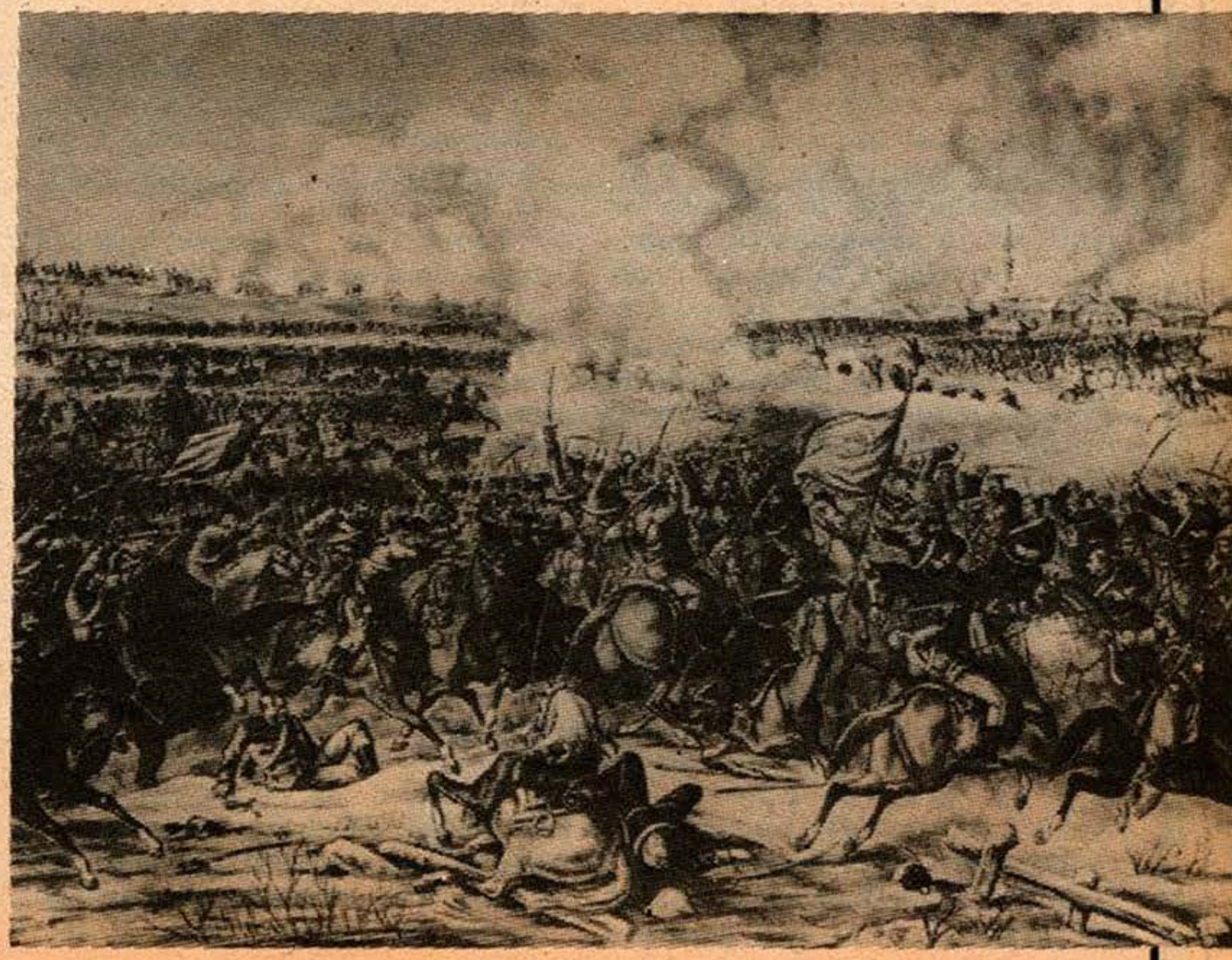

Bătălia de la Smîrdan

Dacă Plevna e luată, toată lumea crede că va fi pace..."

Dar Plevna a căzut, după cum se ştie, în urma unui lung asediu care a mai durat încă 49 zile. La 28 noiembrie 1877, Osman paşa, împreună cu întreaga sa garnizoană, s-a predat trupelor româno-ruse. „Ziua de 28 noiembrie — citim în *Jurnalul operaţiilor militare* — va rămîne neştearsă în analele istoriei prin căderea Plevnei, care, după toate probabilităţile, va avea o influenţă foarte mare asupra operaţiunilor militare ulterioare... Ziua de 28 noiembrie va rămîne neştearsă în analele istoriei naţionale ca una din cele mai frumoase glorii ale noastre; şi în adevăr, pentru naţiunea noastră, o naţiune abia ieşită de sub jugul străin, nu putea fi o zi mai frumoasă decît aceea a căderii Plevnei, prin care se confirmă Independenţa, ce glorie putea fi mai frumoasă pentru armata noastră?"

„În sfîrşit... — scrie dr. Zaharia Petrescu soţiei sale — am terminat cu această teribilă, formidabilă şi de necucerit Plevna; ieri la orele prînzului a fost ocupată... Am luat cel puţin 40-50 mii de prizonieri din trupa regulată, 40 pînă la 50 de tunuri şi poate că vom mai găsi încă 100 îngropate; puşti 100 de mii — şi milioane de cartuşe!!!

Şapte paşi au fost făcuţi prizonieri, inclusiv faimosul Osman invincibilul, gazi al sultanului. Osman paşa are talia lui papá şi seamănă la figură cu Statie Ţonacovici; brun, cu o mică barbă neagră. În vîrstă de cel mult 44 de ani. Un om foarte amabil, foarte vesel. Am stat cu el de vorbă timp de 2 ore, prin intermediul medicului său, care cunoaşte franceza, căci Osman paşa nu cunoaşte decît turca. El purta spadă de aur ornată cu diamante, pe care a primit-o cadou din partea sultanului acum 4 luni. Este rănit foarte uşor la piciorul stîng; un glonte i-a trecut prin pulpa gambei şi a pătruns în calul lui, care a căzut mort sub el. Nu suferă decît puţin din cauza rănii,care este puţin primejdioasă. Am asistat la predarea lui marelui duce Nicolae; erau de faţă prinţul nostru şi generalul Todleben. Toţi trei i-au întins mîna şi l-au felicitat pentru bravura lui spunînd că sînt *mîndri că au avut de combătut împotriva unui asemenea inamic curajos*. El a mulţumit şi a surîs. Venise într-o droşcă cu 2 cai şi însoţit numai de medicul lui. Toţi ofiţerii escortei marelui duce Nicolae şi ai prinţului Carol au strigat: Bravo! Bravo, Osman paşa!

Împăratul va veni astăzi la prînz la Plevna, pentru a vedea pe Osman paşa. Am stat de vorbă cu alţi doi paşi: Sadik paşa şi Tevfik paşa, oameni deja în vîrstă. Au mai fost prinşi sute de colonei, maiori şi alţi ofiţeri. Osman paşa, el însuşi, mi-a spus că are 40 de mii de soldaţi apţi de luptă, în afara celor neîncadraţi şi a bolnavilor care ajung pînă la 2 000...

Am uitat să-ţi spun cu cît entuziasm ne-a primit populaţia din Plevna, foarte bine şi foarte ospitalier. Marele Cartier General s-a şi instalat în case foarte curate şi foarte bune. Este un oraş cam ca Rusciuk. Un oraş *à la turca*. Este plasat ca *Braşovul*, într-o vale *înconjurată de munţi ca cei din Tuşnad*. Este o poziţie foarte accidentată. Imaginează-ţi valea de la intrarea Braşovului, unde se găseşte gara de cale ferată. Ei bine, în această vale, o armată de 40-50 de mii de oameni şi 2 000 de căruţe etc.; şi eu pe unul din munţi, privind ce se petrece jos, ca într-o oglindă.

---

precizie şi o iuţeală ce ar face onoarea unor trupe chiar pe cîmpul de manevre.

Batalionul din Reg. 6 şi cele două companii din Reg. 4 de linii, văzîndu-se la spatele lunetei nr. 1 se aruncară asupra ei cu un «Ura» puternic, repetat de companiile adăpostite în faţa intrărilor şi care şi ele se repezîră cu o admirabilă bravură asupra liniei de focuri duşmane, care făcu să cadă din fiecare din cele 6 companii, a treia parte din efectivul lor, precum şi locotenenţii Elefterescu şi Bălănescu din Reg. 6, lt. Cumpănaşu din Reg. 4.

Companiile a 5-a şi a 8-a din Reg. 4 atacară luneta din dreapta ei, companiile a 5-a şi a 7-a din Reg. 6, avînd în cap pe maiorul Ulescu, intrară pe la gîtul ovrajului [întăriturii]. Odată luneta nr. 1 ocupată, asaltatorii văzînd focurile omorîtoare ce primeau din sat şi luneta nr. 2, batalionul din Reg. 6 se îndreaptă spre mijlocul satului Smîrdan, companiile 1 şi 2 din Reg.4, pe la dreapta lui, avînd ca rezervă companiile 3 şi 4.

Luneta nr. 1 fusese apărată cu o înverşunată tenacitate. Apărarea satului Smîrdan fu crîntă şi mulţi apărători pierîră fără a voi să se predea; sublocotenentul Frunzeti din Reg. 4 fu ucis, locotenentul Paladi fu rănit la luarea satului din care turcii, parte se refugiară în luneta nr. 2, iar parte se îndreptară în fugă spre Vidin. Atunci escadronul Suceava ce urmase flancul ocolitor se repezi cu vioiciune asupra acestora şi luară vreo 200 de prizonieri...

Trupele ce ocupau satul Smîrdan şi luneta nr.1 vedeau încă curgînd în jurul lor gloanţele cele aruncate de turcii din luneta nr.2 şi din satul Inova. Cu toată oboseala lor, companiile 5 şi 8 din Reg. 4 şi din Reg. 6 se repeziră asupra lunetei nr.2 ocupată de vrăjmaşi, care fără să mai aştepte atacul se predară aruncîndu-şi armele. A treia lunetă cu şanţurile ei şi satul Inova rămăsese singure în puterea duşmanului pe întreg cîmpul de bătaie, şi un foc bine dirijat era îndreptat de acolo asupra celorlalte puncte ocupate. Sublocotenentul Verbiceanu din Reg. 9 dorobanţi fu omorît. Întregul Regiment 9 dorobanţi fu îndreptat asupra Inovei...

Rezultatul a fost gonirea inamicului din poziţiile tari ce le ocupa, luarea a 4 tunuri, 300 de arme şi o cantitate considerabilă de muniţiuni, corturi, pe care, cu un tablou [tabel] vi le-am înaintat; mai bine de 300 de prizonieri, împuţinarea garnizoanei cu vreo

Nu-i așa că este un spectacol foarte grandios — e o panoramă din cele mai admirabile? Ei bine, pe acești munți care înconjoară Plevna erau cel puțin cincisprezece redute turcești. Din fericire, toate erau evacuate de turci, cu excepția a trei, care mai erau încă apărate de 3 000 de turci cu armele în mînă. Cu aceste trei redute, pînă ce armata noastră le-a luat cu asalt, am avut o jumătate de oră de grea încercare... În fața acestor redute era să-mi pierd viața!...“

Și într-un *P.S.* corespondentul adaugă: „Femei, bărbați, copii, școlari, profesori, preoți, toți îmbrăcați în haine *de gală* și cu *ura!*, *fiți bineveniți!*, din toate părțile, *așa am intrat în Plevna*“.

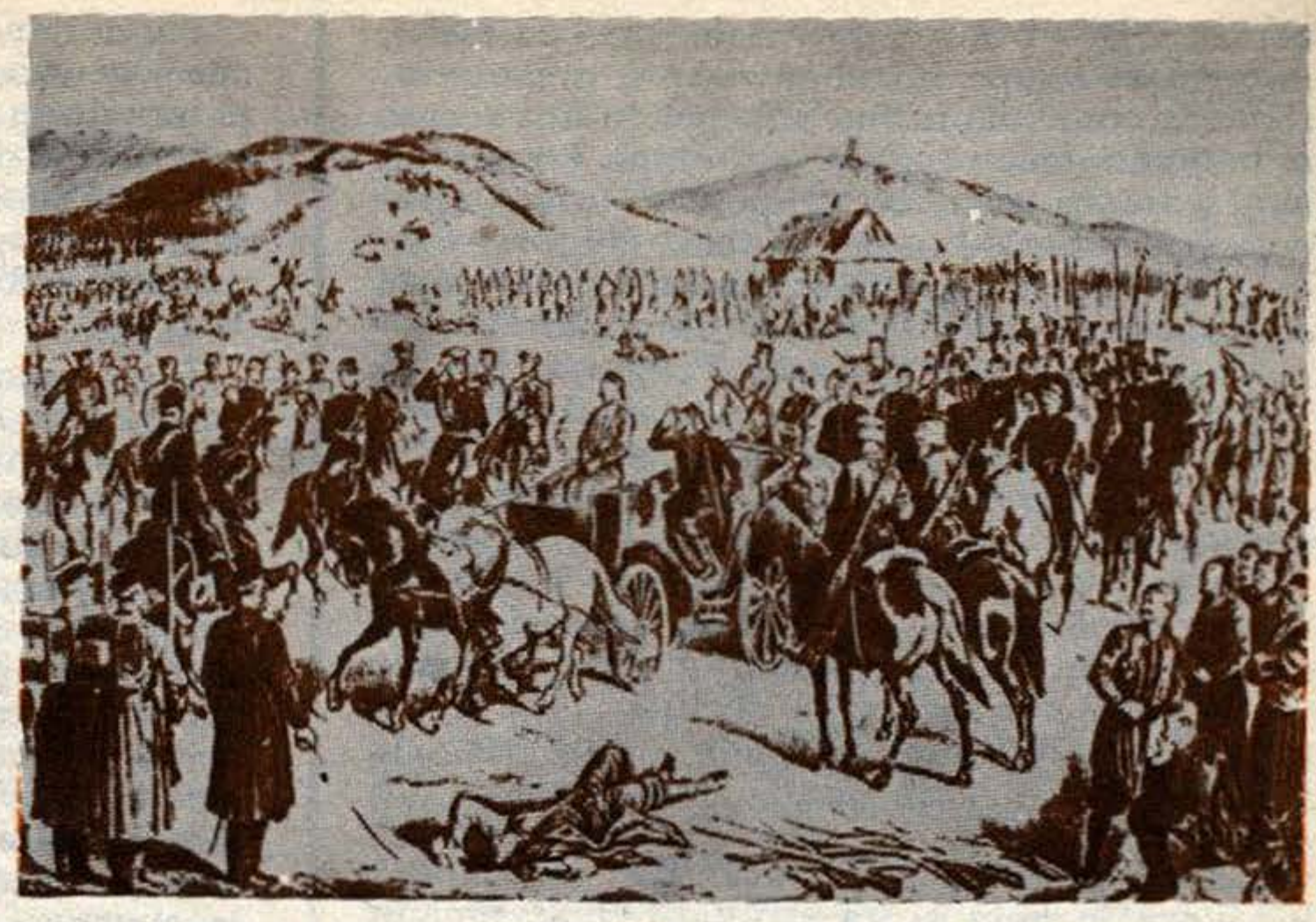

Capitularea Plevnei (gravura înfățișează momentul întîlnirii prințului Carol cu Osman paşa)

În tot locul unde bate o inimă românească

Vestea capitulării Plevnei a sosit la București — după cum nota C. Bacalbașa — „la 28 noiembrie, pe la orele 3 după amiază“. Atunci s-a aflat că „de astă dată, Osman pașa, făcînd o ieșire cu toată armata sa spre a se retrage spre Vidin, a fost silit să capituleze... De astă dată bucuria populațiunii bucureștene este fără pereche. Toată lumea este pe străzi, drapele, torțe, muzici, procesiuni. Podul Mogoșoaiei rămîne plin pînă noaptea tîrziu. Un mare grup de manifestanți se duce la locuința lui C.A. Rosetti spre a-l aclama. Rosetti iese pe balcon, răspunde manifestanților și cu acest prilej a rostit cuvintele pe care conservatorii i le-au imputat pînă ce a murit. Rosetti a spus: «Domnilor, am luat Plevna externă, e adevărat, acum, însă, ne mai rămîne ca să luăm Plevna internă».

Plevna internă era înfrîngerea definitivă a reacțiunii și realizarea reformelor democratice“.

Ziarul *Românul* scrie că vestea despre capitularea Plevnei s-a propagat ca o scînteie „de baterie electrică: bucuria nu se putea

---

300 de morți ce-i lăsa pe cîmpul de bătaie și căderea pentru acea garnizoană a moralului, efectul înfrîngerii lor, ocuparea poziției cele mai favorabile pentru bombardarea Vidinului.

Noaptea de la 12 la 13 ianuarie fu liniștită, trupele învingătoare se ocupară cu întărirea poziției lor; după mișcările ce se auzeau spre Capitanovcea, turcii păreau a vroi să se întărească în acest sat și după spusele locuitorilor, primiră în acea noapte 3 batalioane ieșite din Vidin în ajutor, ceea ce motiva cererea ce avui onoarea a vă adresa la ora 1 după miezul nopții, cerîndu-vă trupe noi cu care să pot păstra pozițiile cîștigate cu atîtea sacrificii.

În zorii zilei de 13 [ianuarie] plecai la Smîrdan, unde dădu-

(Continuare în p. 18)

Scrisoare din linia întîi

În aceeași zi în care ostașii români cucereau reduta Grivița nr.1, coloana de atac a Diviziei 3 a asaltat o a doua redută de la Plevna, cea care, mai tîrziu, va fi numită Grivița nr. 2 și despre a cărei existență comandamentul român nu avea cunoștință. Cu toate eforturile ostașilor noștri și în ciuda pierderilor grele suferite (683 soldați și 26 ofițeri, între care maiorul George Șonțu și căpitanul Nicolae Valter Mărăcineanu), reduta Grivița nr. 2 nu a putut fi cucerită. Sublocotenentul Cazimir Cugler a fost singurul ofițer român din cadrul trupelor care au participat la asaltul din 30 august asupra redutei Grivița nr. 2, care a supraviețuit acelui atac. Într-o scrisoare către sora sa — poeta Matilda Cugler Poni, soția cunoscutului savant și om politic Petru Poni — document inedit, recent identificat în fondurile Arhivelor statului din Iași — sublocotenentul Cazimir Cugler relatează evenimentele la care a participat, lăsîndu-ne încă o impresionantă mărturie despre vitejia și eroismul și jertfele ostașilor români în luptele purtate acum 110 ani pentru dobîndirea independenței absolute de stat a României.

Reproducem, cu unele prescurtări, scrisoarea respectivă, păstrînd toate particularitățile originalului, dar actualizînd ortografia; completările noastre sînt incluse între paranteze drepte.

D. IVĂNESCU

exprima; pe trotuare, pe strade, prin cafenele, numeroase grupe întrebau despre amănunte; ştirea se confirmă în fine; drapelele sînt scoase şi luminări încep îndată a ilumina ferestrele; apoi o manifestare cu drapele şi torţe; stradele sînt pline de lume; hotelul Hugues, Clubul Junimii, hotelul Oteteleşeanu şi cel de la Bulevard, Clubul Tōrōk sînt iluminate".

În cinstea marii victorii, *Telegraful* din 30 noiembrie 1877 a apărut imprimat cu cerneală roşie: *„Ca un curent electric* — scrie ziarul — *a străbătut aseară în Capitală ştirea îmbucurătoare că Osman paşa s-a predat!"*

Marea veste a ridicat în picioare toată suflarea românească, a produs aceeaşi mare bucurie şi în inimile românilor din teritoriile aflate încă sub ocupaţie străină. „Peste tot rotogolul pămîntului pe unde ajung sîrmele telegrafului — scria *Gazeta Transilvaniei* din 1 decembrie 1877 — s-a răspîndit marea veste că «Plevna a căzut». Ea va merge din gură în gură şi va străbate chiar pînă în cea mai neînsemnată colibă a ţăranului. În tot locul unde bate o inimă românească va aduce numai bucurie şi veselie...

Ochii ni se umplu de lacrimi cînd ne gîndim la atîta sînge vărsat, la suferinţele bravilor, care au fost răniţi pe cîmpul glorios. Nu, sîngele acesta nobil nu s-a vărsat în zadar, fiecare picătură din el va duce roduri însutite şi înmiite şi va forma chitul care va lega de aci încolo de nedespărţit chiar pe elementele de viaţă ale poporului de la Dunăre...

La Bucureşti, în toată România entuziasmul e la culme. S-ar fi putut altfel după o victorie măreaţă ca aceasta? Şi ar fi fost cu putinţă ca flacăra puternică a entuziasmului să nu cuprindă şi inimile noastre ale românilor din Austro-Ungaria?

Participînd din tot sufletul nostru la bucuria generală a fraţilor noştri, din România, le trimitem frăţeşte şi călduroasele noastre felicitări şi dorim ca să se împlinească speranţa... şi din ruinele sîngeroase ale Plevnei să răsară mult iubita pace, să se realizeze independenţa României, recunoscută de întreaga Europă!"

Între manifestaţiile prin care românii transilvăneni au sărbătorit marea victorie s-a aflat şi serbarea de la Braşov, cum aflăm dintr-un articol publicat în *Kronstädter Zeitung*, din 2/14 ianuarie 1878: „În cinstea cuceririi Plevnei, marţi seara [29 noiembrie/11 decembrie] de pe înălţimile din jurul Braşovului au fost declanşate împuşcături de bucurie şi rachete... Întregul Şchei a fost în picioare, cuprins de entuziasm pentru succesele de arme ale fraţilor români de dincolo de Carpaţi. Acest cartier a şi fost luminat festiv. Cu băuturi şi toasturi entuziaste un mare număr de intelectuali români a sărbătorit evenimentul fericit în aşa-numitul «cartier general de la Griviţa», fondat de curînd".

Se-ntorc eroii

Plevna a căzut, dar războiul a continuat încă o lună şi jumătate. În cronica de lupte şi biruinţe ale ostaşilor români au fost înscrise noi nume: Smîrdan, Nazîr-Mahala, Inova, Capitanovcea, Vidin şi Belogradcic... Învinsă pe toate fronturile, la 19 ianuarie 1878, Turcia a semnat armistiţiul.

La 8 octombrie 1878, Bucureştii au primit trupele române victorioase. „Armata ţării

---

Dragă Coca,

Tu îmi scrii ca să-ţi dau relaţii asupra luării Griviţei, şi numai acele fapte care le-am văzut cu ochii...

Pot a-ţi face o mică descriere de atacurile ce s-au dat la Griviţa nr. II, care era cea mai mare şi la care am luat eu parte...

Trei zile înainte de atac se făcu recunoaşterea poziţiilor din jurul redutei Griviţa, aceste recunoaşteri însă se făcură de la mare distanţă şi numai din două puncte opuse. Întîia recunoaştere se făcu din dreptul poziţiilor ocupate de Divizia 4 română şi a doua din partea opusă, unde se afla Divizia 3 română.

Din aceste două puncte opuse se vedea reduta Griviţa înconjurată de un platou care se înclina foarte uşor. Sînt două redute care se mascau una pe alta şi reduta Griviţa II avea în faţa sa o vale în care oricîte trupe ai fi vrut trebuiau să piară sub focurile încrucişate ale inamicului.

În ziua de 30 august, pe la orele 12, deja trupele ce trebuiau să atace se aflau în poziţii de unde trebuiau să înceapă atacul. La ora 3 se dădu semnalul de atac; atunci două companii din Regimentul 10 dorobanţi ieşiră în tiraliori [lanţ de trăgători] înainte, în urma acestora veneau alţi soldaţi cu scări şi gabioane, iar după aceştia venea coloana de asalt compusă din un batalion sub comanda căpitanului Valter Mărăcineanu.

Îndată ce am ajuns pe creasta dealului, turcii ne-au şi primit cu două obuze de tun care desigur au fost îndreptate [reglate] mai dinainte. Aceste obuze pătrunseră chiar prin coloana de asalt sau mai bine zis prin batalionul lui Valter [Mărăcineanu]. Aceste obuze n-ar fi fost nimica dacă n-ar fi fost în faţa noastră de scoborît o vale, sub focurile continuie ale turcilor din redută, care în linie dreaptă nu erau [la] mai mult de 400 m.

Soldaţii luară pasul alergător, scoborînd cu cea mai mare viteză valea. Ajunşi în vale, văzură că nici aici nu erau adăpostiţi de focuri, prin urmare, trebuiau să meargă înainte, căci stînd pe loc mai uşor poţi fi lovit.

De astă dată trebuiau să urce o pantă pe creştetul căreia se afla reduta Griviţa. Această pantă era mai mică ca cea pe care o scoboriseră, dar în schimb era acoperită de o pădure tînără şi impracticabilă, iar pomii erau legaţi unul de altul cu sîrme de telegraf, la diferite înălţimi, pentru a împiedica trecerea.

În această vale au căzut morţi maiorul Şonţu, căpitanul Panu, sublocotenent Horcea, sublocotenent Ulescu, pe care i-am văzut.

Văzînd aceasta, soldaţii năvăliră asupra pădurii, care nu era mai largă de 20-25 m, dar întîmpinară cele mai mari dificultăţi, trebuind să taie sîrmele şi îngrămădindu-se unul peste altul. În momentul cînd credeau că vor reuşi a trece prin pădure a început o canonadă teribilă de la reduta Bucov, aie cărei tunuri erau dirijate chiar asupra pădurii.

Aici a fost cel mai mare măcel care şi-l poate închipui cineva. Obuzele cădeau în număr mare, răsturnau pomii, omorînd zece pînă la 12 oameni fiecare obuz. Foarte puţini oameni reuşiră a trece pădurea, iar dintre ofiţeri ajunseră pe platoul din faţa redutei numai căpitanul Valter, sublocotenentul Stanciu, sublocotenentul Nancovici, eu şi un ofiţer din Regimentul 10 dorobanţi, pe care nu-l cunosc, şi locotenentul Şurcă.

Căpitanul Valter a căzut la 12 paşi departe de redută, fiind lovit de două gloanţe, lîngă el a căzut ofiţerul din Regimentul 10 dorobanţi, la cîţiva paşi mai departe locotenentul Şurcă, iar lîngă redută am ajuns cu sublocotenentul Nancovici, care căzu mort, şi [cu] sublocotenentul Stanciu, lovit de un glonte în piept.

— cum scria *România liberă* din 7 octombrie — încărcată de laurii unor strălucite izbînzi, făcînd intrarea ei triumfală în capitala ţării, va reaminti lumii vremurile de demult ale vitejiei române... Capitala, inteligenţa şi inima ţării, va şti să-şi facă datoria; va şti cum să primească pe copiii victoriei, care au răscumpărat cu sîngele lor existenţa, neatîrnarea şi viitorul ţării noastre".

În vederea acestui moment, s-au făcut pregătiri intense. La 29 august 1878, în preziua împlinirii unui an de la luptele din 30 august, soldate cu cucerirea redutei Griviţa nr. 1, Consiliul Comunal al Bucureştilor a hotărît schimbarea numelui mai multor străzi şi bulevarde din Capitală. Începînd din această zi, Calea Mogoşoaiei a primit numele de *Calea Victoriei*, Calea Herăstrău — *Calea Dorobanţilor*, Calea Vergului — *Calea Călăraşilor*, Calea Tîrgovişteî — *Calea Griviţei*, Calea Belvedere — *Calea Plevnei*, Calea Craiovei — *Calea Rahovei*, str. Germană — — *str. Smîrdan*, Bulevardul (de la str. Brezoianu pînă la Cotroceni) — *Bulevardul Independenţei*, str. Filaret — *str. 11 Iunie*.

În aj nul zilei de 8 octombrie, I.P. Dumitrescu, locţiitorul primarului Capitalei a adresat un apel bucureştenilor: „Luaţi dar haina de sărbătoare spre a întîmpina la porţile oraşului pe cei ce şi-au vărsat sîngele pentru ţara noastră şi ne-au dat gloria şi independenţa".

Festivităţile închinate victoriei s-au desfăşurat după un program bine stabilit. La ora 8 dimineaţa — după cum scrie C. Bacalbaşa — 21 lovituri de tun, trase de la Arsenal, vestesc începutul serbărilor. „Lumea se grămădi mereu pe strade, — notează *Pressa* — astfel că pe la orele 10... Calea Victoriei mai ales devenise nefrecventabilă, atît era de imensă mulţimea grămădită pe tot lungul şi latul întinderii sale". *România liberă* apreciază că la serbări participă peste 50 000 de oameni.

La capătul Şoselei Kiseleff a fost ridicat un arc de triumf, iar la dreapta şi la stînga tribune în care iau loc autorităţile centrale, corpul diplomatic, membrii Academiei Române, militari străini, reprezentanţii judeţelor, ai presei şi marii mutilaţi ai războiului, ca şi reprezentanţi ai diferitelor societăţi culturale din Capitală, româneşti, germane, evreieşti, maghiare. Printre invitaţi se află şi Vasile Alecsandri, poetul care a cîntat cu înflăcărare vitejia ostaşilor noştri. În jurul „lojii domneşti" sînt grupate elevele şcolilor bucureştene, purtînd steguleţe tricolore, flori şi ghirlande. Elevii şcolilor de băieţi, „cu directorii, profesorii şi steagurile lor", sînt aliniaţi de-o parte şi de alta a Şoselei Kiseleff, vizavi de „loja domnească", pe porţiunea de la barieră pînă la tribunele oficiale.

La ora 12, la Băneasa, are loc trecerea în revistă a unităţilor militare — peste 20 000 militari — care participă la serbări; aici sînt adunate şi trofeele cucerite de ostaşii noştri în timpul luptelor.

După terminarea trecerii în revistă, prima subunitate, în frunte cu prinţul Carol — comandantul suprem al oştirii — se îndreaptă spre Arcul de Triumf. Pe capitelul acestuia, sub statuia Victoriei, se află inscripţia: „*Apărătorii Independenţei*", iar dedesubt: „*Oraşul Bucureşti*". Mai jos, de-o parte şi de alta, sînt înscrise numele localităţilor *Griviţa, Opanez, Plevna, Rahova, Arcer-Palanka, Lom-Palanka, Smîrdan, Vidin* şi sub fiecare datele bătăliilor care s-au dat acolo.

Rînd pe rînd, unităţile trec pe sub Arcul de Triumf, prin faţa tribunelor oficiale şi a mulţimii, împreună cu tunurile şi steagurile capturate de la inamic.

Înşiraţi de-o parte şi de alta a Şoselei Kiseleff şi, mai departe, de-a lungul Căii Victoriei, miile de bucureşteni aplaudă şi ovaţionează frenetic vitezele trupe române.

Serbarea continuă pînă seara tîrziu. Clădirile importante din oraş poartă la ferestre şi balcoane panouri luminoase în mai multe culori şi cu inscripţii patriotice, între care versuri din cunoscutul imn *Deşteaptă-te, române*. Clubul militar, „străluceşte în lumini". Alte panouri se află în faţa farmaciei „curţii", iar în grădina Episcopiei, unde mai tîrziu se va înălţa Ateneul Român, pe faţadele Hotelului Manu flutură uriaşe stindarde. Deasupra intrării Teatrului Naţional străluceşte un soare uriaş „înconjurat de armele ţării". Hotelurile şi alte edificii importante sînt, de asemenea, iluminate. În Piaţa Universităţii, statuia lui Mihai Viteazul este încărcată de cununi de flori. „Mai la vale, dăm de Palatul Daciei, care este, am putea zice, cel mai frumos decorat: un grandios transparent [panou luminos] strălucea în faţă-i purtînd imaginea Daciei, cu felurite inscripţii, între care cea principală este «Onoare armatei române victorioase»".

După un obicei tradiţional la Bucureşti, seara tîrziu, mulţimea se retrage cu torţe.

Cei care au putut primi o invitaţie sînt prezenţi în sala Teatrului Naţional, unde se desfăşoară un spectacol festiv. Corul cîntă *Imnul gintei latine* în prezenţa autorului, Vasile Alecsandri, aflat într-una din loje. Apoi, D. Demetriade, veteranul scenei româneşti recită poezia lui Scipione Bădescu intitulată *Odă la armata română*, după care Matei Millo interpretează *Barbu Lăutaru*. Spectacolul se încheie cu o suită de dansuri naţionale, în aplauzele entuziaste ale celor prezenţi.

„Gloria cu care a intrat înconjurată armata în Capitală — scrie *România liberă* din 10 octombrie, — a înălţat sentimentul de demnitate al poporului român. Acum vrem şi putem să fim un stat liber şi independent şi întru aceasta avem scut puternic în brava armată. Faptele ei de peste Dunăre, care le-am sărbătorit ieri, ne-au umplut inima cu noi credinţe şi cu frumoase speranţe. Am sărbătorit reînvierea gloriei străbune şi credem că zilele de restriştе şi umilire nu se vor mai întoarce". ■

UN SIMBOL AL NEÎNFRICĂRII REGELE-EROU DECEBAL

Prof. univ. dr. docent DUMITRU BERCIU

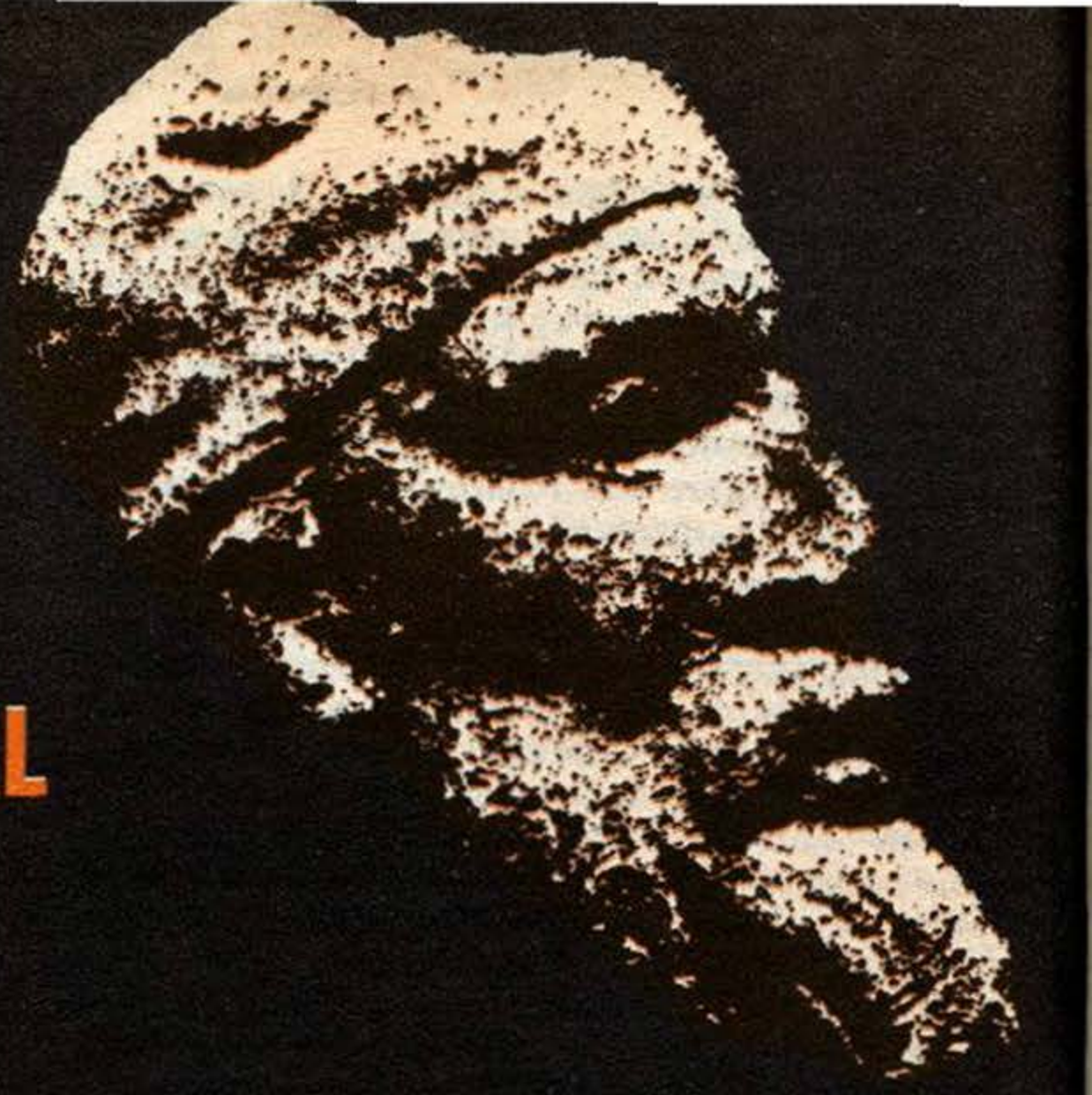

Caracterizaţi de la cea dintîi menţionare istorică cu titlul de „cei mai drepţi şi cei mai cinstiţi dintre toţi tracii", geto-dacii au înscris, de-a lungul vremii, imaginea unui popor harnic şi dîrz, care preţuia, mai presus de toate, libertatea şi dragostea de patrie. Fie că s-au împotrivit lui Darius, regele-regilor venit din îndepărtata Persie, lui Lisimach, urmaşul lui Alexandru cel Mare, sciţilor sau celţilor, geto-dacii au făcut de fiecare dată dovada unui eroism deosebit, ce-şi avea suportul nu numai în credinţa că erau nemuritori — credinţă amintită de numeroşi cărturari ai antichităţii, de la părintele istoriei Herodot, la împăratul filozof iulian — ci şi în convingerea că îşi apărau patria, pămîntul moştenit din moşi-strămoşi.

Geto-dacii au rămas, de asemenea, cunoscuţi în istorie ca făuritori ai unei civilizaţii complexe şi de mare originalitate, în strînse legături cu marile civilizaţii ale vremii şi ai unuia din cele mai de seamă state ale antichităţii europene. La pragul dintre secolele II-I î.e.n., unitatea de civilizaţie a geto-dacilor se cristalizase definitiv pe întreaga arie de locuire a lor, constituind principala premisă a formării statului dac independent şi centralizat condus de regele Burebista. De la această unificare, petrecută în prima jumătate a sec. I î.e.n., timp de aproape două sute de ani, pînă la începutul sec. II e.n., Dacia — cum va fi adesea consemnată în scrierile şi pe hărţile alcătuite de învăţaţii antichităţii — a constituit unul din puternicele state ale vremii, bine organizat din punct de vedere economic şi militar. Mărturiile arheologice atestă practicarea unei agriculturi avansate, în care se foloseau uneite perfecţionate şi se cultiva o mare varietate de plante; păstoritul cunoştea, de asemenea, o mare răspîndire. Metalurgia fierului şi meşteşugurile căpătaseră o mare extensie. Descoperirile arheologice ilustrează folosirea de către geto-daci a unui număr mare de uneite de fier şi arme, produse prin folosirea unor procedee tehnice înaintate, cum era reducerea minereurilor de fier, în cuptoare speciale. În rîndul meşteşugurilor un loc aparte i-a ocupat prelucrarea argintului. Se poate spune că meşterii geto-daci au creat o adevărată artă în prelucrarea acestui metal preţios, care a atins apogeul în sec. I. î.e.n. şi următorul. Cele peste 150 tezaure cu obiecte de argint, precum şi sutele de piese descoperite izolat fac dovada unei reale prosperităţi şi, în acelaşi timp, a pregnantei originalităţi a unei asemenea arte.

Cercetările arheologice efectuate pe teritoriul pe care au locuit strămoşii noştri, au scos la iveală şi un mare număr de tezaure monetare, totalizînd peste 25 000 monede, ceea ce constituie dovada practicării unui comerţ intens, reflex al unei vieţi economice excepţionale. La rîndul lor, monumentalele cetăţi de piatră de la Sarmizegetusa Regia, Căpîlna, Piatra Craivii, Tilişca, Bîtca Doamnei etc. atestă progresele făcute în domeniul construcţiilor, folosirea unor metode noi şi avansate, fie că era vorba de cetăţi şi sanctuare, fie clădiri publice. Întregul teritoriu al Daciei era presărat cu cetăţi, distingîndu-se îndeosebi centrul din Munţii Orăştiei, inima Daciei libere şi a rezistenţei eroice împotriva celei mai puternice forţe militare a vremii — Imperiul roman.

Toate aceste realizări se datorează continuității și unității statale — în pofida unor vremelnice separări — a Daciei de la Burebista, la Decebal. Pentru că numai un stat centralizat, independent și suveran putea asigura o astfel de dezvoltare economiei sale. Numai un stat puternic și suveran putea efectua asemenea lucrări monumentale ca sanctuarele de la Sarmizegetusa sau putea organiza și întreține o armată pe care geograful Strabon o estima la 200 000 oameni. Este, de altfel, ceea ce succint definește Vasile Pârvan, atunci cînd se întreabă „care era situația Daciei cînd Traian s-a hotărît, în anul 106, s-o prefacă în provincie romană? Mai întîi Dacia — arăta marele istoric — era un regat cu bază etnică perfect omogenă, cu tradiții seculare, cu structură socială și economică bine definită, cu o cultură înaintată".

O datorie sfîntă: lupta

Luptele dintre daci și romani, din vremea lui Decebal și Traian — „cel mai însemnat război de atunci al romanilor", potrivit aprecierii istoricului antic Dio Cassius — au constituit apogeul unui conflict ale cărui origini erau mult mai vechi, legate de înaintarea romanilor în Balcani și spre Dunăre. În aceste condiții, de intensificare a primejdiei romane, regele dac Duras a luat hotărîrea de a ceda tronul „de bună voie" (consemnează Dio Cassius), în anul 87 e.n. lui Decebal, care își vădise calitățile deosebite prin victoria răsunătoare obținută împotriva guvernatorului Moesiei, Oppius Sabinus. Decebal era, scrie același istoric Dio Cassius „foarte priceput la planurile de război și iscusit în înfăptuirea lor, știind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe dușman. Dibaci în a întinde curse, era un bun luptător și se pricepea să folosească izbînda, dar și să iasă cu bine dintr-o înfrîngere. Din această pricină, multă vreme a fost un dușman de temut pentru romani".

Într-o domnie de aproape două decenii, viteazul rege a ilustrat toate aceste calități, dublate de o fierbinte dorință de libertate și deosebită dragoste pentru țară, care i-au atras prețuirea marilor cărturari ai antichității. În conștiința poporului său și a urmașilor acestui popor, el a rămas ca un erou legendar, ca un simbol al neînfricării și al spiritului de jertfă în apărarea libertății și independenței — cum atît de pregnant îl caracterizează secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Chiar din primii ani de domnie, Decebal a stăvilit expediția organizată de comandantul gărzii de pretorieni, Cornelius Fuscus, ucis în luptă.

Medalion imaginînd Armele dacilor

O nouă expediție romană, condusă de guvernatorul Moesici Superior, Tettius Iulianus a ilustrat priceperea lui Decebal de a ieși „cu bine dintr-o înfrîngere", împăratul Domițian fiind nevoit să încheie în anul 89 e.n. o pace pe care majoritatea istoricilor antici au considerat-o rușinoasă pentru romani: aceștia se obligau să plătească stipendii (sume de bani pentru răscumpărarea liniștii la hotare) și, de asemenea, să furnizeze tehnicieni pentru fortificații și instructori pentru pregătirea armatei.

Decebal și-a luat toate măsurile în vederea unei confruntări pe care o știa decisivă, între aceste măsuri fiind — pe lîngă încheierea de alianțe cu popoarele învecinate, amenințate, deopotrivă, de expansiunea romană — instruirea și echiparea armatei după modelul celei mai puternice forțe militare a timpului. Dion Chrysostomul, care a străbătut Dacia în anul 97, descrie atmosfera din ajunul războaielor cu imperiul: „Am ajuns la niște oameni întreprinzători, care nu aveau răgazul să asculte cuvîntări [asemeni altor cărturari ai antichității Dion își cîștiga existența povestind istorioare și întîmplări în public, fiind, pentru aceasta, răsplătit de ascultători], ci erau agitați și tulburați ca niște cai de curse la potou, înainte de plecare, nerăbdători să treacă vremea... Acolo, la ei, puteai să vezi peste tot săbii, platoșe, lănci, toate locurile fiind pline de cai, arme și oameni înarmați".

În relatarea sa, Dion explică și motivele care determinau aceste pregătiri intense: de o parte se aflau cei ce luptau „pentru stăpînire și putere [romanii], iar alții [dacii] pentru libertate și patrie". Idealuri pe care A.D. Xenopol le va consemna lapidar

în sinteza sa de istorie a românilor: „O datorie încă mai sfîntă decît aceea de a lupta pentru glorie şi izbîndă, [era] lupta pentru neatîrnare".

Un imn de iubire patriei în primejdie

Urcarea în anul 98 e.n. pe tronul imperial a lui Marcus Ulpius Traianus, „om cu totul deosebit, mai ales prin dreptatea şi bărbăţia sa, precum şi prin simplitatea moravurilor sale" (cum îl caracteriza Dio Cassius) a grăbit izbucnirea războiului pentru cucerirea Daciei: „Aşa să văd Dacia redusă sub formă de provincie" ar fi ordonat împăratul (potrivit istoricului Ammianus Marcellinus), trecînd Dunărea în fruntea unei impunătoare armate.

În cursul celor două îndîrjite războaie purtate împotriva romanilor, regele Decebal şi-a dovedit din plin vitejia, iscusinţa militară, calităţile diplomatice[1]. Copleşit la Tapae, în Banat, de numărul adversarilor, Decebal nu a renunţat la luptă, executînd în fruntea oştenilor săi, o îndrăzneaţă manevră strategică la Dunăre şi în Dobrogea. Regele dac urmărea astfel să nimicească garnizoanele romane din Moesia şi să taie legăturile forţelor comandate de Traian în Dacia, obligîndu-l la o retragere rapidă. A avut loc crîncena luptă de la Tropaeum Traiani (Adamclisi), care a ilustrat dîrzenia deosebită a dacilor. Împăratul — spune Dio Cassius — „îşi văzu răniţi pe mulţi dintre ai săi [altarul ridicat în cinstea victoriei cuprinde numele a peste 4 000 soldaţi şi ofiţeri romani căzuţi în luptă]... Deoarece îi lipseau bandajele, se zice că nu şi-a cruţat nici propriile vestminte, ci le-a tăiat fîşii" pentru pansarea celor răniţi.

Deşi victorioşi, romanii au trebuit să încheie pace, nemaiputînd relua ofensiva spre inima statului geto-dac, Sarmizegetusa, cu salba de cetăţi ce o înconjurau.

Trei ani mai tîrziu, 105-106 e.n. s-a desfăşurat, cu aceeaşi energie şi dîrzenie, al doilea război daco-roman. Trecînd Dunărea pe podul construit de arhitectul Apollodor din Damasc[2], romanii s-au îndreptat pe două direcţii spre Sarmizegetusa, pe care au asediat-o. Scenele de pe Columnă constituie o ilustrare grăitoare a vitejiei şi hotărîrii cu care s-au împotrivit dacii pînă în ultima clipă. Cu o mînă de ostaşi, Decebal a reuşit să scape din încercuire, hotărît să continue rezistenţa în munţi. Ajuns din urmă de atacatori a preferat să-şi curme viaţa, decît să fie luat captiv.

Eroica rezistenţă a geto-dacilor sub conducerea viteazului lor rege a stîrnit uimirea şi admiraţia contemporanilor şi generaţiilor următoare, ea fiind, potrivit aprecierii lui Vasile Pârvan „un imn de iubire cum rar le-a fost dat popoarelor să-l adreseze patriei lor în primejdie". „Războaiele dacice — arăta Ioan Nădejde într-un articol publicat în 1882 în revista *Contemporanul* — ni se înfăţişează pline de măreţie. Din partea dacilor, admirăm deznădăjduirea vitejească, care înmulţeşte piedicile înaintea duşmanilor şi apără, pas cu pas, fiecare sat, fiecare pădure, fiecare rîu. Pentru a-i învinge a trebuit o ştiinţă militară perfecţionată timp de opt veacuri. Prin activitate, prin dibăcie, prin împotrivirea cea mai îndărătnică, prin frica ce insufla [adversarilor], Decebal se pune între duşmanii cei mai vestiţi ai Romei, alături cu Mithridate şi cu Anibal".

Prin eroismul şi curajul său, Decebal personifica, de fapt eroismul şi curajul întregului său popor, aşa cum pe bună dreptate observa N. Iorga: „Desigur că Decebal e una din ultimele mari figuri ale antichităţii... Dar mai vrednică de admiraţie decît partea lui personală în apărarea unei patrii... e voinţa neamului său de a nu se da cuceritorului. Pe aceasta o glorifică sculpturile măiestre... de pe Columna comemorativă".

De altfel, Roma nu a putut cuceri şi transforma în provincie decît o parte a Daciei. „Dacii, ca naţiune politică — sublinia V. Pârvan — , n-au acceptat niciodată stăpînirea romană... [Mulţi] s-au retras în Dacia septentrională, care n-a fost niciodată atinsă de cucerirea romană şi de acolo — ca daci liberi — au invadat necontenit provincia... pînă ce la urmă, romanii, sub Aurelian, s-au retras din nou pe malul drept al Dunării".

Ilustrare a aspiraţiei de libertate a strămoşilor noştri, eroicele lupte purtate de daci constituie, cum se apreciază în cuvîntarea rostită de secretarul general al partidului la Plenara din 1-2 iunie 1982, document devenit parte integrantă a Programului partidului — o mărturie *„a forţei şi trăiniciei statului şi poporului dac. Victoria romanilor a deschis o perioadă lungă de conviefuire, în care s-a accentuat împletirea civilizaţiei dace şi romane. După cum atestă scrierile vremurilor respective, cercetările arheologice, datele ştiinţifice, în această perioadă s-a realizat simbioza daco-romană şi a început formarea unui nou popor, bazat pe cele mai multe virtuţi ale dacilor şi romanilor. Aşa s-a născut poporul român".* ■

---

[1] De-a lungul anilor, revista noastră a publicat numeroase articole consacrate confruntărilor daco-romane, precum şi domniei marelui rege Decebal. Vezi *Magazin istoric*, nr. 9, 12/1968, 6/1971, 10, 12/1973, 3.6/1974, 7/1975, 9/1976, 6/1977, 7/1980, 6/1982, 3/1984.

[2] *Magazin istoric*, nr. 11/1986.

CULORILE COLUMNEI

Dr. ION DUMITRIU-SNAGOV

Cutezător avîntată spre bolta albastră a Romei, (cu cei 39,83 m ai săi — exact cît colina excavată, pentru construirea grandiosului Forum Traiani) Columna împăratului Traian — monument sculptural de excepţie al arhitecturii antice, autentică cronică în piatră a aprigelor încleştări din epopeea dacilor pentru libertate, în confruntare cu cea mai mare forţă politică şi militară a acelei vremi, Imperiul roman — fascinează de aproape nouăsprezece secole pe privitor (fie *civis romanus*, fie călător, în trecere prin această Eternă Cetate, spre care, după un vechi dicton, duc toate drumurile). Fascinaţia nu este doar de ordin estetic. De sute de ani, învăţaţi din diferite domenii ale artei, istoriei ori arhitecturii, s-au aplecat cu minuţiozitate asupra reliefurilor artistice pline de istoric, străduindu-se să descifreze, cît mai exact, mesajul, să aducă la lumină tainele incifrate în marmura sculptată. S-a făcut de sute de ori decalcul scenelor, orînduite în spirală dinspre bază spre vîrf, încercîndu-se să se identifice, în perfecţiunea individualizată a celor 2 500 figuri umane, personaje, episoade, evenimente păstrate în frînturi de cronică. S-au scris zeci şi sute de studii asupra monumentului în ansamblu şi asupra fiecărui detaliu, încît cu greu s-ar mai putea crede că în Columnă se mai ascunde vreo taină.

Şi totuşi...

Şi totuşi, un colectiv de specialişti italieni în tehnica nucleară condus de Sebastiano Scinti şi Giovanni Gigante a dezvăluit, de curînd, una dintre cele mai rîvnite şi mai greu de pătruns taine ale Columnei.

Se ştia, de multă vreme, că statuile şi reliefurile din marmurele antice fuseseră colorate. Se bănuia că aceeaşi operaţie fusese înfăptuită şi cu scenele Columnei. Dar cum anume va fi arătat monumentul la vremea cînd Apollodor din Damasc îl va fi dezvelit cu mîndrie, în faţa împăratului Traian, cum vor fi arătat veşmintele dacilor, stindardul lor sau uniformele armatei romane părea să rămînă o taină de nepătruns, ceva pierdut pentru totdeauna.

A venit, în sprijinul dezlegării acestui mister, tehnica nucleară. Analize complexe la care a fost supus monumentul, utilizînd cele mai noi tehnici: reflectoscopia computerizată în infraroşu, captarea radioactivităţii pentru cercetări pe structuri arhitectonice, analiza semnalelor dinamice (pînă la o frecvenţă de 1 000 Hz), analiza elementală (incluzînd spectrometria de fluorescenţă X) şi sematometria au îngăduit constatări surprinzătoare.

Capacitatea spectrometriei de fluorescenţă X de a determina prezenţe infinitezimale ale elementelor de greutate atomică ce corespund unei scări de valori, după care se recunosc substanţele colorate din tegumentele marmurei a condus la reconstituirea fotografică a scenelor Columnei în înfăţişarea lor iniţială, colorată.

Una din aceste imagini, fotografia scenei înfăţişînd asaltul dacilor împotriva unei cetăţi romane (corespunzătoare fragmentului 23 din mulajul de la Muzeul de istorie al R.S. România) a fost expusă în cadrul celei de a XLII-a Bienale a Academiei de Artă din Veneţia, vernisată în toamna 1986, într-o expoziţie tematică cu titlul „Ştiinţa pentru artă", ea constituind unul din elementele de maxim interes ale expoziţiei. Prin folosirea unor procedee tehnice deosebit de complexe, s-au cercetat şi alte vestite monumente: Basilica San Marco din Veneţia, palatul Spada din Roma, diferite tablouri de la Pinacoteca Brero din Milano. Şi nu e lipsit de semnificaţie să precizăm că alături de Scena de pe Columnă, pentru prima oară reconstituită în culori, se aflau expuse la Bienala veneţiană reconstituiri după alte capodopere ale artei italiene: picturi aparţinînd unor maeştri precum Cimabue, Giorgione, Veronese, statuia împăratului Marc Aureliu, bronzurile de la Riace ş.a.m.d.

Interesul deosebit stîrnit de această imagine cu totul neobişnuită a Columnei — pe care, prin intermediul revistei *Magazin istoric* o prezentăm în culorile originare, în premieră, publicului cititor din România — este pe deplin explicabil. Imaginea colorată a scenei ne vorbeşte parcă într-un limbaj mai pregnant şi mai sugestiv despre dramatismul luptei: dacii — sprijiniţi de cavaleria aliaţilor lor, roxolanii (în armuri de zale) —, după ce au trecut apele Dunării, se îndreaptă, la îndemnul căpeteniei purtătoare a stindardului cu cap de lup, căpetenie considerată de specialişti a fi viteazul rege Decebal, spre cetatea în care romanii, la adăpostul dispozitivului lor de apărare, aşteaptă iminenta deschidere a porţilor şi spargerea zidurilor cu berbecele...

Excepţionala performanţă tehnică a oamenilor de ştiinţă şi specialiştilor italieni — cărora le exprimăm omagiul pentru această admirabilă restituire — se înscrie într-un larg program de protejare a vestigiilor istorice, între care Columna este unul dintre cele mai vechi şi cele mai preţioase. Un program ce prevede — potrivit informaţiilor furnizate într-o convorbire recentă cu profesorul Paolo Mora, unul dintre conducătorii Institutului Central pentru Restaurări din capitala Italiei — şi alte importante operaţii de întinerire a străvechiului monument. O cameră-laborator, dispusă pe o schelărie metalică înaltă de peste 50 m, înconjură în prezent edificiul, făcînd tot felul de măsurători şi analize. Este un prim pas, o primă măsură în programul de protecţie a Columnei, care, la fel, ca şi alte vestigii istorice a avut mult de suferit de pe urma efectelor distructive ale timpului şi poluării. Potrivit acestui program, Columna va fi apărată printr-un „clopot" izolator, o „teacă" transparentă (*Teca* este chiar denumirea italiană a acestui înveliş), care va feri Columna de noxele mediului înconjurător. Odată cu această operaţie, se va construi şi o scară în spirală, care va îngădui admirarea directă, frontală, a scenelor de pe Columnă. Pînă acum, ascensiunea spre vîrful monumentului era posibilă numai pe o scară interioară, luminată prin cele 43 ferestruici dispuse în pereţii edificiului, de la bază spre vîrf, imaginile celor peste o sută de scene (specialiştii nu au ajuns la un deplin acord asupra numărului lor) putînd fi văzute şi admirate doar de la sol.

Mărturie atotgrăitoare peste veacuri şi milenii a puterii romanilor şi nu mai puţin a eroismului cu care dacii lui Decebal şi-au apărat libertatea, înscriind — ambele forţe — o pagină strălucitoare în istoria românilor, marmura Columnei, însufleţită de culorile de acum nouăsprezece veacuri, va străluci astfel ca o torţă a Daciei, pe cerul Romei. ■

GENERALUL CERCHEZ RAPORTEAZĂ: VIDINUL A FOST ÎNCERCUIT

(Urmare din p. 11)

sem ordin şi la două baterii călăreţe să se îndrepte; fiind în drum auzii vii focuri spre Inova. Turcii încercaseră a ataca poziţiile noastre cu tiraliorii deşi, susţinuţi de coloane adînci de infanterie şi de două tunuri ce trăgeau asupra înălţimii de la Inova şi asupra apărătorilor podului.

Brigada de roşiori la cele dintîi focuri se puse în mişcare şi, desfăşurînd o întinsă linie de atac în dreptul satului Capitanovcea, făcea demonstraţie asupra celor două puncte spre a trage asupră-i atenţia duşmanului şi a degaja infanteria de la Inova; secţia de artilerie ataşată la acea brigadă se aşează în baterii spre a bate din flanc coloanele turceşti adăpostite la marginea satului Capitanovcea cînd ele ar fi voit să înainteze în masă asupra Inovei. Aceste demonstraţii cu inteligenţă conduse îşi ajunseră scopul lor, un batalion turcesc se împrăştie în tiraliori înaintea liniei roşiorilor.

Cînd începuse atacul turcilor, sosise în Inova şi un batalion din Reg. 3 dorobanţi trimişi în ajutor.

Cele două piese turceşti aşezate în faţa Inovei îşi urmau tirul lor asupra poziţiilor noastre care se aflau la o depărtare de 2 km. Bateria călăreaţă din Reg. 3 de artilerie, chemată în grabă, sosi la 8.30 şi piesele trase pe mîini fură puse în baterie sub focul duşmanului, pe înălţimea din spatele podului, unde demult fusese un fort turcesc. Ordonai acestei baterii a nu începe focul, aşteptînd un nou atac al turcilor ce se vedeau în destul de mare număr adăpostiţi în tranşee pe aceeaşi linie cu artileria lor.

La ora 10, văzînd că turcii nu mai vroesc a lua ofensiva, făcui a se începe focul artileriei noastre spre a stinge focul duşmanului care... rănise pe căpitanul Leca din Reg. 3 dorobanţi.

Îndată ce bateria Alexandrescu începu focul cu obişnuita precizie a tirului artileriei noastre, tunurile turceşti tăcură şi linia tiraliorilor lor începu a se subţia, retrăgîndu-se în Capitanovcea. Dacă în acel moment aş fi putut dispune de trupe nu atît de obosite precum erau cele ce aveam, satul Capitanovcea ar fi putut fi luat cu uşurinţă, un număr mai mare de prizonieri ar fi putut cădea în mîinile noastre, precum şi o mare cantitate de material pe care turcii îl încărcau în care adunate din Capitanovcea; temîndu-mă a nu pierde rezultatul izbîndei din ziua precedentă printr-un atac cu forţe insuficiente, mă văzui nevoit a mă ţinea în poziţiile mele pînă seara, cînd dădui puţin repaos trupelor ce de 36 de ore erau necontenit sub arme, înlocuindu-le în avanposturi cu Reg. 3 şi 9 de dorobanţi şi dînd ordin brigăzii de roşiori de a mări supravegherea în timpul nopţii şi de a căuta să atace pe turci în retragere, fiind probabil ca peste noapte Capitanovcea va fi evacuată. Această prevedere se şi realiză; turcii, încă sub protecţia infanteriei desfăşurată, putu a-şi strecura artileria şi mai bine de 200 de care cu muniţiuni spre Vidin, părăsind poziţiile lor de la Capitanovcea şi Kerembegu, sate care la 7 ore în dimineaţa zilei de 14 [ianuarie] fură ocupate de brigada de roşiori, fără nici o împotrivire, iar la ora 8 dimineaţa de Regimentele 3 şi 9 de dorobanţi.

Pierderile noastre în ziua de 13 [ianuarie] au fost de un ofiţer mort, 10 grade inferioare morţi şi 5 răniţi. Turcii avuseseră după spusele locuitorilor din Capitanovcea, un tun distrus şi mai mulţi morţi şi răniţi pe care-i putură transporta în Vidin. Rezultatul a fost părăsirea celor din urmă poziţii înaintate ale Vidinului şi complecta încercuire a acestui oraş pînă la Dunăre, peste care în acea zi de 14 [ianuarie] puturăm lega comunicaţii cu Calafatul". ■

DECEBAL — NUME ŞI RENUME

ION HORAŢIU CRIŞAN

După cum bine se ştie, geto-dacii, ca de altfel toate popoarele Europei antice, cu excepţia grecilor şi a romanilor, nu şi-au consemnat, în lucrări scrise, istoria lor. Despre ei au scris însă autorii greco-romani şi numărul acestora nu a fost mic. Începînd cu Sofocle şi Herodot şi sfîrşind cu Solinus (care a trăit pe la 250 e.n.), considerat ultimul reprezentant al antichităţii clasice, despre geto-daci ne-au furnizat informaţii dintre cele mai diverse nu mai puţin de 63 autori, greci şi latini. Lor li se adaugă zecile şi zecile de autori din antichitatea tîrzie şi epoca bizantină. Nu puţini au dedicat geto-dacilor opere întregi. Unul dintre aceştia a fost retorul şi filozofui Dio Chrysostomos[1], care a scris o carte intitulată Getica ori Istoria geţilor. Din păcate, în decursul vremii această lucrare s-a pierdut. Un alt autor, Dio Cassius, a alcătuit de asemenea, o Getica, din nefericire şi ea pierdută. Despre geto-daci au scris împăratul Traian şi medicul său Criton, opere din care s-au păstrat însă doar cîteva fragmente izolate.

Pierdută este şi partea ce se referă la lupte cu dacii din Istoria Romei, a lui Appian. Biografiile unor împăraţi, în care s-a vorbit despre daci, cum este aceea a lui Marius Maximus, nu au răzbătut niei ele pînă în zilele noastre, iar din unele lucrări care există lipsesc tocmai domniile esenţiale, ca aceea a lui Traian, de pildă, pentru cunoaşterea relaţiilor daco-romane. Scrierile lui Suetonius se opresc la relatarea domniei lui Domiţian, iar Historia Augusta — ciclu ce cuprinde istoria împăraţilor romani pe aproape două secole — începe cu domnia lui Hadrian, succesorul lui Traian. Întîmplarea a făcut ca din Istoria lui Ammianus Marcellinus să se fi pierdut tocmai partea privitoare la epoca lui Traian. Din Historia lui Tacitus a dispărut partea cu privire la evenimentele din vremea lui Domiţian. Şi s-ar putea continua înşirarea acelor cărţi ori capitole pierdute în care era vorba de strămoşii noştri geto-daci. Este, desigur, lesne de imaginat cît de mult s-ar fi lărgit orizontul cunoştinţelor noastre dacă toate, sau majoritatea acestor izvoare scrise, s-ar fi păstrat.

În pofida acestor pierderi, ştirile rămase sau cele păstrate în compendii, rezumate etc. ne îngăduie reconstituirea unei istorii bogate în sugestii şi fapte. În plus, ea se suplimentează cu izvoare de altă natură: arheologice, epigrafice, numismatice.

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1968.

În imagine: detaliu dintr-o litografie de Dimitrie Papazoglu, intitulată *Regii dacilor*, înfăţişînd pe cîţiva dintre cei mai de seamă conducători ai strămoşilor noştri.

Nici cu privire la Decebal, neîndoielnic, personalitate de primă mărime a istoriei geto-dacilor, izvoarele literare nu sînt prea multe sau lipsite de contradicții. Izvorul de bază rămîne *Istoria romană* a lui Dio Cassius, scrisă după anul 229 e.n. Și această operă s-a păstrat doar în parte. Din fericire, istorici bizantini, cum au fost Xiphilinos (sec. XI) și Zonaras (sec. XII), au făcut după opera lui Dio Cassius rezumate care au ajuns pînă la noi.

Pentru alcătuirea monumentalei sale opere, Dio Cassius s-a folosit de o serie de autori, ca Polybios sau Titus Livius, dar i-a trecut cu vederea pe Caesar, Salustius, Tacitus ori Suetonius, care i-ar fi lărgit mult baza de informare. Cu privire la Decebal, el ne spune: „Cel mai însemnat război de atunci al romanilor a fost cel împotriva dacilor, asupra cărora, în vremea aceea, domnea Decebal. Duras, care domnise mai înainte, lăsase lui Decebal de bunăvoie domnia (Cartea LXVII, capitolul 6, paragraful 1)". Este vorba de evenimente petrecute la începutul anului 86 e.n. cînd Domițian a pornit războiul împotriva dacilor. Referindu-se la acest moment, Gh. Șincai, în *Hronica românilor* (vol. I, p. 5), scria: „Împăratul Domețian, carele era nu numai nesuferitoriu de osteneli, ci și fricos, slab la fire... Drept aceia el nu s-au atins de război, fără numai prin povățuitori s-au oștit cu Decebal. Unul dintre aceștia era Cornelius Fuscus, comandantul cohortelor pretoriene, căruia i-a fost încredințată conducerea armatelor romane ce au suferit mari dezastre, Fuscus însuși găsindu-și moartea".

Este cazul să ne oprim asupra acestor două consemnări.

Din relatarea lui Dio Cassius (fără să știm pe ce izvoare se bazează) reiese că în vremea războiului cu Domițian rege al dacilor era Decebal și că acesta primise conducerea, cedată de bunăvoie, de regele Duras. Șincai confirmă și el că luptele împotriva lui Domițian au fost conduse de Decebal. Iată însă că Tacitus considerat de mulți specialiști cel mai mare istoric roman și care, în plus, a fost contemporan cu evenimentele, afirmă în *Istorii* altceva, și anume că luptele au fost purtate de... Diurpaneus, regele dacilor. Cum arătam, partea din opera lui Tacitus cu privire la Domițian s-a pierdut. Dar tocmai evenimentul de care este vorba în această parte este menționat într-o lucrare a lui Paulus Orosius, scriitor de la începutul sec. V e.n. În lucrarea *Istoria împotriva păgînilor* (VII, 10, 4), el scrie: „Căci cît de mari au fost luptele lui Diurpaneus, regele dacilor, cu generalul Fuscus și cît de mari dezastrele romanilor, le-aș enumera, într-o înșirare lungă, dacă Cornelius Tacitus, care a tratat în mod organic și cu foarte mare exactitate aceste evenimente istorice nu le-ar fi povestit pe îndelete".

Așadar, potrivit lui Orosius, armata dacilor era condusă de regele Diurpaneus, informație preluată de la Tacitus.

Un autor a cărui sursă s-a păstrat și care se dovedește bine informat este Iordanes. Iată ce scrie el despre acest moment (*Getica*, 77-78): „Domițian a plecat cu toate forțele sale în Illyria și încredințînd conducerea aproape întregii armate generalului Fuscus și cîtorva bărbați aleși, i-a obligat să treacă peste Dunăre *împotriva armatei lui Dorpaneus* [s.n.], pe un pod din corăbii legate între cle. Atunci goții [respectiv, geții], care n-au fost luați pe neașteptate, au pus mîna pe arme și chiar la prima ciocnire au învins pe romani, omorînd pe comandantul acestora Fuscus... Pentru dobîndirea acestei victorii mari, ei i-au numit pe conducătorii lor semizei...". Nu știm care au fost izvoarele folosite de istoricul got de la mijlocul secolului VI e.n. El ar fi putut culege informații din scrierile lui Cassiodorus, Dio Chrysostomos sau, poate, Tacitus. În orice caz, detaliile cu care descrie campania din anii 86-87 îi dovedesc buna și corecta informare.

Despre dezastrul lui Fuscus întîmplat în anul 87 e.n. nu mai vorbesc Marțial (*Epigrame*, VI, 76, 1-6), Iuvenal (*Satire*, IV, 109-112) — amîndoi contemporani cu evenimentele — fără să precizeze însă de cine anume erau conduse oștile dacilor ori numele regelui lor. Aceeași omisiune o face și Suetonius, în capitolul consacrat lui Domițian din *Viețile Cezarilor*. În sfîrșit, a mai rămas de adăugat Petru Patricius (*Istorii*, 4, 5) autor din sec. VI e.n., care reproduce aproape cuvînt cu cuvînt textul lui Dio Cassius.

Din cele arătate se desprinde limpede concluzia că izvoarele antice sînt unanime în privința rezultatului bătăliei din anul 86-87 e.n. și a celui care a condus armata romană, dar se contrazic atunci cînd se referă la căpetenia geto-dacilor. De aceea, istoricii moderni au încercat să-i găsească o explicație. Întrucît regele Duras este menționat doar de Dio Cassius s-a formulat ipoteza, împărtășită de numeroși învățați (C. Brandis, C. Patsch, C. Daicoviciu), potrivit căreia Duras și Diurpaneus ar fi fost una și aceeași persoană și că el i-ar fi cedat tronul. la o dată ce nu poate fi precizată, lui Decebal, învingătorul lui Cornelius Fuscus. Prin autoritatea științifică a celor ce au susținut-o, ipoteza a devenit un fel de axiomă istoriografică. Cu toate acestea, ea nu poate fi acceptată pentru că este contrazisă atît de Tacitus cît și de Iordanes, care afirmă limpede că generalul Fuscus a fost învins de regele Diurpaneus. De altfel, pornind tocmai de la această contradicție, alți cercetători admițînd supoziția că Duras și Diurpaneus ar fi fost, într-adevăr, una și aceeași persoană au adăugat că războiul ar fi început sub Diurpaneus-Duras și s-ar fi încheiat sub Decebal.

(Continuare în p. 54)

DICTATUL FASCIST DE LA VIENA — EXPRESIE A POLITICII DE FORŢĂ

REPUDIATĂ DE ISTORIE

Dr. MIRCEA MUŞAT, dr. CRISTIAN POPIŞTEANU,
dr. FLORIN CONSTANTINIU, dr. VALERIU DOBRINESCU

Orice istorie a relaţiilor internaţionale, scrisă în mod obiectiv şi cu respect pentru adevăr, consemnează că dictatul de la Viena din vara anului 1940 a fost un act al politicii de forţă şi de ameninţare cu forţa, săvîrşit de puterile fasciste Germania şi Italia în favoarea Ungariei horthyste. El reprezenta totodată încununarea întregii politici urmate de regimul horthyst timp de două decenii.

Inutil am căuta în *Istoria Transilvaniei*, apărută în 1986 la Budapesta sub patronajul Academiei Ungare de Ştiinţe o apreciere co-

rectă și obiectivă a acestui odios dictat imperialist. Dimpotrivă, puținele pagini în care se vorbește despre „decizia" de la Viena din august 1940 nu fac decît să urmărească a convinge cititorii că victima, respectiv România și făptașul, respectiv Ungaria horthystă sînt pe aceeași treaptă. Se mai pot de asemenea întîlni astfel de evaluări pretins imparțiale, ca, de pildă, în primăvara anului 1940 *„pentru guvernul ungar a devenit urgentă ridicarea din nou a problemei Transilvaniei, cu atît mai mult cu cît era clară trecerea totală a României de partea Germaniei hitleriste"*[1]. A vorbi cu asemenea detașare înseamnă a ocoli cu bună știință adevărul despre întreaga politică horthystă urmărind o agresiune în Transilvania.

Sprijinul total al puterilor Axei

Este fapt cunoscut că, după dezlănțuirea agresiunii împotriva Poloniei, la 1 septembrie 1939, și începutul celui de-al doilea război mondial, guvernul horthyst și-a intensificat acțiunile pentru pregătirea, cu ajutorul Germaniei naziste, a unui atac împotriva României pentru cotropirea Transilvaniei, așa cum tot cu sprijin hitlerist anexase parte din Cehoslovacia prin primul „arbitraj" de la Viena din 2 noiembrie 1938.

Pe măsură ce agresiunea fascistă se extindea asupra unor noi popoare, Germania hitleristă intervine din ce în ce mai activ în favoarea pretențiilor teritoriale ale Ungariei horthyste, desigur în funcție de interesele politice, strategice și militare ale celui de-al treilea Reich.

Dîndu-și seama de situația grea în care se afla România și dorind să profite de izolarea acesteia pe plan internațional pentru satisfacerea revendicărilor lor teritoriale, cercurile guvernante horthyste și-au intensificat, la sfîrșitul lunii iunie 1940, campania revizionistă împotriva României. În acest sens, la 27 iunie, a avut loc la Budapesta o ședință a guvernului ungar la care s-a hotărît să se acționeze cu toate mijloacele pentru ca România să fie *„constrînsă să satisfacă pretențiile teritoriale ungare"*[2].

Convins de eșecul unei acțiuni militare declanșate pe cont propriu de Ungaria împotriva României, Hitler a căutat în repetate rînduri să descurajeze guvernul ungar de la un asemenea pas nesăbuit. Führerul i-a împărtășit și lui Ciano aprecierile lui potrivit cărora într-un eventual conflict cu România, *„dacă Ungaria ar rămîne singură, ținînd seama atît de înzestrarea ei pentru război cît și de alte aptitudini, succesul ei nu este deloc sigur"*[3], iar Ribbentrop i-a spus-o deschis ministrului ungar la Berlin Sztójay: *„În cazul izbucnirii unui conflict* [între Ungaria și România — *n.n.*], *începutul său poate fi prevăzut, dar desfășurarea lui ulterioară ar deveni deja îndoielnică, iar sfîrșitul ar putea echivala cu o catastrofă"*[4]. Hitler dorea să plătească anumite poliție României. După cum a declarat Führerul într-o convorbire cu Sztójay, abstracție făcînd de interesele petroliere *„el* [Hitler — *n.n.*] *n-ar avea alt motiv pentru a sprijini România, față care pînă nu de mult a dus o politică perfidă, începînd cu faptul că, fără nici un motiv și total de neînțeles, a intrat în războiul* [prim] *mondial de partea Antantei, ca să nu mai vorbim de politica pe care a promovat-o după război și pe care a simbolizat-o Titulescu ..."*[5].

În schimb, față de Ungaria horthystă — apreciindu-i regimul contrarevoluționar instaurat de două decenii, politica revanșardă, atașată față de Reich — Hitler dovedea simpatie și o largă înțelegere a țelurilor ei agresive, expansioniste. Ribbentrop a exprimat fără echivoc această atitudine: *„...Germania manifestă totală înțelegere față de aliatul său din* [primul — *n.n.*] *război mondial și a demonstrat și pînă acum, nu numai cu vorbe, ci și în fapte, că nutrește simpatie totală față de Ungaria. Această simpatie din partea puterilor Axei — așa cum a dovedit-o hotărîrea arbitrajului de acum doi ani referitoare la revizuirea granițelor din nord — nu este doar platonică, ci deosebit de eficientă și din punct de vedere practic. Numai îndrăzneața politică a Führerului față de Cehoslovacia a făcut, în genere, posibilă această revizuire"*[6].

Bazîndu-se pe simpatia Reichului și fiind convinși de sprijinul efectiv al acestuia în materializarea politicii lor revizioniste și expansioniste, horthyștii au devenit tot mai zgomotoși și mai agresivi în pretențiile lor față de România. Încă de la 3 august 1940, șeful guvernului ungar, Teleki Pál, a înaintat un „Pro-memoria" șefului guvernului italian, Mussolini, în care expunea întreaga strategie expansionistă horthystă față de România, pretenții ce vizau o mare parte a Transilvaniei, inclusiv zona locuită de secui. Documentul avertiza asupra faptului că guvernul ungar respingea ideea unui transfer de populație maghiară sau secuiască din România în Ungaria, unica soluție fiind *„anexarea întregii Transilvanii și stabilirea frontierei dintre România și Ungaria pe întregul arc carpatic"*, avertizînd că *„granița Carpaților este de neschimbat"*[7].

Primit de Hitler, la 10 iulie 1940, Teleki Pál, primul ministru al Ungariei, sublinia că revendicările revizioniste ale guvernului său se îndreptau, în primul rînd, asupra Transilvaniei, pe care punea mai mult preț decît pe oricare alt teritoriu pierdut la sfîrșitul primului război mondial[8]. O declarație care încununa politica de două decenii a regimului horthyst, îndreptată spre anularea hotărîrii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia

---

[1] *Erdély története*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, p. 1753.

[2] Jubász Gyula, *A Teleki-kormány külpolitikája 1939-1941*. p. 122

[3] *A Wilhelmstrasse és Magyarország*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968, doc. nr. 345, p. 516.

[4] *Op. cit.*, doc. nr. 347, p. 520.

[5] *Op. cit.*, doc. nr. 351, p. 528.

[6] *Ibidem*.

[7] *Documenti Diplomatici Italiani*. Nova Serie, 1939-1943, vol. V, Istituto Poligrafico dello Stato. Roma, pp. 332-342.

[8] *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*. ed. A.Hillgrüber, vol. I. Frankfurt am Main, 1967, p. 162.

de unire a Transilvaniei cu România (1 decembrie 1918), hotărîre recunoscută pe plan internațional prin Tratatul de pace de la Trianon (4 iunie 1920)[1]. Încă înainte de a prelua puterea, amiralul Horthy declara: *„Inamicul nr. 1 al Ungariei e te România pentru că cele mai mari pretenții teritoriale sînt împotriva ei și pentru că ea este cea mai puternică dintre statele vecine. De aceea principalul țel al politicii externe este rezolvarea problemelor cu România prin recurgere la arme"*[2]. În ciuda acestei declarații, regimul horthyst nu a cutezat să recurgă la mijloacele de forță pentru a-și pune în aplicare programul său revizionist, ci a încercat să obțină sprijinul marilor puteri — la început al celor identificate cu statu-quo-ul postbelic, Franța și Marea Britanie, apoi al celor ostile acestui statu-quo, Italia fascistă și Germania hitleristă. După instaurarea regimului nazist în Germania (30 ianuarie 1933), Ungaria horthystă, care pînă atunci gravitase în orbita Italiei lui Mussolini, s-a străduit tot mai mult să beneficieze de sprijinul Germaniei lui Hitler în politica ei revizionistă. *„E ența politicii lui Horthy și a clicii sale a constat, după cum au dovedit-o evenimentele ulterioare, în aceea că, în alianță cu țările Axei fasciste și, în măsura posibilului, cu sprijinul puterilor apusene să cotropească teritoriile unui șir de țări vecine în interesele marelui capital și ale oligarhiei moșierești din Ungaria"*[3]. Așa cum am arătat, cercurile politice conducătoare erau pre upate, în primul rînd de Transilvania, dar ele au trebuit să-și reordoneze obiectivele, în funcție de contextul politic, astfel că, în acord cu aliații săi fasciști, regimul horthyst a participat la dezmembrarea Cehoslovaciei (primul „arbitraj", în fapt un dictat, de la Viena de la 2 noiembrie 1938, în urma căruia Ungaria a anexat regiunile de sud ale Slovaciei și Ucrainei Subcarpatice, u mat de ocuparea, la 15-17 martie 1939, a celeilalte părți a acestei din urmă regiuni).

Practici de tristă amintire

Paralel cu demersurile politice în vederea realizării obiectivelor sale revizioniste, regimul horthyst a desfășurat o vastă activitate de propagandă, în cadrul căreia istoriei i-a revenit un loc de frunte. Pentru a „dovedi" grava „injustiție" căreia Ungaria i-ar fi căzut victimă prin Tratatul de la Trianon, regimul horthyst a asigurat tipărirea a numeroase studii, articole, (mai ales în *Revue d'histoire comparée*) și volume care aveau rostul de a convinge opinia publică internațională că „mutilată" în 1920, Ungaria trebuie să-și redobîndească frontierele sale „istorice". Între lucrările care au încercat să dea o „fundamentare" așa-zis științifică folosind argumente geografice, istorice, etnografice etc., s-a aflat și un masiv volum — publicat la 1 august 1940 în limbile germană și italiană, pentru a convinge, așadar, cele două puteri fasciste — volum intitulat *Transilvania*, întocmit de o echipă de specialiști unguri, între care și tînărul pe atunci Makkai László, autorul de mai tîrziu al lucrării *Histoire de la Transylvanie* (1946) și unul din redactorii masivei sinteze *Erdély története* (Istoria Transilvaniei), apărute la Budapesta în 1986 (de menționat că, dacă în 1940, printre autorii volumului *Transilvania* s-a aflat primul-ministru de atunci al Ungariei, contele Teleki Pál, *Erdély története* are ca redactor responsabil pe ministrul culturii al R.P. Ungare, Kõpeczi Béla).

Era de așteptat că în paginile acestei ultime *Istorii a Transilvaniei*, elaborată de un colectiv de istorici, care afirmă, în prefața lucrării, că își întemeiază investigația pe concepția materialismului istoric și care au avut la dispoziție o însemnată informație, să se găsească o analiză riguroasă a politicii externe a guvernului horthyst în problema Transilvaniei, însoțită de binemeritata ei condamnare. În locul acestor cercetări și aprecieri, autorii declară în prefață că perioada de după anul 1918 este tratată sumar, întrucît... nu dispun de date și interpretări corespunzătoare. Oricine este cît de puțin familiarizat cu literatura istoriografică știe că perioada interbelică și anii celui de-al doilea război mondial au făcut și fac obiectul unei adevărate „explozii bibliografice" și deci a invoca „absența" datelor și interpretărilor corespunzătoare înseamnă a folosi un pretext pe cît de șubred pe atît de ridicol.

În orice caz, autorii *Istoriei Transilvaniei* n-au avut nici un temei să afirme că în vara anului 1940 *„Bucureștiul a ridicat la Berlin ideea ar itrajului pentru care, oricum, Hitler se și pregătise"*[4]. Autorii știu foarte bine că așa-zisul arbitraj de la Viena a fost, în realitate, un dictat odios, dar ei aveau nevoie de această mistificare pentru a acredita teza că România este cea care a solicitat un arbitraj și că decizia de la Viena — în realitate, o mostră concludentă a politicii imperialiste de nesocotire a dreptului de autodeterminare al popoarelor — are chipurile un temei de drept internațional și, prin urmare, de vreme ce România a cerut și acceptat „arbitrajul" ea nu mai are dreptul de a-l contesta. Poziția autorilor *Istoriei Transilvaniei* se integrează astfel unei clare orientări revizioniste, care ajunge de la condamnarea Tratatului de la Trianon, prin justificarea dictatului de la Viena, la negarea caracterului pe care îl are Transilvania de parte componentă a statului socialist, unitar român. Faptele nu pot fi însă schimbate după bunul plac al istoricilor de la Budapesta și ele dezvăluie falsurile comise de echipa condusă de Kõpeczi Béla.

Unirea Transilvaniei cu România, hotărîtă de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 a fost expresia unui

---

[1] *1918. Desăvîrșirea unității statal-naționale a poporului român. Documente interne și externe*, vol. I, București, 1986.

[2] M. Retegan, *Imposibilul tratat*, în *Magazin istoric*, an XIX, nr. 6 (219), iunie 1985, p. 44; *idem*, *Programul revizionist al regimului horthyst*, în *Lupta întregului popor*, nr. 4/1986, p. 50.

[3] A.I. Pușkaș, *Vengriia v godî vtoroi mirovoi voini*, Moscova, 1966, p. 72.

[4] *Erdély története*, p. 1753.

proces istoric cu caracter obiectiv: existența națiunii române reclama cu necesitate existența unui cadru politic adecvat, care nu putea fi decît statul național unitar[1]. Legitatea acestui proces a făcut ca, peste vicisitudini și obstacole, generate, între altele, de existența celor trei mari imperii de esență reacționară — Imperiul otoman, Imperiul habsburgic, devenit în 1867, monarhia austro-ungară și Rusia țaristă — națiunea română să-și realizeze prin propriile sale forțe și mijloace împlinirea idealului național în anul 1918. Statul național unitar român nu a fost, așadar, creația artificială a tratatelor de pace din anii 1919-1920, creație rezultată din juxtapuneri de teritorii străine, ci produsul firesc al evoluției organice a societății românești, a națiunii române. El a fost anterior tratatelor de pace și simpla urmărire cronologică pune în lumină de îndată această realitate. Marea Unire a avut loc în anul 1918, iar tratatele de pace care i-au dat recunoașterea pe plan internațional datează din anii 1919-1920.

De-a lungul întregii perioade postbelice, cele două mari obiective ale României au fost apărarea independenței naționale și a integrității teritoriale, amenințate de forțele revizioniste, între care Ungaria horthystă. Prin alianțe bi- (Franța, Polonia) și multilaterale (Mica Înțelegere, Înțelegerea balcanică), prin activitatea în cadrul Societății Națiunilor — ca expresie a legalității internaționale —, prin demersuri în vederea instituirii unui sistem de securitate colectivă, România a urmărit să participe la realizarea unei structuri a relațiilor internaționale în care forța dreptului să primeze asupra dreptului forței. România nu a acceptat să devină instrumentul nici unei mari puteri și nici nu a întreprins acțiuni agresive față de vreun stat. Este ceea ce sublinia marele diplomat Nicolae Titulescu, cînd declara: *„Ideea că am voit să ne ridicăm împotriva intereselor unei alte puteri mică sau mare este tot așa de eronată ca aceea că am fi voit să servim interesele altuia decît ale noastre. Vrem să fim prietenii tuturor națiunilor fără excepție, dar în treburile noastre nu primim ca stăpîn decît pe noi înșine"*[2].

Conspirația horthystă vizează Transilvania

După venirea lui Hitler la putere, România s-a numărat printre primele țări asupra cărora s-au exercitat presiunile Reichului nazist pentru a le determina să-și modifice politica într-un sens favorabil intereselor Berlinului. Încă la 26 mai 1933, Hitler a condiționat pe un ton dur ministrului României la Berlin, N. Petrescu-Comnen, continuarea raporturilor economice de schimbarea atitudinii politice a României, considerată la Berlin ca ostilă intereselor germane[3]. În pofida tuturor presiunilor — șantajului economic i s-au adăugat acțiunile teroriste ale mișcării legionare, devenită o agentură hitleristă — România a rămas fidelă orientării sale tradiționale, de apărare a independenței naționale și integrității teritoriale, de combatere a politicii revizioniste și expansioniste.

Cadrul politico-strategic european a fost profund modificat de remilitarizarea Rhenaniei (7 martie 1936), care a dat importante avantaje de ordin strategic Germaniei hitleriste. Apăreau astfel premisele izolării politice și militare a României, care avea să aibă consecințe atît de funeste în vara anului 1940. Pasivitatea manifestată de puterile occidentale în fața actului de forță al Germaniei preluda noi concesii și cedări. Ele și-au găsit încununarea în acordul de la München (29 septembrie 1938). Criza cehoslovacă a oferit regimului horthyst primul prilej pentru realizarea obiectivelor sale revizioniste, Cehoslovacia fiind astfel prima lui victimă. *„Clasele conducătoare ungare, deși nu au fost pe deplin satisfăcute de «arbitrajul de la Viena», au hotărît totuși că această primă concesie a lui Hitler poate să nu fie și ultima și că apropierea ulterioară de Germania făgăduiește satisfacerea tuturor pretențiilor teritoriale"*[4]. Orientarea Ungariei horthyste spre Berlin a devenit și mai pronunțată.

Ea a coincis cu apariția unor elemente noi în politica Germaniei față de România și Ungaria. De la sfîrșitul anului 1937 devenise evident că planul de a acoperi necesitățile Wehrmachtului, în caz de război, cu carburant sintetic a eșuat. În aceste condiții obținerea — sub o formă sau alta — a controlului asupra petrolului românesc a căpătat o însemnătate excepțională pentru Germania nazistă. Pentru a atinge acest obiectiv, Berlinul a hotărît să încurajeze pretențiile revizioniste ale Ungariei față de România pentru a o putea șantaja mai ușor pe aceasta din urmă[5].

Încheierea pactului de neagresiune sovieto-german (23 august 1939), succesele Wehrmachtului în cadrul Blitzkriegului, căruia Franța i-a căzut printre primele victime, amenințarea debarcării germane sub care se afla Marea Britanie, au creat un raport de forțe cu totul schimbat, în care România s-a găsit complet izolată pe plan militar și politic. În acest context, au intervenit notele ultimative ale guvernului sovietic din 26-28 iunie 1940, în urma cărora Basarabia și Bucovina de nord au intrat în componența Uniunii Sovietice.

Încă de la sfîrșitul anului 1939 cercurile politice și militare de la Budapesta luaseră în considerație o astfel de posibilitate. La 12 decembrie șeful Marelui Stat Major al Unga-

---

[1] Vezi, pe larg, Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983.

[2] Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, București, 1967, p. 555.

[3] Ioan Chiper, *Relațiile româno-germane în 1933*, în *Studii*, XXI (1968), nr. 4, pp. 726-727.

[4] A.I.Pușkáș, *Op. cit.*, pp. 76-77.

[5] Ph. Marguerat, *L'Allemagne et la Roumanie à l'automne 1938 économie et diplomatie*, în *Relations internationales*, I (1974), pp. 173-179; idem, *Le III e Reich et le pétrole roumain, 1938-1940*, Geneva, 1977; vezi și Eugen Preda, *Miza petrolului în războiul*, București, 1983, pp. 25-27.

riei, generalul Henrik Werth, adresa un memorandum guvernului, prin care se declara în favoarea unui atac împotriva României, dacă ea va face concesii Uniunii Sovietice[1]. Problema Transilvaniei a devenit — după mărturia istoricului Homan Bálint, ministrul cultelor şi al instrucţiunii (şi unul din cei mai fervenţi apărători pe plan istoriografic al revendicărilor revizioniste ale regimului horthyst în privinţa Transilvaniei) problema centrală a dezbaterilor în consiliul de miniştri ungar[2]. Dacă factorii politici şi militari ai regimului horthyst erau unanimi în dorinţa de a dobîndi Transilvania, ei erau însă în divergenţă în ceea ce priveşte modalităţile de realizare. Esenţa acestor divergenţe se reducea la întrebarea dacă Transilvania trebuie dobîndită cu sau fără sprijinul Germaniei hitleriste, căci celor care răspundeau afirmativ la această întrebare, alţii le obiectau că, în cel mai bun caz, Germania va cere compensaţii pentru sprijinul ei, iar în cazul cel mai rău, Germania poate pierde războiul. Şi atunci?... Cei care au întruchipat cel mai limpede cele două puncte de vedere au fost generalul Henrik Werth şi primul ministru, Teleki Pál. Cel dintîi era convins că *„restabilirea graniţelor milenare, o putem realiza... numai cu ajutorul Germaniei"*[3], cel de al doilea nu voia să rupă punţile cu puterile occidentale (Marea Britanie şi S.U.A.) şi era de părere că trebuia evitată o dependenţă prea puternică a Ungariei de Germania. Horthy însuşi era convins că sprijinul Germaniei este esenţial pentru satisfacerea obiectivelor revizioniste ale Ungariei şi că Transilvania nu poate fi căpătată decît *„din mîinile germanilor"*. Respingînd ideea ca Ungaria să nu permită tranzitul trupelor germane care ar fi atacat România, el a declarat: *„Nu voi sta cu baionetele la graniţă ca să-i resping pe germani, tocmai cînd cu ajutorul lor pot căpăta Transilvania"*[4].

Succesele armatei hitleriste în primăvara anului 1940 au reprezentat tot atîtea stimulente pentru partizanii de la Budapesta ai unei acţiuni militare a Ungariei împotriva României. Ministrul de externe al Ungariei, Csáky István, a declarat că ţara sa era gata pentru o acţiune fulger vizînd ocuparea Transilvaniei, şi, o dată realizat acest obiectiv, Ungaria era gata să renunţe în timpul „actualei generaţii" la orice alte revendicări; iar dacă va beneficia de sprijinul Germaniei, Ungaria era gata să sporească livrările de produse agricole. *„Din parte-ne, am fi gata să strîngem cureaua pentru a asigura astfel livrări sporite de alimente pentru Reichul german"*[5].

Zelul agresiv al regimului horthyst nu era considerat ca oportun la Berlin şi Roma. Perspectiva întreruperii livrărilor de petrol,

1 A.I. Puşkáş, *Op. cit.*, p.102.
2 *Ibidem.*
3 *Ibidem*, p. 103. Henrik Werth era de naţionalitate germană şi el a ţinut să se înregistreze ca atare la recensămîntul din 1941; vezi Nicholas Nagy-Talavera, *The Green Shirts and the Others*, Stanford, 1970, p. 145.
4 A.I.Puşkáş, *Op. cit.*, p. 105.
5 *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, vol. I, pp. 162-167.

în cazul unui conflict militar româno-ungar, apărea ca primejdioasă pentru cele două puteri fasciste, care s-au grăbit să avertizeze regimul horthyst că nu era de dorit o confruntare militară româno-ungară şi că orice iniţiativă a Ungariei, în această privinţă, fără acordul Axei va priva regimul horthyst de sprijinul Germaniei şi Italiei. Această poziţie a fost clar explicată lui Teleki şi Csáky la întrevederea pe care aceştia au avut-o cu Hitler, la 10 iulie 1940, Ciano, ministrul de externe al Italiei, fiind şi el prezent. După această întîlnire, Budapesta bombarda n asemenea ritm cu astfel de memorii, note, situaţii — toate lipsite de orice bază istorică sau juridică, de orice temei — mai ales Berlinul, încît ministerul de externe german l-a „sfătuit prietenește" pe ministrul ungar la Berlin *„să se abţină de la astfel de demersuri lipsite de tact psihologic, să nu facă propagandă la guvernul german cu asemenea şuvoi de hîrtii, în loc să ducă tratative cu românii"*[6].

Führerul ameninţă cu distrugerea României

Reţinerea recomandată de Hitler şi Mussolini nu însemna cîtuşi de puţin că cei doi dictatori nu sprijineau revendicările revizioniste ale regimului horthyst. Hitler şi Musso-

* *Jocul periculos al falsificării istoriei. Culegere de studii şi articole*, Bucureşti, 1986, pp. 46-47.

Conştient că Transilvania nu poate fi căpătată decît „din mîinile germanilor", Miklos Horthy a păstrat tot timpul o atitudine recunoscătoare faţă de mai marii săi de la Berlin. În imagine: Horthy (dreapta) în timpul unei vizite la Hitler

În p. 21 : întregul popor român a primit cu indignare vestea despre odioasa sentinţă de la Viena din 30 august 1940. În imagine: populaţia oraşului Sibiu protestează împotriva dictatului fascist (în facsimil, titluri din presa vremii)

lini considerau drept juste pretențiile Ungariei horthyste, dar erau împotriva satisfacerii lor pe calea armelor, care ar fi contravenit intereselor economice de război ale celor două mari puteri fasciste. Pentru a exercita presiuni asupra României, Hitler a scris o scrisoare regelui Carol II în care îl avertiza că urmarea încercării de a evita discutarea revendicărilor Ungariei și Bulgariei *„ar putea fi chiar distrugerea României"*[1].

La 26 iulie 1940, primul ministru al României Ioan Gigurtu, însoțit de ministrul de externe, Mihail Manoilescu, s-au întîlnit cu Hitler. În urma schimbului de păreri s-a ajuns la următoarele concluzii: *„1) Noi* [românii — *n.n.*] *urma să tratăm cu ungurii și cu bulgarii, liberi, nesiliți și fără nici o intervenție germană nici în favoarea, nici în defavoarea noastră. 2) Aceste tratative nu erau legate de nici un termen de încheiere. 3) Baza tratativelor era schimbul de populație, cu scopul de a se ajunge la o soluție în care nici un ungur să nu rămînă sub români și nici un român sub unguri. 4) Hitler a lăsat deschisă posibilitatea unui plebiscit, cel puțin parțial, în Transilvania, și a utilizării unor armate neutre pentru supravegherea schimbului de populație. 5) În sinteză, la Berchtesgaden s-au stabilit anumite principii și linii precise și coerente, iar Hitler a rămas angajat față de noi să le respecte"*[2]. Potrivit notei germane de conversație, *„ministrul de externe român a întrebat dacă ar putea fi luat în considerație un arbitraj în cazul în care tratativele cu Ungaria și Bulgaria s-ar lovi de greutăți. Această idee a fost totuși respinsă de partea germană, care s-a referit la experiența neplăcută, mai ales cu Ungaria, în cazul arbitrajului de la Viena* [din 2 noiembrie 1938]"[3]. De reținut, așadar, că întrebarea lui Mihail Manoilescu a avut caracterul unui sondaj, *nu* al unei solicitări și că Hitler a respins categoric posibilitatea participării țării sale la arbitraj.

Mihail Manoilescu relata de asemenea: *„Cînd și-a terminat discursul său, a început o conversație asupra perspectivelor și modalităților viitoarelor tratative, cu date explicații foarte clare și precise, fie din memorie, fie pe baza unor fișe dinainte pregătite asupra aspectului cantitativ al schimbului de populație...*

A urmat apoi a doua parte a întrevederii noastre, în care am prezentat lui Hitler și lui Ribbentrop hărțile etnice ale Transilvaniei și am explicat cu acest prilej drepturile noastre. Bineînțeles că am reluat și unele argumente dezvoltate de mine în scrisoarea regelui, insistînd mai ales asupra faptului că Ardealul nu ne-a fost «acordat» nouă prin Tratatul de la Trianon, ci s-a alipit singur la România în urma hotărîrii de la Alba Iulia...

Lui Hitler eu i-am prezentat numai originalele hîrtiilor, căci reproducerile nu erau încă făcute, dar impresia asupra lui a fost vizibilă, după cum au constatat toți cei de față. Nu spun aceasta ca o clauză de stil, întrebuințată de toți aceia care vor să-și facă sau să facă iluzii asupra efectului argumentelor lor. Dar, în adevăr, la un moment dat, Hitler s-a întors către Ribbentrop și prin gestul cunoscut al omului care, coborînd amîndouă mîinile în jos întoarce palmele în față, i-a spus acestuia un tacit dar foarte lămurit: «Ei: vezi!», ceea ce exprima oarecum satisfacția lui de a avea dreptate, în raport cu niște afirmări anterioare și în raport cu o veche diferență de părere între dînșii. Ni s-a dezvăluit o dată mai mult că Ribbentrop ne era hotărît dușman și, în orice caz, mai dușman ca Hitler. De altfel, Ribbentrop a avut nedelicatețea să ne spună informativ că ungurii cer jumătate din Transilvania!

După cum spune nota de conversație, lui Hitler «aproape că nu-i venea să creadă că harta ungurească de la 1890 ne este așa de favorabilă nouă». A luat o lupă mare și a privit cu ea îndelung pe hartă o legendă care explica proporția de români reprezentată de fiecare culoare..."[4].

La 2 august 1940, primul ministru a convocat la Președinția Consiliului de Miniștri pe foștii miniștri și demnitari transilvăneni, pentru a-i pune la curent cu rezultatul convorbirilor de la Salzburg și Roma, precum și cu hotărîrea guvernului de a începe tratative cu Ungaria. Cu acest prilej, ministrul de externe M. Manoilescu a expus stadiul relațiilor dintre România și Ungaria, declarînd că *„între pretențiile ungare și ceea ce consimte România există o mare diferență"*[5]. Voicu Nițescu, Mihai Șerban, Ion Lugoșianu și Al. Lapedatu, participanți la amintita reuniune, s-au pronunțat împotriva angajării de tratative cu Ungaria, iar Sever Dan a subliniat necesitatea consultării tuturor oamenilor politici și a opiniei publice românești.

Patru zile mai tîrziu, la 6 august, fruntași politici și oameni de cultură, împreună cu un grup de 12 generali, au semnat un apel adresat opiniei publice internaționale și conducătorilor statelor Axei prin care erau susținute drepturile istorice ale poporului nostru asupra Transilvaniei: *„Granițele noastre dinspre Ungaria* — se spunea în apel — *nu sînt, cum s-a afirmat de atîtea ori greșit și tendențios, numai o consecință a Tratatului de la Trianon...*

La 1 decembrie 1918, Marea Adunare de la Alba Iulia, expansiunea liberă a voinței tuturor românilor din Ardeal și Ungaria, a proclamat unirea cu România, la care au aderat de îndată și reprezentanții populației germane. Românii din Ardeal nu au făcut deci altceva decît ce au făcut toate naționalitățile cuprinse în hotarele fostei monarhii austro-ungare"[6]

Masele populare din întreaga țară și-au manifestat, prin mijloace și forme diferite, profunda lor revoltă față de intențiile agre-

---

[1] *23 August 1944. Documente*, vol. I, București, 1984, p. 89.
[2] *Magazin istoric*, an XIX, nr. 8 (221), august 1985, p. 30.
[3] *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, vol. I, pp. 179-180.
[4] *Magazin istoric*, an XIX, nr. 8 (221), august 1985, pp. 28-29.
[5] Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosar 546, vol. 51, f. 77-78.
[6] *Loc. cit.*, f. 693 și verso.

sive, revizioniste ale statelor fasciste la adresa României, pronunțîndu-se cu fermitate pentru apărarea fruntariilor țării.

O tragedie scrisă dinainte

Amplificarea acțiunilor revanșarde ale Ungariei horthyste împotriva României a trezit îngrijorare și în rîndul populației naționalităților conlocuitoare. Semnificativă este scrisoarea unor cetățeni maghiari din Reșița adresată, la 28 iulie 1940, *„cancelarului Hitler"*, în care se cerea ca Germania să nu dea satisfacție pretențiilor teritoriale ale Ungariei. Între altele, în scrisoare se arăta: *„Noi sîntem mulțumiți cu actuala noastră situație și nu dorim să fie modificate granițele. Au trecut deja peste 20 de ani de cînd Ardealul a fost alipit României și aceasta așa trebuie să rămînă pentru că așa vrea poporul"*[1].

Repudiind acțiunile revizioniste și exprimîndu-și dorința de a rămîne în continuare în granițele statului român, populația de naționalitate germană din țara noastră s-a pronunțat în timpul anchetei organizată în iulie 1940 de ministrul hitlerist în România, Wilhelm Fabricius, în proporție de 80 la sută împotriva planurilor de dezmembrare a României. Totodată, numeroși germani au trimis memorii la Berlin, declarîndu-se împotriva satisfacerii pretențiilor revizioniste horthyste. Merită amintit și faptul că Hans Otto Roth, ministrul naționalităților în guvernul condus de Ioan Gigurtu, a adresat, în numele germanilor din România, un memoriu lui Hitler, cerîndu-i să nu dea satisfacție revizioniștilor unguri, iar cei în numele cărora era adresat memoriul să fie ajutați să trăiască mai departe în cadrele hotarelor statului român[2].

Pe o poziție la fel de fermă în respingerea revizionismului ungar s-au situat și șvabii. În ultima decadă a lunii august, o delegație de ziariști germani și italieni a efectuat o călătorie de studii și informare în partea de nord-vest a României. Astfel, deputatul Joseph Schönburg a demonstrat ziariștilor, pe bază de date, falsitatea afirmațiilor propagandei ungare despre trecutul șvabilor din județele Bihor, Sălaj și Satu Mare. Această populație, care în trecut fusese supusă unui proces intens de maghiarizare, s-a organizat cu concursul autorităților românești și trăiește în deplină libertate, dorința ei fiind să rămînă mai departe în componența statului român. Schönburg a declarat că *„acest popor de origine germană* [șvabii] *nu mai vrea să fie încă o dată supus stăpînirii maghiare după ce s-a bucurat timp de 20 de ani de toate drepturile și libertățile pe care le-a avut în țara românească"*[3].

Un document relevant în privința atitudinii de respingere fermă a acțiunilor statelor revizioniste de către evreii din România și de solidarizare a lor cu poporul român în lupta pentru apărarea integrității teritoriale a patriei comune este memoriul adresat regelui Carol II, la 11 iulie 1940, de către dr. W. Filderman, Al. Șafran și dr. I. Brucăr, în numele Federației uniunilor de comunități evreiești, din care reproducem cîteva pasaje: *„În aceste vremuri de vijelioasă încercare, ce s-au abătut asupra scumpei noastre patrii, evreii români... țin cu tot respectul să proclame solidaritatea lor nezdruncinată cu destinele poporului român. Ei împărtășesc soarta obștească, suferind cu suferința românească, și nădăjduind cu nădejdea românească. Evreii din Vechiul Regat, evrei pămînteni români, născuți și crescuți de generații pe pămîntul românesc, sînt și rămîn alipiți cu toată dragostea de glia românească, glie din belșug udată de sîngele celor mai buni fii ai lor căzuți în războiul de neatîrnare din 1877, în cel din 1913 și în războiul de întregire din 1916-1919. Idealurile lor s-au împletit întotdeauna cu cele ale tuturor românilor... Cu nestrămutată hotărîre și cu oțelită voință, evreii români se simt uniți cu poporul român..."*[4].

Între 16 și 24 august, la Turnu Severin s-au desfășurat negocieri între o delegație română, condusă de Valer Pop, și una ungară condusă de András de Hory. Așa cum notează secretarul delegației române, George Duca, de Hory *„într-un stil agresiv și cu aluziuni lipsite de tact și de bun simț"*[5], a cerut un teritoriu de 69 000 km² cu o populație de 3 900 000 locuitori, din care 2 000 000 români și 1 200 000 maghiari[6]. Guvernul român a respins categoric această cerere, rămînînd *„intransigent asupra principiului etnic adică schimb de populație cu compensațiuni teritoriale proporționale cu numărul acelora strămutați dintr-o țară într-alta"*[7]. Față de pozițiile ireconciliabile ale celor două părți, tratativele au luat sfîrșit.

Iminența unui conflict armat între Ungaria — care își afirmase în repetate rînduri intenția de a recurge la forță — și România alarma atît Berlinul cît și Roma, încît Hitler și Mussolini s-au decis să impună ceea ce mai înainte respinseseră: „arbitrajul", care în realitate avea să fie un dictat. La întrevederea germano-italiană din 28 august care a stabilit condițiile acestui dictat, Hitler a vorbit cît se poate de clar, de cinic și de perfid: *„Führerul* — citim în stenogramă — *a început prin a prezenta situația din punct de vedere german. Nu știe dacă amenințările ungare* [la adresa României] *sînt serioase. Poate că sînt numai un bluff. Oricum, este necesar să se ia măsuri pentru cazul că ele ar fi serioase. În acest caz, după părerea lui, interesele Germaniei și Italiei sînt atinse în esența lor. În evaluarea situației generale* — a continuat Hitler —

---

[1] Loc. cit., f. 564-566.
[2] *Loc. cit.*, f. 510.
[3] *Loc. cit.*, f. 577.
[4] *Magazin istoric*, an XX, nr. 8 (221), august 1985, p. 31.
[5] George Duca, *Cronica unui român în veacul XX*, vol. II, München, 1984, p. 278.
[6] *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României...*, p. 12.
[7] George Duca, *Op. cit.*, p. 279.

trebuie luați în considerare mai mulți factori: un factor pur material, care are însă o importanță extraordinară pentru continuarea războiului: aprovizionarea cu petrol, care este extrem de importantă, atît pentru Germania, cît și pentru Italia... Este limpede că la primul foc de armă vor înceta toate expedițiile de petrol din România către Germania și Italia. Natural că o Românie în război cu Ungaria nu-și va mai putea exporta produsele prin Iugoslavia sau pe Dunăre. Aceasta va crea probleme extrem de grave pentru continuarea războiului, în special în ceea ce privește armele tehnice necesare într-un război modern. Un al doilea element care va influența situația tot atît de hotărîtor este problema extinderii războiului... Aceasta va duce la înrăutățirea considerabilă a situației Germaniei și Italiei în viitor. Un alt element care trebuie luat în considerare este faptul că, dacă se va ajunge la un conflict armat, Ungaria se va lupta fie singură, fie cu ajutor străin. Dacă Ungaria va rămîne singură, atunci, avînd în vedere gradul ei de pregătire militară și situația ei în alte privințe, victoria nu este deloc sigură... Rezultă limpede că un conflict în Balcani nu poate fi decît defavorabil Germaniei și Italiei și de aceea ambele țări au tot interesul să facă totul pentru a evita un astfel de conflict. Aceasta este și părerea generalilor germani, deoarece nici ei nu consideră certă victoria ungară, cum se pare că o socotesc cei de la Budapesta; și el [Hitler] *își dă seama de dificultățile care se vor naște dacă conflictul dintre România și Ungaria va degenera într-o conflagrație generală în Balcani. În acest caz, sondele vor fi nu numai închise pentru cîteva luni, ci definitiv distruse"*[1].

În cadrul aceleiași întrevederi din 28 august, Hitler le-a arătat celor prezenți căile și mijloacele de punere în practică a acelei „idei directoare" a politicii față de România și Ungaria, în urma căreia Germania să-și poată asigura supremația sa economică, politică și militară asupra celor două țări. Deși considera „drept exagerate și ilogice" pretențiile horthyste, Hitler era hotărît să le sprijine, deoarece considera România printre țările dușmane Axei. „*Structura populației în regiunea în litigiu* [se referea la toată Transilvania] *— considerînd cît mai favorabil poziția Ungariei — este următoarea: la 1 500 000 unguri există 3 000 000 români și 600 000-700 000 germani... Raportul este deci o treime unguri la două treimi români. Revendicările teritoriale ale Ungariei s-e ridică la 66 000 km pătrați, ceea ce înseamnă că ungurii cer două treimi din regiunea în litigiu, din care însă numai o treime este locuită de unguri... În eventualitatea unui conflict, România nu are nimic de cîștigat și are totul de pierdut. Dacă România începe războiul, este posibil să fie ultimul ei război și să ducă la completa dispariție a statului...*" Practic, arăta Hitler, „*trebuie să impresionăm deci România și Ungaria cu urmările grave pe care le-ar avea pentru ele persistența într-o atitudine intransigentă. Trebuie să li se arate limpede că un conflict ar fi în dezavantajul ambelor și că Germania și Italia își vor apăra în orice caz interesele dacă va fi cazul. Este deci oportun pentru ambele țări să accepte un compromis. Ungaria* — accentua el — *ar trebui să accepte efectiv orice compromis, deoarece nu ar obține nimic prin propriile ei eforturi, ci datorează satisfacerea revendicărilor ei exclusiv fascismului și național-socialismului.*

României trebuie să i se arate limpede că un compromis cu Ungaria înseamnă totuși salvarea unui teritoriu național care, la urma urmelor, este încă destul de mare"[2].

În acel moment, izolarea României era totală: „*Ne considerăm complet izolați și lipsiți de sprijinul material și politic al oricărei puteri străine*"[3] aprecia la 26 august Secția operații din Marele Stat Major. Poporul nostru trecea printr-una din cele mai tragice perioade din multimilenara sa istorie; era în joc existența însăși a statului român. Chemat la Viena, ministrul de externe al României, Mihail Manoilescu avea să se afle în fața unei tragedii scrisă dinainte. Era un ultimatum: ori acceptă „arbitrajul" Germaniei hitleriste și Italiei fasciste, ori statul român va dispărea sub atacul vecinilor.

Ca tîlharii în codru

Așa cum notează Mihail Manoilescu, în discuțiile sale cu Ribbentrop și Ciano din 29 august: „*am revenit asupra faptului că România* nici *n-a propus* și nici n-a acceptat vreodată ideea arbitrajului, *iar Führerul s-a pronunțat hotărît împotriva oricărei intervenții cu caracter de arbitraj*"[4]. Așadar, nu există nici un temei pentru afirmația din *Istoria Transilvaniei* că România a solicitat arbitrajul. Această alegație era necesară autorilor doar pentru a substitui un temei de drept internațional pretențiilor revizioniste asupra Transilvaniei. Așa cum se va vedea, la Conferința de pace de la Paris, delegația ungară a invocat același „argument" pentru a cere o parte mai mică decît cea smulsă la Viena din teritoriul Transilvaniei.

Așa-zisul „arbitraj" a fost, în realitate, un tipic dictat imperialist, în cadrul căruia principalul „arbitru" — Germania lui Hitler — și-a impus voința și interesele: a agrava tensiunile dintre România și Ungaria pentru a le putea domina mai puternic, a pedepsi România pentru politica ei ostilă revizionismului și expansionismului, atît de caracteristice politicii externe a celui de al treilea Reich și de a asigura — prin intermediul Ungariei, beneficiara dictatului de la Viena — poziții strategice mai favorabile în spațiul românesc: controlul Carpaților răsăriteni și — mai ales — apropierea prin vîrful împins spre Brașov și curbura Carpaților, de zona petroliferă. „*Linia de demarcație între România și Ungaria* — a declarat Hitler ministrului Ungariei la

---

[1] *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, vol. I, pp. 197-199.

[2] *Ibidem*, pp. 200-201.

[3] *23 August 1944. Documente*, ed. cit., vol. I, p. 94.

[4] *Magazin istoric*, an XIX, nr. 10 (223), octombrie 1985, p. 11.

Berlin, Sztójay Döme, venit la 10 septembrie să aducă un mesaj de mulţumire din partea lui Horthy pentru dictatul de la Viena — *nu a fost fixată de idealuri abstracte, ci s-a bazat pe interesul pentru petrol*"[1].

Astfel, la numai cîteva zile după dictat, Hitler arătîndu-i lui Sztójay că „*n-a fost uşor să fie siliţi românii să cedeze un teritoriu atît de mare*" şi evidenţiind apoi „*ce mare însemnătate are pentru Ungaria victoria* [în război — *n.n.*] *a puterilor Axei*", a continuat: „*Dacă puterile Axei pierd războiul — situaţie care desigur nici nu poate fi luată în calcul — atunci toate aceste revizuiri devin nule*"[2].

Procedeul folosit a fost şantajul cu dispariţia statului român, în cazul cînd ar fi refuzat să recunoască decizia arbitrilor. Reprezentantului României pus în faţa hărţii întocmite de cei doi „arbitri" nu i s-a permis nici măcar să-şi expună punctul de vedere. Cît priveşte propoziţia din *Istoria Transilvaniei* — „*După unele ezitări, Teleki a acceptat arbitrajul, iar Consiliul de Coroană* [român — *n.n.*] *s-a decis şi el, cu majoritate de 2/3, în favoarea acestuia*"[3] — ceea ce ar lăsa impresia unei aprobări din partea celui mai înalt for consultativ — realitatea este că, ostili întru totul faţă de amputarea teritorială impusă României, membrii Consiliului de Coroană au trebuit „*să aleagă între salvarea fiinţei politice a statului nostru şi posibilitatea dispariţiei lui*"[4]. Aşa cum observa corect diplomatul român Raoul Bossy: „*Astfel, mişeleşte, prin surprindere şi violenţă, ca de tîlhari în miez de codru este ucisă România Mare de Hitler şi Mussolini, de Ribbentrop şi Ciano*"[5]. Comentariul Agenţiei „Reuter" a înregistrat corect situaţia României, atunci cînd informa la 30 august: „*Guvernul român a fost pus în faţa ultimatumului de a accepta arbitrajul Germaniei şi al Italiei; lăsată fără nici un prieten spre care s-ar fi putut întoarce, România s-a plecat în faţa inevitabilului*"[6].

Dictatul de la Viena a fost primit cu mînie şi indignare de întregul popor român. Manifestaţii de protest au avut loc în întreaga ţară. De la oameni de rînd pînă la marile personalităţi ale vieţii publice, condamnarea a fost unanimă[7].

Nici regimul antonescian nu a putut ignora simţămintele opiniei publice. Sub presiunea acestora, Ion Antonescu, a revenit, aproape de fiecare dată, în discuţiile sale cu Hitler, asupra drepturilor legitime ale poporului român asupra Transilvaniei. În baza instrucţiunilor de la Bucureşti, cu prilejul întrevederii sale cu secretarul de stat american, Cordell Hull, din 4 septembrie 1941, însărcinatul cu afaceri al României la Washington, Brutus Coste, a declarat, în numele guvernului român, că acesta nu va accepta niciodată ideea unui schimb teritorial Transnistria în locul Transilvaniei de nord; arătînd că România nu are nici un fel de pretenţii teritoriale faţă de Uniunea Sovietică, diplomatul român a subliniat că redobîndirea teritoriului pierdut prin dictatul de la Viena era obiectivul principal al politicii externe a României[8].

Dictatul fascist de la Viena n-a fost recunoscut nici de guvernul S.U.A., stat în care propaganda revizionistă horthystă a depus susţinute eforturi pentru captarea opiniei publice şi a unor personalităţi politice pentru a determina recunoaşterea noilor teritorii anexate de către Ungaria în dauna României. Administraţia condusă de preşedintele F.D. Roosevelt a respins agitaţiile revizioniste horthyste şi pretenţiile Ungariei asupra Transilvaniei şi a altor teritorii aparţinînd statelor vecine.

Premierul britanic Winston Churchill, exprimîndu-şi dezacordul faţă de actul samavolnic săvîrşit de Germania şi Italia, preciza că „*nu vom recunoaşte nici o schimbare teritorială care s-a produs în timpul războiului, în afară de cazul cînd s-ar fi făcut cu concursul şi voinţa părţilor interesate*"[9]. La rîndul său, lordul Halifax, ministrul de externe al Marii Britanii, declara, la 6 septembrie 1940, în Camera Comunelor, că „*guvernul englez nu acceptă Dictatul de la Viena, care răpea României o importantă parte a teritoriului său naţional, deoarece aşa-zisa «reglementare» a litigiului a fost dictată de puterile Axei şi a fost impusă României sub constrîngere*"[10].

Reamintind situaţia impusă ţării noastre prin „arbitrajul" puterilor fasciste de la Viena din 30 august 1940, *L'Osservatore Romano*, oficiosul Vaticanului, din 25 august 1944, conchidea: „*Cum e uşor de înţeles, o atare sentinţă nu a fost bine primită în România, unde chiar un comunicat oficial anunţa că tratativele de la Viena s-au desfăşurat în condiţii ce au obligat România să aleagă «între menţinerea existenţei sale politice şi eventualitatea de a dispare»*".

Ridicîndu-se împotriva acţiunilor revanşarde ale statelor fasciste pe seama altor state şi solidarizîndu-se cu cauza dreaptă a poporului român, renumitul istoric englez R. Seton Watson declara, într-o emisiune a postului de radio Londra, din 30 august 1940: „*Ziua de astăzi poate fi considerată ca o zi a patimilor pentru neamul românesc, una din zilele cele mai negre prin care a trecut ţara. Azi s-a săvîrşit la Viena o nouă şi monstruoasă ciuntire a graniţelor României prin dictatul puterilor Axei*". Subliniind locul Transilvaniei în istoria poporului român, el releva: „*Ardealul nu reprezintă o simplă problemă teritorială. El reprezintă vatra românilor, iar cuvîntul Ardeal este idealul pentru care s-au sacrificat atîtea generaţii de români. Cum ar putea, oare, un*

---

[1] *Apud* Horia Brestoiu, *Impact la paralela 45°, Incursiune în culisele bătăliei pentru petrolul românesc*, Iaşi, 1986, p. 261.

[2] *A Wilhelmstrasse és Magyarország*, doc. nr. 351, p. 527.

[3] *Erdély története*, p. 1763.

[4] *Timpul*, din 1 septembrie 1940.

[5] Hoover Institution on War, *Revolution and Peace*, Rol. 1.

[6] *23 August 1944. Documente*, ed. cit., vol. I, p. 100.

[7] Vezi, pe larg, *Teroarea horthysto-fascistă...*, p. 28 şi urm.

[8] Brutus Coste, în volumul *The tragic plight of a border area: Bessarabia and Bucovina*, Humboldt State University, C.A. 1983, p. 232 şi urm.

[9] Arhiva Ministerului afacerilor externe, fondul nr. 71/Transilvania 1920-1944, vol. 44, f. 266.

[10] *Loc. cit.*, f. 266 bis

român cu dragoste de țară să privească această hotărîre cu brațele încrucișate?"[1]

Voința fermă a întregii națiuni

Idealul eliberării teritoriului patriei cotropite a animat permanent lupta maselor. Zorile eliberării au luminat calea dezrobirii întregului teritoriu prin revoluția victorioasă de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din august 1944. Atunci, în seara zilei de 23 august, în Proclamația către țară se arăta: *„Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizînd toate forțele națiunii vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină"*[2].

Actul revoluționar de la 23 August 1944 — expresie a voinței unanime a națiunii române de a restabili independența națională, grav încălcată de Germania hitleristă, de a răsturna regimul de dictatură și de a întoarce armele împotriva Wehrmachtului — a deschis calea pentru eliberarea nord-vestului României și anularea dictatului de la Viena. Armata română, cot la cot cu armata sovietică, a luptat cu eroism legendar pentru dezrobirea teritoriului cotropit. La 25 octombrie 1944 întreg pămîntul patriei era eliberat: practic, odiosul dictat de la Viena a fost anulat. La 9 martie 1945, s-a restabilit administrația românească asupra nord-vestului Transilvaniei.

Convenția de armistițiu, semnată la 12 septembrie 1944 la Moscova, prevedea, la articolul 19: *„Guvernele Aliate socotesc hotărîrile arbitrajului de la Viena ca nule și inexistente și sînt de acord ca Transilvania (sau cea mai mare parte a ei) să fie restituită României, sub condiția confirmării prin Tratatul de pace și guvernul sovietic este de acord ca forțele sovietice să ia parte, în acest scop, la operațiuni militare, comune cu România, contra Germaniei și Ungariei"*[3].

Autorii *Istoriei Transilvaniei* scriu că: *„neținînd seama de posibilitatea de alternativă din Convenția de armistițiu — și ținînd cont de jertfele României împotriva puterilor fasciste — Tratatul de pace a redat, și din punct de vedere juridic, întreaga Transilvanie de Nord* [României—*n.n.*] *deci a restabilit granița româno-ungară trasată în 1920"*[4]. Pentru ei, tratatele de pace de la Paris din anul 1947 nu au pus capăt unui act caracteristic al politicii de forță și de amenințare cu forța practicată de puterile imperialiste, ci au „ratat" posibilitatea de a da Ungariei o parte, cît de mică, a Transilvaniei. În viziunea autorilor *Istoriei Transilvaniei*, restituirea către România a părții de nord-vest a teritoriului ei nu a fost un act de justiție istorică, ci rezultatul unei situații de fapt, create prin contribuția României la războiul antihitlerist.

Pentru a înțelege mai bine interpretarea tendențioasă oferită de autorii *Istoriei Transilvaniei* este necesar să prezentăm mai întîi discuțiile care au însoțit redactarea articolului 19 din Convenția de armistițiu. Reprezentanții României făceau cunoștință, în seara zilei de 10 septembrie 1944, cu textul propus de Aliați (inițial articolul 20) cu privire la viitorul Transilvaniei[5]. Într-o primă redactare, textul propus de cele trei mari puteri suna astfel: *„Guvernele aliate socotesc arbitrajul de la Viena, privitor la Transilvania, ca nul și neavenit și* doresc [subl. ns.] *ca să vadă Transilvania, sau cea mai mare parte a acestui teritoriu, restituit României sub condiția de a fi confirmat de Tratatul de pace"*[6]. Nota prezentată de delegația României solicita să se dea articolului *„o redactare mai categorică conformă, de altfel, cu termenii textului de armistițiu, comunicat emisarilor români la Cairo"*, să se precizeze că Nordul Transilvaniei va fi eliberat *„prin efortul comun"* și să se specifice că o asemenea prescripție *„va fi înscrisă în convențiile de armistițiu și de pace cu Ungaria"*[7].

În ziua următoare (11 septembrie 1944), atunci cînd s-a pornit la discutarea pe puncte a convenției, Gh. Pop, după ce constata că partea referitoare la Transilvania este *„singurul cîștig al acestui armistițiu"*[8], aprecia voința Aliaților de a restitui acest teritoriu României. El își exprima totuși temerea că articolul, așa cum era el conceput, ar fi putut crea *„îndoieli, deoarece nu exprima mai mult decît o dorință"*[9]. Gh. Pop a propus, totodată, să se stipuleze o cooperare militară la eliberarea acestui teritoriu (așa cum sunau termenii din aprilie). Molotov a replicat că sugestia, deși există în cadrul articolului, așa cum este conceput în prezent, nu poate întîmpina nici o obiecție[10].

O întîlnire a avut loc în după-amiaza zilei de 12 septembrie — la care au participat Vîșinski, Novikov, Kerr și Harriman — și a luat în dezbatere noul proiect al articolului 20 propus de delegația română. Vîșinski a declarat de la început că Uniunea Sovietică nu l-a putut accepta, dar va aproba o reașezare mai aproape de termenii din aprilie. El a sugerat să se facă referire la folosirea forțelor aliate[11]. Harriman a intervenit cu precizarea că era de dorit *„să se înapoieze la proiectul propus inițial de delegația sovietică"* și că, ceea ce displăcea cel mai mult reprezentanților români, era cuvîntul „dorință"[12]. Vîșinski s-a declarat de acord ca armata so-

---

[1] Arhivele statului București, fondul Ministerului propagandei naționale, buletine, dosarul nr. 34, buletinul din 30 august 1940.
[2] *România liberă*, din 24 august 1944.
[3] *23 August 1944. Documente*, ed. cit., vol. II, p. 709.
[4] *Erdély története*, p. 1761.
[5] Public Record Office, Foreign Office 371 (în continuare P.R.O., F.O. 371), 44 011, f. 22.
[6] *Loc. cit.*, f. 33.
[7] *Loc. cit.*, f. 51.
[8] Arhiva Ministerului afacerilor externe, fond 71, România, dosar 1, 1945-48, nepaginat.
[9] P.R.O., F.O. 371, 44 011, f. 30.
[10] *Loc. cit.*, f. 31.
[11] *Loc. cit.*, f. 33.
[12] *Ibidem.*

vietică să întreprindă operații în zona respectivă. Ambasadorul britanic s-a raliat remarcii diplomatului american. S-a procedat, în continuare, la alcătuirea unui text, dar și acesta conținea rezerva din cel anterior. În noua redactare, articolul din convenția de armistițiu avea următoarea formulare: *„Guvernele Aliate socotesc hotărîrile arbitrajului de la Viena cu privire la Transilvania ca nule și inexistente și sînt de acord ca Transilvania (sau cea mai mare parte a ei) să fie restituită României sub condiția confirmării prin Tratatul de pace. Guvernul sovietic este de acord ca forțele sale armate să ia parte, în acest scop, la operațiuni militare, împreună cu România, împotriva Germaniei și Ungariei"*[1]. Înlocuirea formulei „guvernele aliate *doresc*" cu „sînt de acord", precum și introducerea angajamentului privitor la concursul armatelor sovietice la eliberarea părții de nord a Transilvaniei, reprezenta o îmbunătățire evidentă a textului inițial.

La ultima ședință de la Moscova (12 septembrie 1944), V.M. Molotov a precizat că proiectul prezentat de Gh. Pop era „inacceptabil", dar că se făcuse unul nou care — socotea el — „va satisface toate părțile"[2]. Noul text, alcătuit în după-amiaza aceleiași zile, a fost citit și acceptat de delegația română. Clauza teritorială referitoare la Transilvania era completă, dar mai puțin precisă[3]. Formula *„Transilvania sau cea mai mare parte"*, introdusă la cererea diplomațiilor engleză și americană[4], ar putea fi privită și prin prisma interesului lor propagandistic pentru Ungaria la ora încheierii armistițiului cu România. Formula nu punea în discuție drepturile României asupra Transilvaniei, ci stabilea condiția executării leale a angajamentelor militare din 12 septembrie 1944 — forma alternativă avea valoare de *presiune diplomatică*. Ea nu tindea a fi creatoare de situații de drept, ci de a stabili posibilități politico-diplomatice menite a avea un cert efect militar.

În perioada pregătirii Conferinței de pace diplomația ungară, prin eforturi la Moscova,[5] Londra[6] și Washington[7], va încerca să schimbe deciziile marilor puteri. Primită cu bunăvoință la Moscova[8] — unde i s-a sugerat trimiterea unui emisar la București pentru „negocieri" în problema Transilvaniei — și „crezută" la Washington[9], Ungaria nu putea totuși să mai păstreze rezultatul „arbitrajului" fascist de la Viena.

---

[1] P.R.O., F.O. 371, 44 011, f. 33.
[2] *Loc. cit.*, f. 38.
[3] Arhiva Ministerului apără ii naționale, fond 5 418, dosar 1, poziția 2 844, f. 165.
[4] Arhiva Ministerului af cerilor externe, fond 71, Conferința Păcii, 1946, dosar 3, f. 4-5.
[5] Arhiva Ministerului apărării naționale, fond 5 418, dosar f.n., 1944, poziția 2 765, f. 92.
[6] *Loc. cit.*, dosar 901, 1946-47. poziția 1559, nepaginat.
[7] *Ibidem.*
[8] Stephan D. Kertesz, *The last European Peace Conference of Paris 1946 — Conflict of Values*, Boston, University Press of America, 1985, pp. 125-129.
[9] *Foreign Relations of the United States*, vol. VI. 1946. pp. 306-317.

Zadarnice insistențe neorevizioniste

La 7 mai, în cea de-a 19-a ședință a Consiliului miniștrilor afacerilor externe (Molotov, Byrnes, Bidault și Bevin), organism însărcinat cu redactarea proiectelor tratatelor de pace, s-a adoptat în unanimitate articolul care preciza: *„Hotărîrile sentinței de la Viena din 30 august 1940 sînt declarate nule și neavenite. Frontiera dintre România și Ungaria este restabilită prin articolul de față, astfel cum exista la 1 ianuarie 1938"*[10]. O formulare care nu lăsa nici un fel de echivoc și care va fi aprobată de Conferința de pace și preluată *ad-litteram* în Tratatul de pace. În cursul discuțiilor, Byrnes propusese să fie inclusă în rezoluție o recomandare care să sugereze posibilitatea existenței unui acord româno-ungar pentru o posibilă revizuire a frontierei, dar în timpul Conferinței de pace diplomația americană a abandonat această teză[11].

Delegația română a mers la Conferința de pace pentru a i se recunoaște reîntregirea teritoriului național în partea de nord-vest. Ea a adus drept argumente caducitatea actului din 30 august 1940, eforturile umane și materiale în războiul antihitlerist și, mai ales, *principiul dreptății istorice*. România punea mare preț pe spiritul de dreptate al Puterilor Aliate și Asociate și pe reconfirmarea granței româno-ungare, așa cum fusese stabilită prin Tratatul de la Trianon.

La 13 august 1946, în ședința plenară a Conferinței de pace, Gh. Tătărescu declara că decizia Consiliului miniștrilor afacerilor externe din 7 mai 1946 confirma frontiera occidentală a României stabilită cu 25 ani în urmă. Recunoașterea drepturilor inalienabile asupra părții de nord-vest a României, *„smulsă patriei române prin violență și constrîngere, pune, în sfîrșit, capăt pentru vecie opresiunii îndelungate și repetate, a cărei victimă a fost poporul român. Pronunțată în numele justiției și, în același timp, sîntem convinși, în numele sacrificiilor consimțite de întreaga națiune română, această hotărîre deschide perspective serioase unei colaborări fecunde între poporul român și poporul ungar și permite să se stingă ultimele focare de agitații, care au împiedicat, pînă astăzi, stabilirea unor relații amicale între aceste două popoare"*[12].

La 14 august 1946, ministrul de externe al Ungariei, Gyöngyösi a cerut cedarea a 22 000 km² din teritoriul Transilvaniei, dar cererea sa a fost respinsă în cadrul Comisiei pentru Tratatul de pace cu Ungaria. La propunerea Australiei, s-a stabilit o procedură de lucru în comun a comisiilor politice și teritoriale pentru România și Ungaria și, ca urmare, între 31-august și 5 septembrie 1946, cele două comisii au ținut ședințe comune, în care delegații români și unguri au fost invitați să-și susțină punctele de vedere. Primul

---

[10] Ion Enescu: *Politica externă a României în perioada 1944-1947*, București, 1979, p. 398.
[11] Arhiva Ministerului afacerilor externe, fond H, Conferința de pace, 1946, dosar 4, f. 3.
[12] Ion Enescu, *Op. cit.*, pp. 398-399.

audiat a fost Pál Auer, ambasadorul ungar la Paris, care în ședința din 31 august 1946 a repetat vechile cereri, reducîndu-le însă la cca. 4 000 km pătrați, incluzînd orașele Oradea, Arad, Satu Mare și Carei.

Încă în iunie 1946, Lucrețiu Pătrășcanu, vorbind în numele Comitetului Central al Partidului Comunist Român, condamna viguros revendicările revizioniste ale guvernului ungar: „*Pe ce tărîm* — a declarat el — *se pun reprezentanții autorizați ai Republicii vecine atunci cînd nu acceptă trasarea definitivă a hotarelor Transilvaniei așa cum sînt astăzi? Să spunem lucrurilor pe nume. Asistăm la o nouă ediție a revizionismului, a unui nou revizionism, care pentru noi nu este un lucru nou, dar constatăm cu amărăciune și durere, că această nouă ediție a revizionismului se leagă de tendințele bine cunoscute ale revizionismului trecut, atît de agitat în Ungaria de ieri*“[1].

La 2 septembrie, șeful delegației române a făcut o expunere bazată pe date istorice, etnice și economice, precum și pe concluziile comisiei internaționale care fusese însărcinată să studieze problema frontierei româno-ungare, în vederea încheierii tratatelor de pace de la sfîrșitul primului război mondial. El a demonstrat că frontiera româno-ungară stabilită de Tratatul de pace de la Trianon și de proiectul de tratat aflat în discuție „*este o frontieră etnică*“; pentru ea „*s-au pronunțat, încă din 1919, experți americani care, după luni de studiu, au ajuns la concluzii identice cu cele ale diplomaților*“, în sensul că ea exprima linia de „*demarcație etnografică dintre popoarele interesate*“ și ținea seamă de configurația fizică a teritoriilor, de nevoile vieții economice normale și căile de comunicație.

După audierea celor două delegații, reprezentanții U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii și Franței și-au expus punctele de vedere. Delegatul britanic, Gladwyn Jebb, a declarat că miniștrii de externe ai marilor puteri s-au convins în mod absolut de netemeinicia revendicărilor ungare și s-a pronunțat pentru menținerea frontierei din 1938; el a sprijinit teza reprezentantului României, potrivit căreia „*rectificarea de frontieră propusă de Ungaria ar constitui o ruptură a sistemului economic românesc*“. Referindu-se la faptul că retrocedarea Transilvaniei de Nord României reprezenta o mare valoare morală, reprezentantul Franței, Georges Catroux a arătat că în acest fel se dă „*o condamnare formală a sentinței de la Viena, act de violență criminală*“. În același sens, delegatul sovietic, A.E. Bogomolov, a adăugat că, în Consiliul miniștrilor afacerilor externe a fost examinată cu deosebită atenție problema frontierei româno-ungare și, după serioase deliberări, a fost anulat dictatul de la Viena, hotărîndu-se restabilirea frontierei din 1938. În termeni asemănători s-a pronunțat și A. Harriman, care a declarat că „*sprijină articolul 2, așa cum a fost el întocmit și aprobat de Consiliul miniștrilor de externe*“[2].

[1] **Lucrețiu Pătrășcanu**, *Scrieri, articole, cuvîntări, 1944-1947*. **București, 1983, p. 134.**

În urma discuțiilor purtate, *ședința plenară a Conferinței de pace a aprobat, la 10 octombrie 1946, în unanimitate, anularea dictatului de la Viena*. În legătură cu această problemă, în cadrul ședinței plenare amintite, șeful delegației U.R.S.S., V.M. Molotov, a declarat: „*Este suficient să spunem că noi, toți, recunoaștem că este necesar și drept ca Tratatul de pace să rezolve problema Transilvaniei de Nord într-un mod care să corespundă intereselor naționale vitale și dorințelor poporului român*“[3]. În acest fel, din nou, un for internațional, la care participau, de astă dată, U.R.S.S., care nu semnase, și S.U.A., care nu ratificase Tratatul de la Trianon, recunoștea justețea clauzelor incluse în acest tratat privind frontiera româno-ungară.

În textul final al Tratatului de pace cu România din 10 februarie 1947, Partea I-a *Frontiere*, la articolul 2 se consemna: „*Hotărîrile sentinței de la Viena, din 30 august 1940, sînt declarate nule și neavenite. Frontiera dintre România și Ungaria este restabilită prin articolul de față astfel cum exista la 1 ianuarie 1938*“[4].

Marea nedreptate istorică din 30 august 1940 fusese anulată. Consacrînd pe planul dreptului internațional anularea dictatului fascist de la Viena din 30 august 1940, Tratatul de pace de la Paris, de la a cărui semnare și ratificare se împlinesc în acest an patru decenii, a atestat frontiera recunoscută prin Tratatul de la Trianon, act ce însemna, implicit, reconfirmarea hotărîrii de autodeterminare din 1918, adoptată de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, de unire pe veci a Transilvaniei cu România. Tratatele de pace au anulat definitiv cele două dictate fasciste de la Viena, au anulat cuceririle teritoriale ale agresorilor fasciști și revizioniști pe întreaga rază a aplicării lor, au respins tentativele de tîrguieli teritoriale, au condamnat revizionismul și orice încercări de a-i da vreun temei legal. Prin aceste acte de justiție, ele au pus bazele unor condiții menite să întărească pacea și colaborarea în bazinul dunărean.

La 1 august 1975, semnînd Actul Final de la Helsinki, înalții reprezentanți ai celor 35 state declarau: „*Statele participante consideră inviolabile, fiecare, toate frontierele celuilalt, precum și frontierele tuturor statelor din Europa, și, în consecință, ele se vor abține acum și în viitor de la orice atentat, împotriva acestor frontiere. În consecință, ele se vor abține, de asemenea, de la orice cerere sau de la orice act de acaparare sau de uzurpare a întregului sau a unei părți a teritoriului oricărui stat participant*“.

Se pare că autorii *Istoriei Transilvaniei* nu vor să înțeleagă că prin denaturări și omisiuni nu se poate repune în discuție însuși mersul istoriei. Din simplul motiv că istoria nu se lasă întoarsă înapoi și orice încercare de acest fel este sortită falimentului. ■

[2] **Vezi, pe larg, dezbaterile din cadrul Conferinței de pace cu privire la anularea dictatului de la Viena din august 1940. la Ion Enescu.** *Op. cit.*, **pp. 240-245.**

[3] *Magazin istoric*, **an XXI, nr. 1(238), ianuarie 1987, p. 26.**

[4] *Monitorul oficial*, **partea I, an CXV, nr. 299. 30 august 1947, pp. 7840-7841.**

ALBUM ISTORIC „ASTRA"

Sigiliul Asociaţiei Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român (ASTRA), organizaţie culturală a românilor din Transilvania, înfiinţată la 6 septembrie 1861, la Sibiu care a jucat un însemnat rol politic şi cultural în lupta de eliberare şi unitate naţională a poporului român.

Membri ai secţiunilor ştiinţifice ale ASTREI (imagine din primii ani ai sec. XX).

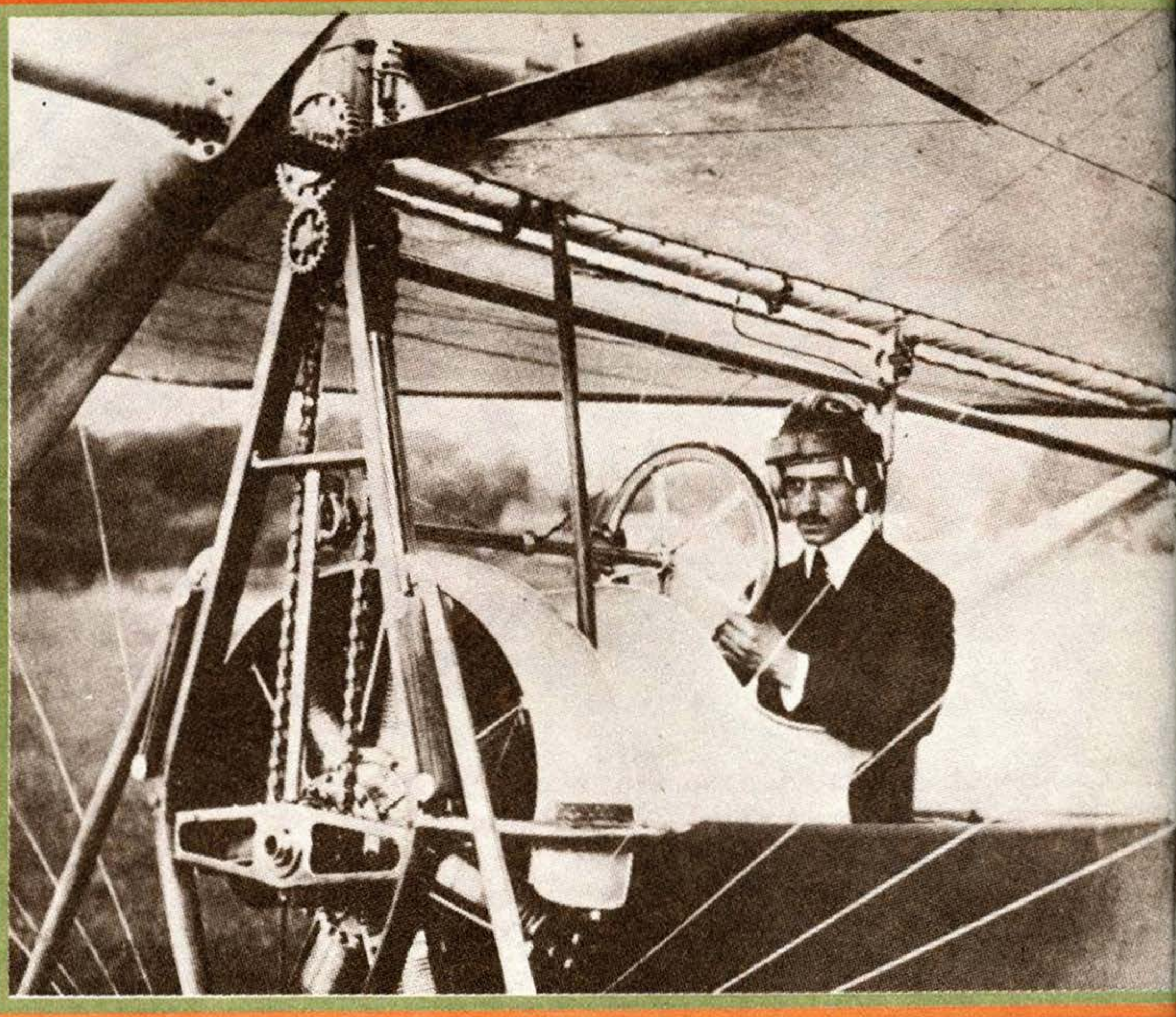

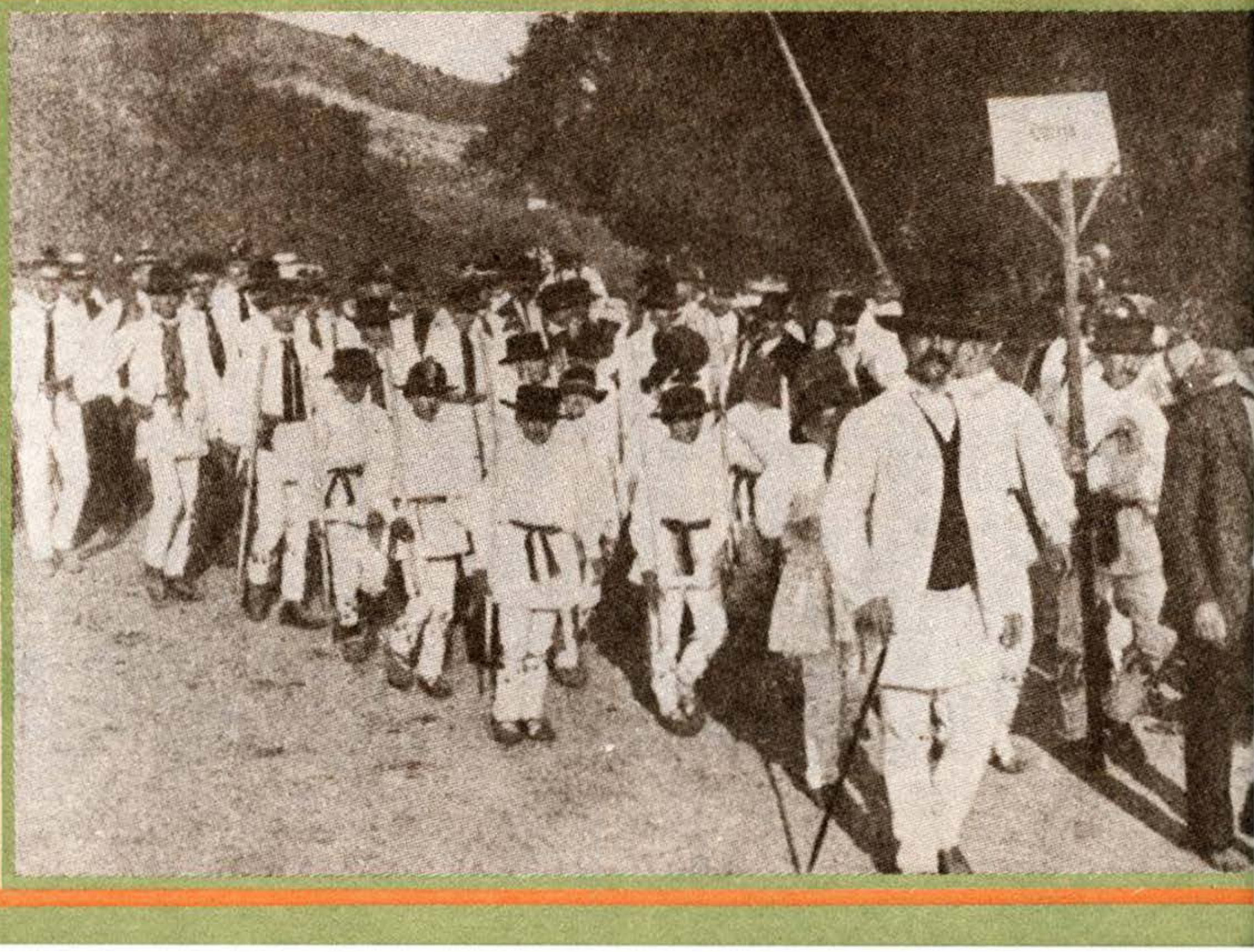

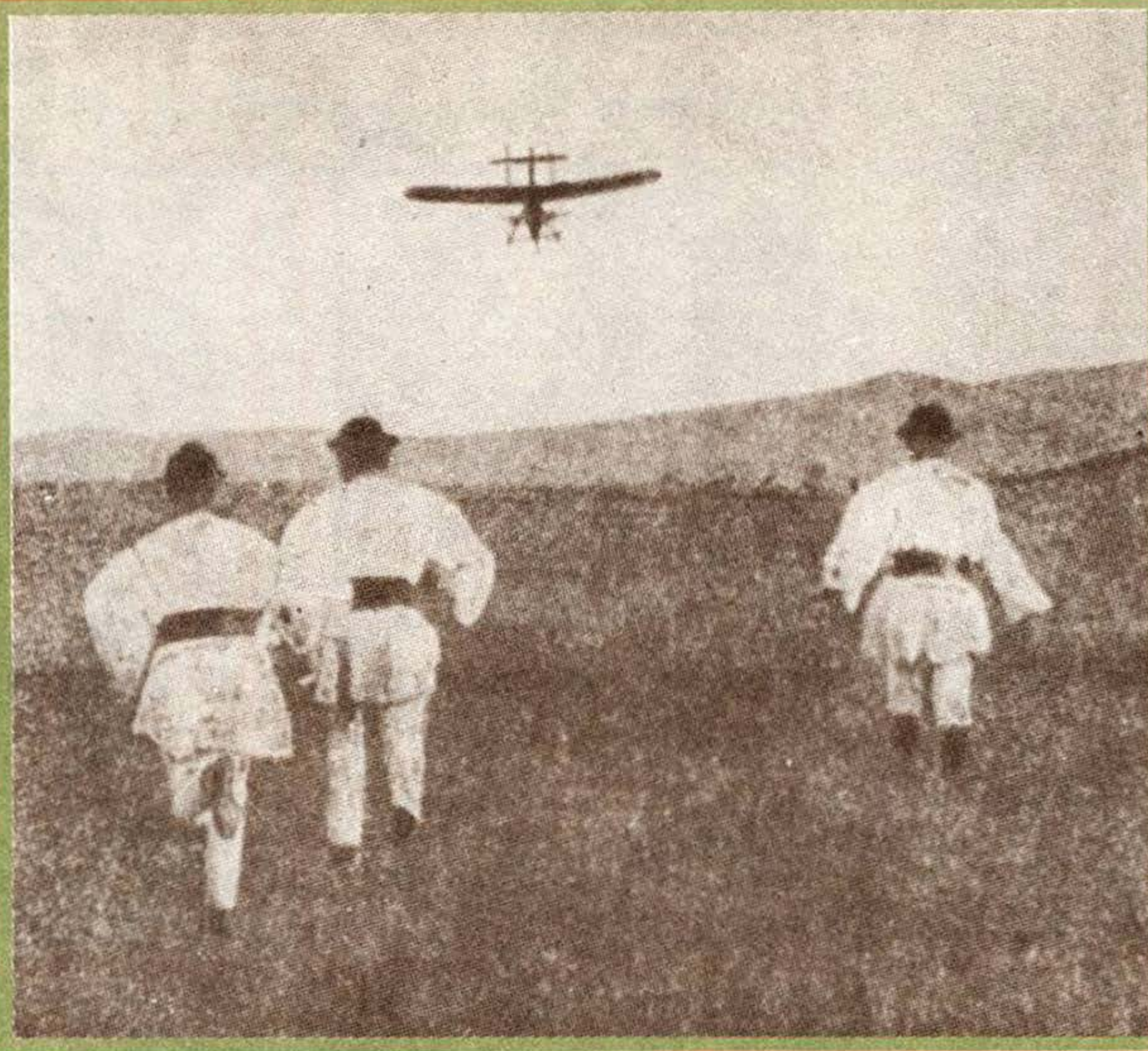

Aurel Vlaicu, sosit la Blaj, pentru a participa la serbările organizate cu prilejul împlinirii, în 1911, a 50 ani de la înfiinţarea ASTREI.

Secvenţă din timpulzborului efectuat de aviatorul român în entuziasta admiraţie a zecilor de mii de participanţi la serbări şi a numeroşilor invitaţi, sosiţi din toate provinciile istorice locuite de români.

„Conductul etnografic“ al sosirii delegaţiilor din diferite sate transilvane pentru a participa la serbările de la Blaj.

Coperta uneia din fascicolele Enciclopediei române, editată de C. Diaconovich între anii 1898 şi 1904, din însărcinarea şi sub auspiciile ASTREI.

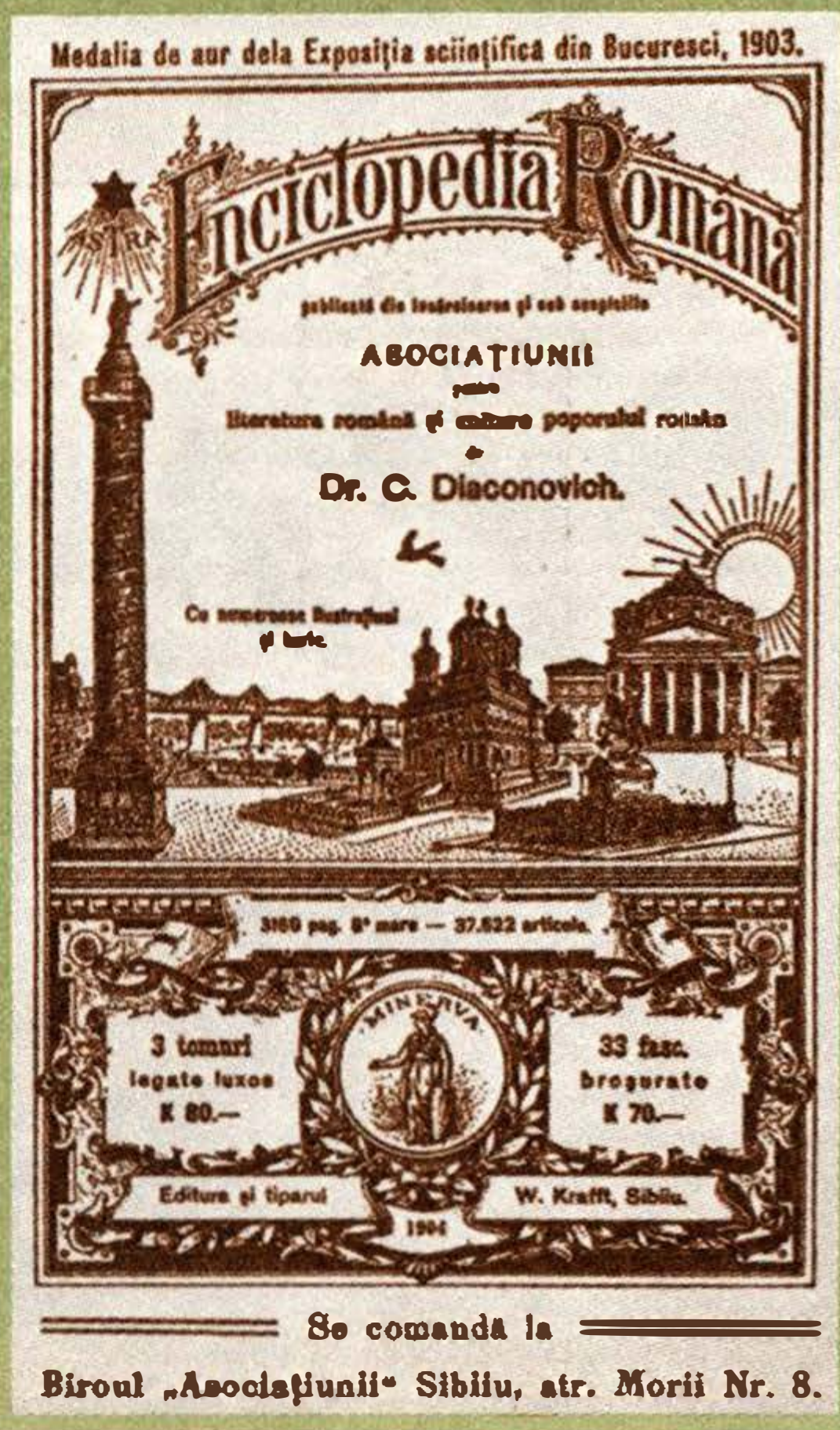

Se comandă la

Biroul „Asociaţiunii“ Sibiiu, str. Morii Nr. 8.

Nicolae Iorga, împreună cu fruntaşii ASTREI Andrei Bîrseanu şi Augustin Bunea, în timpul unei vizite la Sibiu.

Unul dintre activiştii ASTREI, vestitul Gheorghe Cîrţan (Badea Cîrţan)

Ansamblu de călușari evoluînd în cadrul serbărilor din 1911.

Românii în izvoare istorice străine

„CEL MAI VESTIT DINTRE PRINCIPI"

VALERIU VELIMAN

Între țările române și lumea otomană s-au stabilit, de-a lungul vremii, legături multiple, pe diverse planuri. Aceste relații și-au găsit o reflectare amplă și în sursele otomane, între care un loc important îl ocupă cronicile[1]. Datorită, mai ales, tonului exagerat de laudativ la adresa otomanilor pe care-l foloseau autorii acestor cronici, ele au fost primite, în mod firesc, cu anumite rezerve. Dar — supuse unei critici riguroase — documentele respective pot oferi informații prețioase.

Un exemplu îl constituie și cronica lui Ibn Kemâl, în care autorul descrie memorabila bătălie de la Rovine[2], prezentînd și un detaliu — necunoscut pînă acum — extrem de prețios și care — coroborat cu informațiile din alte izvoare — contribuie la datarea cu exactitate a confruntării dintre Mircea și sultanul Baiazid I *(Bâyezîd)*: *17 mai 1395*.

Ibn Kemâl (sau *Kemâl Paşaoğlu*) — forma abreviată a numelui Şemseddin Ahmed bin Süleymân Kemâl Paşazâde — este considerat astăzi drept unul dintre reprezentanții de seamă ai istoriografiei otomane din secolul XVI. În decursul vieții sale (1468-1535), a ocupat diferite dregătorii: a fost profesor *(müderris)* la Istanbul, Skoplije *(Üsküb)* și Edirne, poet și traducător, judecător militar *(Kadiasker)* de Anatolia — calitate în care l-a însoțit pe Selim I în campania acestuia de cucerire a Egiptului (1517)[3] — și mare muftiu *(şeyh-ül-islâm)*. Cronica sa, intitulată *Tevârih-i Al-i Osmân* (Istoriile dinastiei otomane), înfățișează evenimente politice și militare de la începuturile Imperiului otoman și pînă în primii ani ai domniei lui Süleyman Legiuitorul — Soliman Magnificul (1520-1566). Cunoscută doar parțial istoriografiei române, cronica lui Ibn Kemâl s-a păstrat în mai multe copii manuscrise.

Trei dintre aceste manuscrise — *inedite* — oferă o seamă de importante știri despre domnia lui Mircea cel Mare, pe care le prezentăm pentru prima oară cititorilor români. Este vorba de evenimente despre care ne vorbesc și alte cronici otomane: incursiunea emirului Firuz bey la nord de Dunăre; expediția lui Mircea cel Mare împotriva taberei akingiilor de la Karinovasi[4]; campania sultanului Baiazid I contra Țării Românești și marea confruntare militară dintre români și otomani, din locul zis „de la Rovine". Deși nu a fost martor ocular al evenimentelor, cum nu au fost nici ceilalți cronicari otomani ce l-au precedat (Oruc bin Adil, Mehmed Neşri, Idris Bitlisi etc.), Ibn Kemâl descrie cu lux de amănunte aceste momente, într-o succesiune logică și plauzibilă, aducînd o seamă de elemente noi, necunoscute pînă acum istoriografiei noastre, ceea ce asigură cronicii sale un loc aparte între analele otomane.

Astfel, politica agresivă a sultanului Baiazid „Trăznetul" *(Yildirim)* față de Țara Românească este pusă în lumină mai pregnant decît în orice altă cronică otomană. Concomitent este reliefat, în mod elocvent, și eșecul acestei politici. Cronicarul relevă, de pildă, că în vremea domniei lui Mircea Țara Românească era *independentă*, nesupusă față de Imperiul otoman. Așa cum rezultă și din cronică, Țara Românească (ca, de altfel, și Transilvania și Moldova) nu a împărtășit soarta celorlalte teritorii sud-est europene asupra cărora s-au îndreptat expedițiile devastatoare ale otomanilor, adică nu a fost înglobată în „casa islamului". Faptul a fost posibil datorită în primul rînd eroismului cu care românii și-au apărat țara, meritelor de mare om politic și comandant de oști ale ocîrmuitorului lor, Mircea cel Mare.

---

[1] Revista noastră a mai publicat, în decursul anilor, știri despre istoria românilor, cuprinse în izvoare otomane: *Magazin istoric*, nr. 7/1967, 4/1977, 3/1978, 4/1979, 4/1980, 7/1982, 4/1984.

[2] Personalitatea marelui voievod a fost evocată în paginile revistei, fie în articole consacrate întregii domnii, fie în studii și reconstituiri consacrate unor momente ale acesteia: *Magazin istoric*, nr. 3/1967, 4,5/1970, 1,10/1971, 1/1972, 1/1973, 12/1974, 9/1976, 8/1978, 11/1979, 3,4/1980, 7,12/1981, 6/1982, 3,4/1984, 8,9/1986.

[3] *Magazin istoric*, nr. 3/1985.

[4] Azi Karnabad, localitate în R.P. Bulgaria.

Cronicarul otoman începe prin a descrie prima expediție otomană în Țara Românească, întreprinsă de Firuz bey în intervalul 1389-1390. Replica domnului român la agresiunea săvîrșită de dregătorul otoman împotriva țării sale a constituit-o campania de la Karînovasî, care a avut loc în 1393 (sau iarna 1393-1394). Referindu-se la incursiunea românească, Ibn Kemâl arată printre altele: „În partea Rumeliei, urechile tinerilor și bătrînilor vuiau de sunetul trompetei luptei... [Mircea] s-a întins precum focul să ardă țara islamului aflată în împrejurimile sale. *Distih turcesc*[1]: A trecut apa, a înaintat precum focul. A învăluit precum fumul pămîntul, cerul. Norul vrajbei s-a prăvălit. A învăluit precum fumul pămîntul, cerul. Se arată cum principele țării Valahiei s-a năpustit precum torentul cu oastea sa numeroasă, cum... trecînd Dunărea în această parte, a dat foc multor ținuturi".

Deși scrie de pe pozițiile adversarului și după un secol și jumătate de la evenimentele prezentate, cronicarul este puternic impresionat de personalitatea marelui voievod, pe care îl caracterizează astfel: „Mircea era emirul pomenitei [țări] prospere. *Era cel mai vestit dintre principii țărilor ghiaurilor ce erau în vre ea sa* [s.n.]."

Fiind înștiințat despre incursiunea domnului Țării Românești, sultanul Baiazid I, aflat în Anatolia, revine în partea europeană *(Rumelia)* a imperiului său în formare, pregătind expediția ce avea să culmineze, precum se știe, cu bătălia de la Rovine.

Ibn Kemâl descrie pregătirile campaniei conduse personal de sultan, astfel: „Fiind aproape anotimpul iernii și dat fiind că nu erau zilele [potrivite pentru] expediție în locuri îndepărtate, [Baiazid] a ajuns la Edirne, casa împărăției... În acea iarnă, făcînd popas, s-a oprit în pomenitul loc plăcut. S-a preocupat de oastea și de ordinul pentru expediție, în timpul verii, în țara Valahiei. Beilor săi li s-a dat de știre despre akîn".

Apoi, se indică momentul declanșării expediției: „Se arată cum principele Isfendiyar [= Baiazid] a plecat spre locul bătăliei din țara Valahiei. [Era] în primăvara anului șapte sute nouăzeci și patru[2], cînd în pătrimea locuită a pămîntului, cu primăvara [plină de] semnele noului, s-a întîmplat plecarea de bun augur".

Oastea otomană comandată de însuși sultanul trece Dunărea, pe la Nicopol, intrînd în Țara Românească. Cronicarul recunoaște că „lui Mircea... leul viteaz [= Baiazid] nu i se părea nici cît furnica. El știuse de atacul prințului de Rum [= Baiazid] împotriva țării sale ... [Mircea], făcînd eforturi să se bată și să se lupte cu acest dragon [= iazid], se îngrijise să scoată la iveală oastea țării sale. A dat poruncă zicînd să se adune oricîți luptători și călăreți aleși [există] oriunde în țara Valahiei. Adunîndu-și călăreții și pedestrașii într-un loc, dîndu-le arme și cele necesare, îi umpluse cu arme... Pregătind, aranjînd armele și cele trebuincioase pentru bătălie, legîndu-și alaiul, dezlegîndu-și sangeacul, stătea gata, pregătit pentru lu tă".

Confruntarea dintre cele două armate a fost deosebit de violentă. „S-a umplut bolta cerului cu strigătele de sfadă și ceartă. Războinicii au însîngerat glia. Săgețile, puzderia de săgeți, s-au izbit de mulțimea imensă a săgeților ghiaurilor... În ziua aceea, de dimineață pînă seara, [luptătorii] au făcut să răsune bolta cerească de larma neasemuitei bătălii. De la revărsatul zorilor și pînă la vremea amurgului, cetele care au pus în mișcare valurile de săbii s-au zbuciumat precum marea... [Mircea] nu s-a încovoiat într-o parte precum șarpele. Nu a dat înapoi precum racul S-a strecurat înainte precum leopardul..."

Descriind crîncena bătălie, care s-a desfășurat lîngă „o apă curgătoare" (de fapt, rîul Argeș — cum se menționează în alte cronici otomane), Ibn Kemâl, fără a recunoaște victoria categorică a românilor, fapt explicabil prin rațiunea operei sale și formația cronicarului otoman, consemnează faptul că: „Într-adevăr, au fost nimiciți mulți ghiauri. Dar și dintre slujitorii și însoțitorii monarhului lumii [= iazid] au căzut destul de mulți oameni". Sultanul s-a retras în grabă peste Dunăre, după teribila luptă „cei mai mulți dintre oștenii islamului... fiind vătămați". Dupăcum relatează cronicarul, „în iarna aceea, stînd la Edirne, [iazid] s-a îngrijit de arme, *pentru ca, în timpul verii, să treacă iarăși în Valahia*".

Cronica lui Ibn Kemâl cuprinde și un detaliu extrem de prețios pentru datarea corectă a bătăliei de la Rovine. Printre participanții la bătălie în rîndul oștirii otomane, cronicarul menționează pe „Constantin, [unul] dintre serdarii ghiaurilor [ce își închinaseră] sufletul și capul în calea șahului [= iazid]". Constantin *(Kostandil)* „era — se arată în cronică — principele țării care, în limba de acum [= turco-osmană], este cunoscută cu titlul de țara Küstendil"; el a luptat vitejește și — notează Ibn Kemâl — „s-a străduit pînă cînd a murit". Este — mai mult decît probabil — vorba de despotul sîrb Constantin Dragaș.

Această informație, *unică* în istoriografia otomană, confirmă intuiția marelui istoric B.P. Hasdeu, care, în temeiul morții lui Constantin Dragaș, atestată în *Tipiconul lui Roanov* (pomelnic aflat la mănăstirea Hilandar), a formulat primul între istoricii români concluzia — întărită de cercetări recente — că bătălia de la Rovine a avut loc la *17 mai 1395*. ■

---

[1] Cronicarii otomani aveau obiceiul de a intercala cîteva versuri în cadrul descrierilor lor, pentru a da mai multă culoare povestirii.

[2] Anul 794 al Hegirei corespunde intervalului 1391/1392. Toate cronicile otomane antedatează, în mod greșit, o serie de evenimente de pînă la domnia lui Murad II, din rațiuni ce ne sînt, încă, necunoscute.

ISTORIE LA MAREA CEA MARE (III)

GHEORGHE I. BRĂTIANU

Cea mai importantă implicare a ţărilor române în istoria medievală a Mării Negre are loc la sfîrşitul secolului XV, în condiţiile ofensivei neîntrerupte a otomanilor, hotărîţi să elimine concurenţa genoveză şi veneţiană din această parte a Europei şi să transforme bazinul pontic într-un „lac turcesc" (cum a fost el ulterior denumit).

Rivalitatea genovezo-veneţiană din perioada anterioară slăbise, de fapt, mult ambele republici maritime, înlăturarea lor nefiind o problemă dificilă pentru otomani, care, sub Mahomed II, reuşiseră, în 1453, prin cucerirea Constantinopolului, să „zăvorască" intrarea în Marea Neagră. În calea expansiunii otomanilor se afla însă o nouă putere — Moldova lui Ştefan cel Mare — care, sub conducerea viteazului voievod a întreprins ultima încercare de stăvilire a ofensivei otomane la Marea cea Mare...

Străduinţele lui Ştefan cel Mare de a crea o flotă a Moldovei, de a ajuta lupta cetăţilor genoveze din Crimeea şi de a realiza, peste arcul nord-pontic, o alianţă antiotomană cu Uzun Hassan, din Persia — s-au constituit în ceea ce, atît de inspirat denumeşte Gheorghe I. Brătianu în lucrarea sa Mar a N agră. De la origini pînă la cucerirea otomană, „politica pontică a lui Ştefan cel Mare"!

Două împrejurări — una internă, alta externă — au determinat această linie politică. De la întemeiere, Moldova cunoscuse o constantă şi importantă dezvoltare economică în a cărei evoluţie un rol precumpănitor îl avusese situarea pe marele drum comercial ce lega nordul Europei de răsăritul ei şi, mai departe, de Asia Mică şi stăpînirea, încă din vremea lui Alexandru cel Bun, a celor două importante cetăţi: una la Gurile Dunării (Chilia-Licostomo), alta la limanul Nistrului (Cetatea Albă-Moncastro).

Moldova era deci deosebit de interesată în păstrarea şi dezvoltarea acestor importanţi factori economici, strategici-militari şi politici.

Atît drumul comercial, cît şi dezvoltarea liberă a comerţului erau însă primejduite de cucerirea otomană. După luarea Constantinopolului — urmînd o politică duplicitară — Mahomed II a organizat mai întîi acţiunea de eliminare din Marea Neagră a negustorilor genovezi, acordînd în schimb privilegii veneţienilor, pentru ca, apoi, să-i înlăture şi pe aceştia.

Înlăturarea genovezilor s-a încheiat, practic, în 1473 prin cucerirea Caffei (Feodosia) — cea mai importantă fortificaţie genoveză din bazinul Mării Negre.

Singurul stat din bazinul pontic care mai avea ieşire la mare era Moldova, corăbiile negustorilor de aici fiind semnalate pînă în apele Mediteranei. Pentru apărarea acestui comerţ maritim, dar şi pentru păstrarea importantelor fortificaţii de la Dunăre şi Mare (Chilia şi Cetatea Albă — „cheile" întregii Europe) şi-a îndreptat Ştefan cel Mare toată atenţia.

Acţionînd în direcţia întăririi capacităţii de apărare la Marea Neagră (prin construirea unei noi cetăţi pe malul nordic la Chilia şi prin refacerea fortificaţiilor la Cetatea Albă), Ştefan cel Mare se arăta pe deplin conştient de dubla semnificaţie, pe care o avea acest demers: pentru menţinerea independenţei Moldovei pe de o parte, pentru salvgardarea Europei Centrale de primejdia otomană pe de alta. O realitate de care însă tocmai statele din această parte a continentului nu şi-au dat seama sau au ignorat-o cu bună ştiinţă.

Prezentăm în continuare, fragmente din lucrarea istoricului Gheorghe I. Brătianu, consemnînd eforturile depuse de domnul Moldovei pentru păstrarea cetăţilor ce asiguraseră Moldovei ieşirea la mare şi libertatea nestingherită a comerţului, precum şi pentru împiedicarea ofensivei otomane, tot

mai puternică și primejdioasă pentru ținuturile bazinului pontic. Prezentarea evenimentelor începe îndată după cucerirea Constantinopolului, cu încercarea veneţienilor de a încheia o alianţă cu otomanii și de a-și elimina eternii rivali genovezi, acţiune care, cum arătam, a contribuit mult la slăbirea ambelor republici maritime. Întreruperile le-am marcat prin puncte de suspensie. Titlul, subtitlurile și explicaţiile din paranteze drepte aparţin redacţiei.

Politica pontică a lui Ștefan cel Mare

Atitudinea Veneţiei era acum cu totul alta. Și ea făcuse tot ce-i stătuse în putere pentru a evita conflictul cu sultanul; lăsase să-i fie măcelărit, fără să protesteze, bailul și o mare parte a coloniei de la Constantinopol, după cucerirea oraşului de către turci, prea fericită că poate încheia o înţelegere, în aprilie 1454, care îi garanta cîștigurile comerţului și traficul vaselor sale în Marea Neagră. De atunci, ea omisese cu grijă să se mai asocieze iniţiativelor de cruciadă sau să răspundă apelurilor insistente ale scaunului pontifical.

Urmaşul lui Tamerlan

După asediul Belgradului [1456] însă, vîntul își schimbase direcţia: Mahomet II, Cuceritorul, ameninţa în mod direct posesiunile veneţiene din Egeea și din Adriatica: înaintarea trupelor sale în Moreea, în Albania, în Bosnia, arăta clar unde voia să ajungă. În 1463 războiul începuse: regele Ungariei, Matei Corvin, fiul lui Iancu de Hunedoara, cucerea cetatea bosniacă Jaice, iar o flotă veneţiană străbătea Arhipelagul, ocupînd Lemnos și cîteva cetăţi din Peloponez. În anul următor o altă escadră, care îl ducea pe doge însuși, ridica pînzele pentru a răspunde chemării suveranului pontif; dar, printr-un tragic concurs de împrejurări, ea sosea aproape de Ancona în momentul în care își dădea sufletul Pius al II-lea, sătul să predice de atîţia ani în deșert. Cruciada era din nou ratată și era de așteptat reluarea ofen ivei otomane.

Sultanul a organizat în 1462 [expediţia pentru] pedepsirea domnului Ţării Românești, Vlad Ţepeș, pentru incursiunile sale dincolo de Dunăre... Expediţia marii armate turce într-o ţară sărăcită, cu drumuri proaste, prin păduri și mlaștini, nu a dat mari rezultate, iar Mahomet II a trebuit să se mulţumească să lase în urma sa ca domn al Ţării Românești pe Radu [cel Frumos], fratele lui Vlad, care trăise multă vreme la curtea lui. În timpul acestei campanii, noul domn al Moldovei, Ștefan, atăcase Chilia la gurile Dunării, ocupată în continuare de o garnizoană ungurească [în 1448, pentru a-și atrage protecţia Ungariei, voievodul Petru II cedase Chilia], dar fusese respins... Atacul a fost reînnoit cu mai mult succes în 1465, iar Chilia a revenit Moldovei pînă la cucerirea ei de către turci.

După ce și-a consolidat hotarele de la Dunărea de Jos și a terminat cucerirea litoralului anatolian, sultanul se lansa acum cu hotărîre la atacul provinciilor apusene, care trebuiau să-i deschidă drumul Italiei și al Germaniei. În pofida eforturilor eroice ale lui Skanderbeg[1] și a intervenţiei veneţienilor și a regelui Aragonului și al Neapolelui, Albania era încetul cu încetul cuprinsă, iar Bosnia anexată. În 1468, o primă incursiune arunca cetele turcești pe coasta dalmată, iar în anul următor, treceau hotarele Croaţiei și ale Sloveniei. În curînd devastările se vor extinde asupra Carinthiei și a Styriei, iar o armată turcească va ameninţa direct Friulul și linia de la Isonzo, la porţile Veneţiei. Războiul continua în Arhipelag și în Grecia; cucerirea Negropontului, capitala Eubeei, la 12 iulie 1470, îi lipsea pe veneţieni de principalul lor punct de sprijin în Egeea. Toate eforturile lor de a ajunge la o înţelegere cu sultanul, în lipsa aproape completă a unei acţiuni de cruciadă, devenită imposibilă prin conflictul regelui Ungariei cu Polonia și Boemia, rămîneau ineficace.

În acel moment s-a conturat o nouă și formidabilă ameninţare pentru Imperiul otoman, chiar în regiunea în care Tamerlan îi dăduse odinioară lovituri atît de puternice. Cuceritor al Transoxianiei și al Persiei, emirul turcoman Uzun Hassan grupa în jurul său dinastiile turce locale din Asia Mică, pe care Mahomet II, reluînd politica lui Baiazid, încerca să le „medieze", încorporîndu-le posesiunilor din imperiul său. Dar succesorul lui Timur devenea în același timp centrul unei coaliţii pontice, unde se grupau toţi cei ce se simţeau ameninţaţi de ofensiva otomană. Uzun Hassan se căsătorise cu Despina, o nepoată a ultimului împărat al Trapezuntului; el se înrudea astfel cu dinastia greacă de la Theodoro [Mangop sau Mangup] din Crimeea, în momentul cînd o prinţesă aparţinînd acestei case, Maria de Mangup, se căsătorea cu domnul Ștefan al Moldovei; acesta din urmă tocmai îndepărtase, după mai multe expediţii succesive, pe domnul Radu de pe tronul Ţării Românești, favoritul sultanului, și îl înlocuise printr-un pretendent despre care credea că-i este devotat. Prin Caffa, Moldova și Polonia, emisarii noului „împărat al Persiei" căutau să stabilească contactul cu suveranii creștini, iar Veneţia se grăbea să profite de ocazie și să încurajeze acţiunea armatelor lui Uzun Hassan prin trimiterea flotei sale pe coasta Asiei Mici. Acesta din urmă, după ce a invadat fostele posesiuni ale Comnenilor din Trapezunt, se pregătea să-și continue înaintarea prin Asia Mică. Regele Georgiei era aliatul său și trimitea în 1471 un ambasador la Veneţia

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1968.

pentru a atrage atenţia republicii asupra intenţiilor hanului. Zilele lui Tamerlan păreau că se întorc, iar puterile creştine din bazinul Mării Negre puteau să-şi întrevadă mîntuirea în victoria acestui nou potentat asiatic.

Cu toate acestea, soarta hotărîse altfel. Mahomet II a decis să preia personal comanda armatei sale din Asia Mică şi a mers în vara lui 1473 în întîmpinarea lui Uzun Hassan; artileria s-a dovedit încă o dată superioară impetuozităţii călăreţilor turcomani. Bătălia angajată aproape de Erzindjan, s-a terminat la 10 august printr-o completă victorie a sultanului, ai cărui aghiotanţi au fost apoi în măsură să ocupe în întregime Karamania. Diversiunea pe frontul asiatic eşuase şi în anul următor la asaltul cetăţii Scutari din Albania, apărată de o garnizoană veneţiană, pedestraşii turci se aruncau în atac cu strigătul „Scutari, la Roma!" Pericolul ce se credea îndepărtat reapărea mai formidabil ca niciodată.

Biruinţa de la Vaslui

A fost deci o surpriză, şi o surpriză plăcută pentru diplomaţia veneţiană, să-i vadă pe turci consimţind pe neaşteptate la un armistiţiu de şase luni, în primăvara lui 1475. Campania împotriva lui Uzun Hassan dezvăluise sultanului e istenţa coaliţiei pontice şi importanţa unui factor pe care încă nu-l apreciase la justa sa valoare: Moldova.

Aşa cum a observat foarte corect în recenta sa lucrare despre Caffa şi chestiunea Orientului istoricul polonez M. Malowist, acest voievodat, sub conducerea energică a lui Ştefan cel Mare, devenise „o adevărată ameninţare pentru Imperiul otoman". Domnul începuse prin a consolida apărarea hotarelor sale: cucerirea Chiliei şi înfrîngerea provocată regelui Ungariei în campania din 1467 îi întăriseră poziţia. Doi ani după aceea, el respingea cu succes o incursiune a tătarilor din Crimeea şi începea seria e pediţiilor în Ţara Românească. Cumnat al prinţului de Mangup, el intervenea în afacerile acestui principat; cum succesorul lui Olobei, Isaac, nu-i părea destul de sigur, el nu ezita să-l trimită în Crimeea pe Alexandru, fratele soţiei sale, refugiat la curtea sa, împreună cu trei sute de războinici moldoveni, pentru a-l instala în locul său: ultimul senior de la Theodoro şi-a datorat urcarea pe tron lui Ştefan al Moldovei; mai înainte, acesta propuse coloniei de la Caffa să i se alieze împotriva tătarilor din Crimeea şi a lui Isaac de Mangup, dar se ciocnise de politica timorată a cetăţii genoveze, precaută să nu suscite în vreun fel nemulţumirea sultanului.

Poate fi deci vorba fără nici un fel de exagerare despre *politica pontică* a lui Ştefan cel Mare, care-i primea pe trimişii lui Uzun Hassan, deţinea prin cele două cetăţi de la Chilia şi Cetatea Albă principalele pieţe ale comerţului de pe Marea Neagră cu Europa Centrală, plănuia să-şi extindă influenţa în Crimeea. În jocul diplomatic al Veneţiei, care încerca, prin ambasadele lui Cattarino Zeno şi Paolo Ogniben în Persia, să susţină orice acţiune ostilă lui Mahomet II, Moldova putea, cu domnul său neobosit şi bătăios şi cu armata sa mult experimentată să devină o piesă principală. Împotriva acestui nou adversar îşi va concentra efortul în ultimii săi ani de domnie cuceritorul Constantinopolului şi adevăratul întemeietor al Imperiului otoman. În decembrie 1474, o puternică armată turcească, sub conducerea eunucului Soliman,... invada regiunile moldoveneşti. Ea întîlnea forţele lui Ştefan, cu cele cîteva întăriturii primite din partea secuilor din Transilvania, în regiunea împădurită şi mlăştinoasă de la sud de Vaslui. Într-o dimineaţă ceţoasă de ianuarie, în 1475, marea armată otomană, surprinsă pe un teren unde nu putea să se desfăşoare, a suferit un adevărat dezastru, prima mare înfrîngere provocată după mult timp trupelor sultanului în cîmp deschis. Această victorie răsunătoare, a cărei faimă s-a răspîndit de la un capăt la altul al Europei, i-a adus lui Ştefan elogiile şi admiraţia opiniei creştine şi titlul de „Atlet al lui Christos" care i-a fost atribuit de către papă; dar ea nu avea să-i aducă ajutorul de care simţea că va avea în curînd nevoie.

În adevăr, sultanul, surprins de înfrîngerea lui Soliman, era hotărît să termine cu acest duşman căruia îi subestimase forţa; dar cu aceeaşi viziune de ansamblu ce îi caracteriza concepţiile politice, el înţelesese că Moldova nu putea fi izolată de sistemul pontic în care se încadrase şi că trebuia avută în vedere întreaga problemă, astfel că din bazinul Mării Negre să fie eliminat orice putea să ofere un punct de sprijin împotriva imperiului său şi să încurajeze diversiunile de genul celei înfruntate în Anatolia. Iată de ce, cu simţul său de strateg, şi-a început campania împotriva Moldovei printr-o expediţie în Crimeea. Printr-un neprevăzut concurs de împrejurări, războiul împotriva lui Ştefan cel Mare avea să grăbească căderea coloniilor genoveze...

Mangop — ultima rezistenţă

La 31 mai 1475, o armată turcească comandată de marele vizir Gedik Ahmed debarca nu departe de Caffa şi se alătura tătarilor răsculaţi [în conflictele pentru succesiunea hanului Mamai][1]; flota bloca portul. Disensiunile interne au desăvîrşit restul. Grecii şi armenii, în speranţa de a se salva, ei şi bunurile lor, au constrîns comuna să capituleze. Predarea a avut loc la 6 iunie, dar vizirul era în imposibilitatea să-şi ţină angajamentele, chiar admiţînd că ar fi avut vreodată această intenţie. Un recensămînt al populaţiei a pre

[1] Teoretic, Caffa se afla sub dominaţia tătarilor Hoardei de Aur, plătind hanului un tribut. Profitînd de luptele de succesiune de după moartea hanului Mamai, genovezii se răsculaseră sprijinind pe unul din pretendenţi şi încetînd plata tributului. Hanul ales — adversarul lor — a solicitat sprijinul otomanilor — *n.r.*

cedat plecarea unui mare număr de tineri, reduşi la starea de sclavie, iar în cele din urmă pleca ea a aproape tuturor italienilor, obligaţi să-şi lichideze în cîteva zile cea mai mare parte a avutului lor. Toţi aceşti captivi erau duşi la Constantinopol, unde îi precedaseră colonişti din Samastri şi locuitorii din Trapezunt: sultanul îşi repopula astfel noua sa Capitală. Ruinele „moscheii de la Caffa" (Kifela Geami) mai marchează încă şi astăzi locul cartierului care a fost alocat expatriaţilor.

Cetatea Albă — puternică fortificaţie de la Marea Neagră — a cunoscut unele lucrări de întărire în vremea lui Ştefan cel Mare

Căde ea Caffei, cel mai mare oraş din bazinul Mării Negre, a avut în întreg Orientul un răsunet considerabil. Tristul destin al coloniei genoveze a fost adus la cunoştinţa lumii creştine; un vas încărcat cu un grup important de captivi reuşise să scape şi s-a refugiat în portul moldovean de la Cetatea Albă. Domnitorul Ştefan i-a reţinut pe fugari, din care o parte se pare că s-ar fi stabilit în Moldova; acest incident venea să se adauge la nemulţumirile care se acumulau împotriva sa în mintea sultanului. Domeniul colonial al genovezilor din Crimeea a fost repede ocupat de tu ci. Soldaia [altă importantă cetate genoveză] a opus o rezistenţă mai mare la adăpostul fortificaţiilor sale, dar nu a putut să reziste în faţa nu ărului mare al asediatorilor; flota otomană a plecat să ocupe comptuarele de la Tana din extremitatea Mării de Azov şi l-a adus prizonier la Constantinopol pe hanul Mengli Ghirai, ca e a fost totuşi tratat cu consideraţie în calitatea sa de ginghishanid şi reinstalat după cîţiva ani în Crimeea, ca vasal al sultanului. Doar castelul de la Mangup, izolat în mijlocul munţilor, a putut să reziste împreună cu garnizoana sa moldoveană[1] pînă în decembrie; în cele din urmă a căzut şi el, iar familia domnitoare din Theodoro a împărtăşit soarta Comnenilor de la Trapezunt.

Asigurîndu-se această bază de operaţiuni, sultanul putea să acţioneze împotriva Moldovei; el întreprinse în persoană expediţia din 1476, în timp ce tătarii din Crimeea veneau să pustiiască ţinuturile din nord şi din est.

„Cheile" Europei

S-a păstrat relatarea care a fost făcută de trimisul lui Ştefan cel Mare la Senatul Veneţiei, dictată evident chiar de domn: „duşmanul... împreună cu toate forţele sale,... m-au înconjurat din trei părţi şi m-au găsit singur şi cu toată armata împrăştiată, pentru a merge să-i salveze pe ai lor. Şi să ţină seama Excelenţa Voastră de mulţimea ce era împotriva mea care trebuia să înfrunte atîtea forţe. Eu împreună cu curtea mea am făcut ce am putut şi ceea ce am spus aşa s-a întîmplat..." Inscripţia pusă pe bise icuţa din Războieni, spre a rememora amintirea acestei mari bătălii, în care Mahomet II a trebuit să se aşeze în f untea ienicerilor ca să-i încurajeze la asaltul decisiv, se limitează să menţioneze şi acolo cu aceeaşi cal ă cceptare a fatalităţii că „p in voinţa lui Dumnezeu, creştinii au fost învinşi de către necredincioşi şi mulţi războinici din Moldova au căzut". Cea mai mare parte din boie imea moldoveană rămăsese pe cîmpul de luptă.

Dar domnul reuşise să ajungă la adăpostul natural al munţilor şi al pădurilor, iar cetăţile erau intacte. Vara se sfîrşea şi marea armată otomană nu se putea menţine la nesfîrşit în mijlocul unei ţări pustiite; ea a trebuit să se retragă, fără să lase în urma ei altceva decît mărturiile ravagiilor sale. Era totuşi uşor să se prevadă că sultanul nu se va mulţumi cu această expediţie represivă. Într-un nou mesaj adresat veneţienilor, care răsineau singura speranţă a războiului împotriva turcilor. domnul moldovean arăta clar

[1] Este locul să rectificăm opinia d-nului Vasiliev, *The Goths in the Crimea*, p. 261, şi urm., asupra acestui contingent. „Siculi" sînt secui, nu sicilieni, dar nimic nu dovedeşte că detaşamentul de la Mangup ar fi fost compus în mod sigur din aceşti războinici — *n.a.*

intenția sultanului de a termina periplul Mării Negre și de a-i smulge cele două cetăți de la Chilia și Cetatea Albă, singurele două porturi ale litoralului pontic care scăpaseră încă de sub dominația sa. Aceste două locuri, scria el, „sînt toată Moldova și Moldova cu aceste două locuri este un zid pentru țara ungurească și țara leșească". Dacă se vor păstra, s-ar putea recuceri cu ușurință Caffa și Crimeea. Dacă nu va primi din partea puterilor creștine direct interesate nici un ajutor, nu va mai putea susține această luptă i egală: „va trebui să fac ori una ori alta; sau această țară va fi pierdută sau voi fi silit de nevoie să mă supun Necredinciosului, lucru pe care nu-l voi face niciodată preferînd o sută de mii de morți". Totuși aceasta a fost hotărîrea pe care a trebuit să se decidă să o ia, sperînd să salveze astfel cele două cetăți și să-și păstreze debușeele de la Dunăre și de la Marea Neagră: d-nul Decei a găsit recent, într-un manuscris de la o bibliotecă din Constantinopol, copia unui tratat de pace cu Moldova pe care crede că îl poate data în 1479: tributul este mărit la 6 000 florini și toate garanțiile sînt date împotriva incursiunilor beilor și ale sangiacilor. În acest acord nu era prevăzută nici o cedare teritorială, iar stindardul moldovenesc continuă să fluture deasupra Chiliei și a Cetății Albe.

De-abia succesorului lui Mahomet II, care a murit în 1481, i-a fost hărăzit să desăvîrșească cucerirea otomană a litoralului Mării Negre. Baiazid al II-lea, sultan pacifist, nu era de loc dispus să urmeze exemplul Cuceritorului; ienicerii l-au constrîns să întreprindă la rîndul său o expediție, pentru a nu dezminți tradiția războinică a strămoșilor săi. Dar această întreprindere se impunea prin însăși forța lucrurilor; stăpîn de la coastele pontice ale Asiei Mici pînă la Dunăre și de la Caucaz în Crimeea, în acest spațiu pe care intenționa, precum odinioară la vremea lor Roma sau Bizanțul, să-l rezerve în întregime aprovizionării și necesităților capitalei Bosforului, Imperiul otoman nu putea să tolereze alt pavilion decît al său. În vara lui 1484, armata sultanului trecea Dunărea la Oblucița și asedia Chilia, unde i se alăturau curînd și călărețiii hanului tătar. Flota bloca litoralul și Cetatea Albă. Cîteva zile de bombardament sînt suficiente pentru a pune stăpînire pe cele două cetăți, ale căror garnizoane, prea slabe, nu puteau opune o prea lungă rezistență. Ștefan al Moldovei soli-

Negustori și corăbieri cu care Moldova întreținea ample legături comerciale, în veacurile XIV-XV așa cum apar într-o pictură murală de pe o ctitorie din orașul Suceava

citase în zadar sprijinul ungurilor și al polonezilor; sultanul putea să anunțe la rîndul său că dobîndise Chilia, „cheie și poartă a întregii țări a Moldovei și a întregii țări ungare și a țărilor dunărene", și Cetatea Albă, „care este o cheie pentru întreaga țară polonă, țara valahă [Moldova], țara tătară și toată Marea Neagră". El își dădea seama de importanța cuceririi sale. Cu puțin timp înainte dispăruse, la intrarea în Marea de Azov, ultima rămășiță a imperiului colonial al Caffei, secolonia circassiană de la Matrega, unde domneau feudatorii genovezi, Ghizolfi. O scrisoare din 1482 a lui Zaccaria de Ghizolfi îl înfățișează alungat din principatul său de către turci și rătăcind pe malurile Kubanului, printre căpeteniile circassiene, care apelau prea des la punga sa de ecilat. Dominația otomană asupra Mării Negre era acum totală: ea nu avea să se mai înfrîngă de-a lungul sale vreme de trei secole.

Consecințele economice și politice ale acestei situații noi nu aveau să întîrzie să se arate. Tendința de a concentra totul la Constantinopol nu se dezmințea: o parte din locuitorii Cetății Albe vor veni să se alăture coloniștilor de la Caffa, deportați pe Bosfor. Monopolul otoman asupra comerțului și al transporturilor alimentare acaparează produsele din toate regiunile de pe coastă; marile drumuri ale traficului sînt închise, iar comerțul țărilor limitrofe, încă atît de înfloritor, chiar și în ultima perioadă a regimului colonial, este limitat de acum înainte la resursele locale.

Diferența apare clar în privilegiile orașelor Poloniei; cel eliberat în 1472 orașului Lwow menționează încă pe negustorii de „peste mări" veniți din Moldova, care au dreptul să depună în antrepozitele ce le sînt afectate mirodenii, stofe prețioase de Damasc, și mătasea numită de Cathay, adică de China. În 1504, în schimb, hotărîrea judecătorească emisă în favoarea Cracoviei în procesul ei cu Lwowul, în legătură cu dreptul de popas, numește în mod expres ca negustori străini în acest ultim oraș, pe români și pe turci și nu mai menționează produsele de comerț din Orient și din Extremul Orient. Orizontul se îngustează, iar marile căi ale traficului internațional se abat de la regiunile pontice, pentru a urmări în depărtare înaintarea caravelelor oceanice sau pentru a încerca mai tîrziu să deschidă, prin Moscova drumul Asiei Centrale și al Chinei. ■

În românește de Mihaela SPINEI

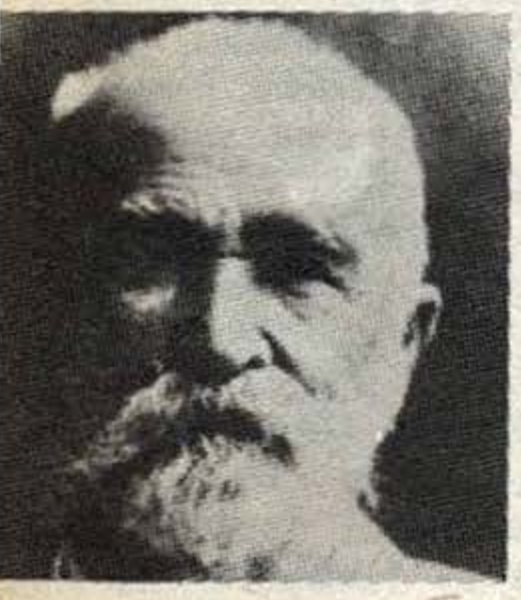

ISTORIA — MIJLOC MINUNAT AL VIEȚII NAȚIONALE

ALEXANDRU DOBRE

Sediul ASTREI din Sibiu. (alăturat, de sus în jos: Timotei Cipariu, A. Șaguna, G. Barit, Ion Pușcariu, Iosif Vulcan, Iacob Mureșianu)

Martor la impresionantele manifestări, organizate la Blaj în 1911, cu prilejul adunării generale a Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român (ASTRA)[1], la care au participat peste 30 000 persoane și invitați de seamă din toate provinciile locuite de români între care: I.L. Caragiale, G. Coșbuc, Șt. O. Iosif, V. Eftimiu, G. Ranetti, N. Iorga, G. M. Murgoci, S. Mehedinți, Sextil Pușcariu — publicistul maghiar Kós Karoly scria: „Am văzut o adunare națională impozantă... Aceasta e acum națiunea care lucrează conștient... Am avut impresia că acesta a fost cel mai mare eveniment politic al anilor din urmă... Acum, după adunarea ASTREI, trebuie să recunoaștem, dacă nu ne-am astupat ochii și nu ne-am înfundat urechile..., că în Transilvania avem de-a face cu o societate românească consolidată, atît pe teren economic și social, cît și pe cel cultural. Societatea aceasta își cunoaște pe deplin puterile și scopurile... Societatea aceasta e națiunea".

La data cînd erau scrise aceste cuvinte, ASTRA împlinea 50 ani de existență. Privind din perspectiva anilor ce s-au scurs de la înființarea ei, dată marcată prin mai multe manifestări culturale desfășurate în toamna anului trecut, ASTRA a reprezentat, de bună seamă, un moment de mare importanță, în istoria politică și culturală a poporului nostru, în lupta sa pentru eliberare și unitate națională. ASTRA a luat ființă cu puțini ani înainte de Societatea Academică Română[2] și cele două instituții aveau să-și împletească atît de strîns destinele, încît, la un moment dat, este foarte greu să trasezi anumite delimitări, să separi contribuția uneia de a celeilalte în efortul de propășire politică și culturală a poporului nostru. Ambele au acționat cu consecvență pentru consolidarea solidarității naționale, pentru pregătirea condițiilor necesare — în plan cultural și politic — în vederea cuceririi independenței și înfăptuirii statului unitar-național. Pentru atingerea acestui măreț scop istoric, același pentru ambele instituții, ASTRA și Academia Română au acționat în mod unitar, desfășurînd activități similare, completîndu-se și sprijinindu-se reciproc, în unele cazuri specializîndu-se în anumite direcții, în funcție de obiectivul imediat, de resursele material-financiare, de contextul politic intern și extern, de pregătirea și capacitatea profesională a celor chemați să-și desfășoare activitatea în cadrul lor, de profilul fiecăreia dintre ele, profil care, cu timpul, a căpătat un contur cît mai precis.

[1–2] *Magazin istoric*, nr. 12/1968; 4/1986.

Un tezaur mai scump decît viața

Fără îndoială, cele mai trainice punți de legătură dintre cele două instituții, atît sub aspectul succesiunii și continuității preocupărilor, ca și sub acela al profunzimii și duratei lor, s-au realizat prin atenția acordată cultivării limbii române, a istoriei naționale. În primul caz, acest fapt este deosebit de evident în ceea ce privește colaborarea în vederea elaborării într-o concepție unitară a instrumentelor fundamentale: ortografia, gramatica și dicționarul limbii române. Membrii celor două societăți și-au cîștigat merite deosebite prin emoționanta lor iubire pentru „dulce maica noastră limba română", prin elogiul cald și respectul cu care au înconjurat limba maternă, prin sublinierea categorică a rolului determinant pe care l-a avut limba în păstrarea ființei etnice și a individualității poporului nostru. „Providența ne-a conservat încă, — declara Timotei Cipariu, în ședința inaugurală a ASTREI (23 octombrie 1861) — în aceste dureri cumplite, un tezaur neprețuit, [pe] care nu ni l-au putut răpi nici sabia învingătorului, nici cruzimea tiranului ce domnea peste corpurile noastre, nici puterea fizică, nici politica infernală —, un tezaur născut cu noi de la țîțele maicei noastre, dulce ca sărutările măicuțelor cînd ne aplecau la sînul lor: tezaur mai scump decît viața; tezaur care, de l-am fi pierdut, de l-am pierde, de vom suferi vreuna dată ca cineva, cu puterea, au cu înșelăciunea, au cu momele, să ni-l răpească din mîinile noastre —, atunci mai bine, mai bine să ne înghită pămîntul de vii, să ne adunăm la părinții noștri cu acea mîngîiere că nu am trădat cea mai scumpă ereditate, fără de care nu am fi demni de a ne mai numi fiii lor: limba românească!"

Acestui adevărat legămînt de credință îi găsim corespondențe directe în discursul pe care îl rostea Ștefan Golescu la solemnitatea inaugurării Societății Academice: „Nu poate fi dorință mai legitimă și mai iertată pentru membrii aceleiași națiuni, oricum Dumnezeu ar fi despărțit-o politicește, decît de a-și cultiva limba națională, tezaur pre care nu este putere omenească să-l iee de la un popor".

Nu mai puțin importante în stabilirea obiectivelor comune ale celor două instituții au fost preocupările pentru istoria patriei, grija pentru o mai bună cunoaștere a tezaurului culturii materiale și spirituale de factură populară. Astfel, în articolul-program, *Culegere de documente istorice*, publicat în primul număr al revistei *Transilvania* — organul de presă al ASTREI — George Barițiși dezvăluia intenția de a acorda toată atenția scrierilor istorice, deoarece *„ne sîntem datori nouă înșine a îmbrățișa cu toată căldura orice producte istorice ies la lumină în timpul nostru, mai ales cu scop de a împlini lacunele și a revărsa lumina binefăcătoare preste întunecimea secolilor"*. Și tot Bariț, în cadrul aceluiași articol, avansa teza cu privire la rolul instructiv-educativ al istoriei: *„Mulți cred că popoarele nu învață din istorie. Eu încă cred așa, însă cu aplicare la popoarele de care pînă acum nu a îngrijit nimeni ca să învețe istoria patriei lor"*.

Această idee deosebit de prețioasă a fost reluată și aprofundată, fiind expusă pe larg sub cupola Academiei Române, în ședința din 7 septembrie 1870, în comunicarea *Despre istoria mai nouă și mai ales despre istoria anilor 1848 și 1849*, în care același G. Bariț spunea: *„Pentru poporul românesc este de datoria bărbaților săi, atît a celor de stat, cît și a acelora care s-au devotat literelor și științelor, a purta de grijă cu tot dinadinsul ca el să-și cunoască istoria sa bine și să tragă învățăturile cele mai salutare dintr-însa. Eu adică nu sînt de opinia acelora care susțin că popoarele nu ar învăța nimica din istoria lor. Firește că nu vor învăța nimic dacă nu va purta nimeni grija ca generațiunile, după cum și succed unele la altele, să și învețe una de la alta; iară să nu fie lăsate a cade întru întuneric în umbra morții"*.

Pentru Bariț nevoia cunoașterii istoriei avea un scop precis: susținerea drepturilor și aspirațiilor poporului român la independență și unitate națională: *„Studiul istoriei patriei și a națiunii* — explica el în comunicarea amintită — *este pentru națiunea românească una din condițiile esențiale de viață. Dacă limba unei națiuni se numește cu tot dreptul al ei suflet, apoi istoria ei este acel mijloc minunat prin care se manifestă viața sa națională, ea este diploma de legitimațiune cu care un popor se prezintă în societatea și în concertul celorlalte popoare. Cine sînteți voi? De unde ați venit? Care sînt faptele și meritele voastre în serviciul umanității? Care sînt drepturile voastre în partea Europei în care locuiți? Răspundeți-ne ca să fim în stare de a combina la viitorul vostru, la dreptul și competența voastră de a ședea ca națiune și ca stat în mijlocul nostru și alăturea noastră. La toate acestea și alte întrebări de natura acestora se poate răspunde numai cu istoria în mînă"*.

Nu ne miră deci faptul că revista *Transilvania* a acordat o deosebită atenție publicării documentelor istorice, fragmentelor din cronici mai puțin cunoscute, din scrisori particulare cu caracter documentar-istoric etc. În sfîrșit, în paginile sale au fost tipărite, în fragmente sau integral, mai toate comunicările prezentate de G. Bariț la Academie, comunicări publicate și în *Memoriile Academiei*. Direcțiile de cercetare a istoriei patriei, așa cum au fost formulate de G. Bariț, au fost împărtășite de Academia Română, care a tipărit documente, cronici, impresionanta colecție Hurmuzachi[1] și mai multe lucrări de mare importanță pentru progresul științelor istorice românești.

Același izvor

Deși actul oficial al înființării ASTREI datează din 1861, iar cel al Academiei din 1866, bazele celor două instituții au fost puse totuși în 1860. Andrei Șaguna mărturisește că problema înființă-

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1974.

țării ASTREI fusese discutată, pentru întîia oară, în 1860 în cadrul Comisiei ortografice convocată în acel an. Tot atunci, la București, își desfășura activitatea o comisie instituită de Cuza vodă și ministrul Instrucțiunii publice, V. Boerescu, cu misiunea de a compune un *„proiect de statute pentru societatea academică"*. Din considerente de oportunitate politică, domnul a fost nevoit să amîne înființarea ei. În aceste condiții, conducătorii ASTREI au simțit nevoia să-și extindă activitatea, imprimînd manifestărilor organizate de ei un profil academic, mai cuprinzător, cu o rază de acțiune mult mai largă decît cea prevăzută inițial, ceea ce explică și motivează propunerea din 1862 a lui Bariț, ca, în cadrul ASTREI, să se înființeze mai multe secțiuni: filologică, istorică și fizico-naturală. În aceeași ordine de idei trebuie privită și propunerea lui Gavril Munteanu de a se trece la elaborarea dicționarului limbii române.

Împrejurările generale și condițiile material-financiare nu au permis însă ASTREI să dezvolte aceste inițiative, dar este interesant faptul că formula organizatorică preconizată de Bariț — aceea bazată pe secțiuni — a fost preluată, la vremea ei, de către Academie, constituind axul principal pe care s-a clădit, de la bun început și pînă azi, întreaga structură a înaltului for de cultură. Și iarăși nu este lipsit de semnificație faptul că din comisiunea însărcinată, în 1867, cu elaborarea proiectelor de statute ale Societății Academice (devenită ulterior Academia Română), o activitate laborioasă au desfășurat Timotei Cipariu (vice-președinte al ASTREI), George Bariț (secretar-prim al ASTREI), August Treboniu Laurian și V.A. Urechiă. Primii doi elaboraseră, separat, în 1860, proiecte de statut pentru ASTRA, Cipariu venind în 1862 și cu ideea celor trei secțiuni; A.T. Laurian conducea comisia înființată în 1860 la București, din inițiativa lui Cuza, și în proiectele de statut elaborate atunci figurau, de asemenea, cele trei secțiuni. Ca ministru al Instrucțiunii publice din Moldova, tot în 1860, V.A. Urechiă, inițiase și el înființarea unei societăți academice, cu un regulament mult asemănător cu cel adoptat oficial în 1866.

Să mai notăm însă și faptul extrem de grăitor că între membrii fondatori ai Societății Academice Române, numiți în anul 1866 de către guvernul din București, se numărau și Iosif Hodoș, Timotei Cipariu, Gavril Munteanu, George Bariț, Andrei Mocioni, toți sau aproape toți participanți activi la constituirea ASTREI. Să reținem și faptul că pe listele membrilor activi, corespondenți sau onorari, ai Academiei Române figurau la loc de cinste numele celor mai reprezentative personalități ale ASTREI: Andrei Bârseanu, Augustin Bunea, Athanasie Marian Marinescu, Ioan Micu Moldovan, Nicolae Popea, Ion Pușcariu, Pavel Vasici, Iosif Vulcan, Sava Popovici Barcianu, Zaharia Boiu, Zenovie Pâclișanu, Visarion Roman, Ioan Lapedatu, Iacob Mureșianu, Grigore Silași, Andrei Șaguna ș.a. Această listă de nume dovedește că, într-un fel, ASTRA a îndeplinit și rolul unui prim selector al viitorilor academicieni.

În sfîrșit, să notăm și faptul — care conduce spre aceeași concluzie privind raporturile dintre ASTRA și Academia Română — că pe parcursul anilor, revista *Transilvania*, organul de presă al ASTREI, și-a asumat sarcina de a informa corect și amănunțit despre activitatea Societății Academice, publicînd informații destinate nu numai cititorilor de la nord de Carpați, ci și întregii opinii publice românești. *Transilvania* are meritul de a fi reflectat continuu și obiectiv viața înaltului for academic românesc.

În lumina celor prezentate, se poate aprecia că cele două instituții, ASTRA și Academia Română, și-au adus, încă de la apariția lor în urmă cu peste cinci sferturi de veac, o contribuție principală, de mare valoare, la progresul științei și culturii românești, la împlinirea idealurilor de libertate și unitate națională ale poporului român. ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **Ion Popescu-Puțuri — PE TEME DE ISTORIE.**

Editura Albatros, București, 1986, 272 pp., 12,50 lei: *eseuri consacrate marilor teme ale istoriei unice și unitare a poporului român, din zorii istoriei și pînă la marile realizări ale epocii contemporane, reliefîndu-se importanța Congresului IX al P.C.R., deschizător al unei noi etape istorice în dezvoltarea socialistă și comunistă a României.*

● **Stelian Neagoe — ISTORIA UNIRII ROMÂNILOR. DE LA ÎNCEPUTURI LA CUZA VODĂ.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, 694 pp., 45 lei: *lucrarea, apărută în ciclul* Istoria românilor în izvoare și mărturii *— realizat sub egida Comitetului Central al U.T.C. — prezintă lupta pentru unitate politică a românilor.*

● **Georgeta Stoica, Rada Ilie — ZONA ETNOGRAFICĂ OLT.** *(cu un cuvînt înainte de prof. dr.* **Elena Bărbulescu).**

Editura Sport-Turism, București, 1986, 124 pp., 16 lei: *monografie consacrată uneia din cele mai interesante zone etnografice ale țării, prezentînd imaginea tradițională a satului din Cîmpia Română și transformările pe care le-a cunoscut în anii socialismului.*

● **GÎNDIREA HITTITĂ ÎN TEXTE** *(studiu introductiv:* **Constantin Daniel;** *traducere, notițe introductive și note:* **Athanase Negoiță).**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, 360 pp., 29 lei: *vechi scrieri aparținînd uneia din cele mai însemnate civilizații ale antichității din Orientul Mijlociu, comentate de autorul celor mai numeroase studii de orientalistică din țara noastră.*

SPANIA:

AUR ŞI ISTORIE

ENRIQUE DE OBREGÓN

Preţiosul metal galben a fost cunoscut încă din preistoria Spaniei[1]. Multă vreme, provincia romană Hispania (sec. II î.e.n.-V e.n.) a fost considerată o legendară ţară a aurului, aşa cum, secole mai tîrziu, aveau să fie Peru, California, Australia, Africa de Sud sau Alaska. În urma săpăturilor efectuate în diverse zone ale ţării, s-au descoperit tezaure ca cel de la Carambolo, în apropiere de Sevilla, de la Javea (Alicante) sau de la Aliseda. Conform relatărilor antice, în centrul templului lui Hercule din Cadiz exista o curte, în mijlocul căreia se afla un măslin de aur, avînd ca fruct un smarald.

În cel de-al doilea război punic, dintre romani şi cartaginezi (218-201 î.e.n.)[2], cînd Publius Cornelius Scipio, comandantul suprem al forţelor romane din Spania, a cucerit, în anul 209 î.e.n., aşezarea Carthago Nova, el i-a dat ca recompensă subordonatului său Lelio o coroană de aur, pentru curajul cu care escaladase zidul oraşului.

Cînd s-a întors la Roma, pretorul Galba, îmbogăţit peste noapte în Spania, a fost supus unei anchete în Senat, la cererea chestorului Cato. Galba, care nu-şi putea justifica averile, a împărţit cîteva milioane de sesterţi printre senatorii cei mai influenţi şi cei mai corupţi şi astfel cazul lui a fost declarat închis.

Iuliu Cezar, ajuns prima dată în Spania, în anul 68 î.e.n., avînd titlul de chestor, a fost atras şi el de aurul ei: „Venise să scoată bani, pentru că era înglodat în datorii şi, în plus, urmărea să-şi creeze o conjunctură favorabilă ambiţiilor sale de viitor... Cînd s-a considerat destul de bogat, s-a întors în metropolă“, scria mai tîrziu un istoric. Despre împăratul roman Claudiu (41-54) se spunea că, în timpul cuceririi Britaniei, în 43, ducea cu sine o coroană de aur de vreo 7 000 livre, provenită din Hispania.

Aproape toată Spania abundă în zăcăminte de plumb, fier, cupru, argint şi aur, nota Pliniu cel Bătrîn (23/24-79). Rîul Tagus (Tajo) era celebru pentru nisipurile sale aurifere. În Hispania, unde bărbaţii purtau brăţări de aur, se găseau mase mici de aur, în formă de pepite. Romanii au extras minereul de aur din rîuri şi pîrîuri. Uneori au săpat tuneluri, folosind mîna de lucru a sclavilor, ori au făcut mari deschideri de zăcăminte şi galerii. Pliniu ne asigură că în nici o altă zonă de pe Terra nu existase o asemenea abundenţă, vreme de atîtea secole.

[1] Reproducem acest articol — într-o formă prescurtată şi cu titlul şi subtitlurile redacţiei *Magazin istoric* — din revista spaniolă *Historia y vida*, nr. 217 (aprilie 1986).

[2] În urma acestui conflict, din care Roma a ieşit victorioasă, Spania a fost integral transformată în provincie romană *(Hispania)*.

În imagine: piesă din tezaurul de la Guarrazar, datînd din vremea regelui vizigot Receswinth (653-672).

Darul de nuntă al Gallei Placidia

La căderea Imperiului roman, una dintre cauzele care au produs invazia popoarelor barbare în Spania a fost atracția pentru bogățiile sale. Despre Ataulf (410-415), conducătorul vizigoților, care au intrat în Peninsula Iberică în sec. V e.n., se povestește că atunci cînd s-a căsătorit, în anul 414, cu Galla Placidia, sora împăratului roman Honoriu, i-a oferit acesteia ca dar de nuntă 100 vase de aur pline cu bijuterii, provenite din jaful comis, timp de trei zile, asupra Romei de către Alaric, cu patru ani în urmă[1]. Iar despre vizigotul Sisenand (631-636) se relatează că a obținut sprijinul regelui franc Dagobert, în acțiunea de detronare a lui Swinthila, predecesorul său (621-631), promițîndu-i regelui franc un vas de aur împodobit cu pietre prețioase, considerat relicvă sfîntă. Dar cum din această pricină poporul amenința să se răscoale, Sisenand i-a trimis, în schimb, lui Dagobert 200 000 gologani de aur, bani cu care acesta a înălțat abația Saint-Denis, de lîngă Paris.

În anul 711, cînd arabii au început cucerirea Spaniei, conducătorii militari și clerul vizigoților, înainte de a fugi din Toledo, și-au luat cu ei sau și-au ascuns comorile. Cu toate acestea, conform surselor istorice arabe, prada în aur luată de invadatori a fost substanțială: 170 coroane, împodobite cu perle și pietre prețioase. Cîteva coroane votive ascunse în localitatea Guarrazar au fost descoperite abia în anul 1858, astăzi ele aflîndu-se în Muzeul arheologic național din Madrid. În anul 840, cînd primul ambasador al Imperiului Bizantin, Quartiyus, și-a prezentat scrisorile de acreditare la curtea emiratului de Cordoba, întemeiat de arabi în Spania, el a rămas uimit de fastul afișat de cordobezi. Tezaurul regal abunda în aur.

De unde provenea atîta aur? În primul rînd din minele de aur și argint aflate pe teritoriul spaniol, apoi din comerț. Produsele peninsulei erau foarte bine apreciate în nordul Africii. De acolo și din țări situate la sud de Sahara, dincolo de fluviul Niger, în plină Africă Neagră, soseau în Spania, contra mărfurilor, pepite și praf de aur. De asemenea, negustorii arabi cordobezi făceau negoț cu toate țările din Mediterana, din Orientul Apropiat și din Europa occidentală și centrală.

În timpul primului calif de Cordoba[2], Abderraman III (912-961), Spania a ajuns centrul distribuitor al aurului și argintului în toată Europa, iar cînd, prin anul 916, s-a produs o falsificare a monedei musulmane spaniole, monedele țărilor din Europa occidentală și-au schimbat și ele titlul și greutatea. În cei aproape 50 ani ai domniei lui Abderraman III, s-au cheltuit enorme bogății pentru construirea fastuosului palat califal, în care salonul califilor avea pereții acoperiți cu jasp și porfir deosebit de frumoase, de nuanțe diferite, împodobite cu lucrături în aur. De tavanul aurit atîrna o mare perlă, dar al unui împărat bizantin. Cele opt uși ale salonului se deschideau sub arcuri de fildeș și abanos, sprijinite pe mici coloane de jasp și cristal de rocă, brodate în relief cu aur și montate cu pietre prețioase. În centrul salonului, se afla un recipient plin cu mercur. Un sclav agita mercurul cu un bețișor, pentru ca el să strălucească în bătaia soarelui și să-i uluiască pe vizitatori. În Sala tronului, deschisă spre o terasă ce dădea spre grădini, exista o fîntînă adusă din Siria, al cărei bazin din marmură verde era împodobit cu douăsprezece figuri de animale, executate din aur roșu, incrustate cu perle și pietre prețioase.

În lucrarea *Cronica general* — un prim eseu de istorie a Spaniei, al cărei inspirator direct a fost regele Alfons X cel Înțelept al Castiliei și Leonului (1252-1284) — se afirmă că Spania continua să fie foarte bogată în aur.

Adevărul este însă că metalul nu mai era suficient, zăcămintele cunoscute se epuizaseră unul după altul. De aceea, în tot evul mediu s-a nutrit visul transformării metalelor, pentru a fabrica aur în mod artificial. Geber (Jabir ibn-Hayyan), cel mai faimos dintre alchimiștii arabi spanioli (c. 721-776), explicase tehnica producerii lui și făcuse prozeliți. Dintr-un document din anul 1298, aflăm că Juan Englezul, un alchimist ce avea o datorie de 30 gologani la un hangiu din Tarragona, pentru mîncare și băutură, i-a promis acestuia că-i va plăti cînd va descoperi secretul de a face aur.

În acea epocă, în care viața claselor de jos era extrem de grea, potentații își făceau între ei daruri foarte scumpe. Despre Don Alvaro de Luna, favorit al regelui Juan II al Castiliei (1404-1454) se povestește că la sfîrșitul petrecerilor pe care le dădea în castelul său din Escalona, cîțiva paji treceau printre invitați, purtînd în mîini niște coșulețe pline cu bijuterii, pentru ca fiecare doamnă să-și aleagă pe cea care-i plăcea. În anul 1460, papa Pius II a trimis ca dar regelui Juan II al Aragonului (1458-1479) un trandafir de aur, cu multe frunze. În vîrful lui se afla o altă floare de aur, iar în mijlocul ei era montat un safir.

Carol Quintul se îndatorează

În 1485, un navigator fără noroc, un sărman aventurier numit Cristofor Columb, a ajuns în Spania cerînd azil, după ce-și văzuse refuzate serviciile în mai multe țări. La capătul multor peripeții, el a reușit să fie primit de către regii catolici, Ferdinand și Isabella, care i-au încredințat comanda unei mici expediții, pentru a găsi drumul spre Indii, traversînd oceanul. Dar în 1492, cînd a luat sfîrșit Reconquista, prin cucerirea Granadei, ultimul bastion deținut de arabi, vistieria publică era lipsită de mijloace. Regina Isabella își amanetase toate bijuteriile. A salvat situația cavalerul valencian Luis de Santangel, funcționar în slujba celor doi regi. El le-a acordat suveranilor, un împru-

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1976.

[2] Din 929, emiratul de Cordoba a devenit califat.

mut de un milion de *maravedis* și astfel cele trei caravele, ale lui Columb, au putut pleca, pentru a descoperi ceea ce mai tîrziu se va numi America[1].

Întors din călătorie, Columb i-a scris o scrisoare lui Santangel, în care îl informa că „această Española (este) locul cel mai avantajos pentru minele lui de aur și pentru orice negoț... Maiestățile lor vor vedea că le voi da aur, cînd vor avea nevoie, contra unui foarte mic ajutor din partea lor". Într-o altă scrisoare, adresată lui Gabriel Sanchez, funcționar al Curții, navigatorul relata uimit că indienii erau atît de naivi, încît își dădeau „bumbacul și aurul, în schimbul unei bucăți de sticlă, potcoave, cioburi și fleacuri". Lăcomia umană găsise țara minunilor. Adevărul este însă că aurul din Indii avea să sosească în foarte mici cantități în Spania. Columb confunda dorințele lui cu realitatea.

Anii au trecut. Isabella, marea lui protectoare, a murit. Columb, sărac și discreditat, victimă a nerecunoștinței, a murit și el. Spania avea noi stăpîni. După efemera domnie a lui Filip I cel Frumos (1504-1506) și a soției sale, Ioana cea Nebună, coroana a revenit fiului acestora, celui care avea să fie Carol I al Spaniei, totodată Carol V al Germaniei (1516-1556), Carol Quintul, rege și împărat în același timp. Amator de mult fast, Carol s-a înconjurat de curteni la fel de cheltuitori. Din cauza lor, *dublonii*, moneda bătută de regii catolici Ferdinand și Isabella, au început să fie din ce în ce mai rari, pînă cînd aproape că au dispărut din circulație.

Între timp, exploratorii și conchistadorii spanioli își continuau isprăvile în Indii. Descoperiseră teritorii enorme, dar acele imense cantități de aur anunțate de Columb nu apăruseră niciunde, pricinuind doar exterminarea băștinașilor din insulele Mării Caraibilor. Delirul conchistadorilor a făcut ca una dintre provincii, Panama, să fie numită Castilia de Aur. Dorința arzătoare de bogății a generat și mituri, ca cel despre Eldorado, care au

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1970, 9/1972, 4/1973, 3/1979, 11/1982.

Aurul Daciei

Mulțimea tezaurelor descoperite pe întreg cuprinsul țării — de la Stînceștl și Bălceul, în nordul Moldovei, la Polaua Coțofenești, în Muntenia și Poroina, în Oltenia — atestă bogăția în aur a geto-dacilor și înaltul meșteșug dobîndit de orfevrierii locali în prelucrarea nobilului metal. Era, de altminteri, o îndeletnicire străveche, tezaurele de la Brad și Moigrad dovedindu-ne că aurul era cunoscut și prelucrat de autohtoni încă dinepoca de piatră. Arta modelării aurului a continuat apoi în epoca bronzului, fiind ilustrată de fastuosul tezaur princiar de la Hinova — cu piese în diverse stadii de prelucrare (ceea ce atestă faptul că era produsul unui meșter local), de săbiile și pumnalele de ceremonial de la Perșinari și de altfel alt comori ce așteaptă — potrivit expresiei lui Vasil Pârvan — „să fie lăsate la lumina zilei".

Fastuoasele podoabe și bijuterii din Tezaurul Muzeului național de istorie reprezintă doar o infimă parte a obiectelor de aur făurite cîndva de strămoșii noștri. Multe, foarte multe dintre ele, au fost jefuite de diferiți năvălitori ce s-au perindat vreme de veacuri, sau au fost însușite în vremea în care anumite părți ale țării noastre au fost supuse unei dominații străine: romane, otomane, habsburgice etc.

Declanșînd războaiele de cucerire a Daciei, imperiul roman urmărea să ia în stăpînire și fabuloasele bogății ale Daciei, pentru a reface vistieria secătuită a Romei imperiale. Proporțiile jafului la care a fost supusă Dacia, după cucerire, au fost, într-adevăr, uriașe. Critou, medicul personal al împăratului Traian, consemna (pasaj păstrat în opera istoricului bizantin Ioannes Lydos) că „puternicul Traian a adus romanilor cinci milioane de livre de aur, o cantitate dublă de argint, în afară de cupe și lucruri scumpe, depășind orice închipuire". Dio Cassius, autorul celei mai ample relatări asupra războaielor daco-romane, arată că Traian a reușit să descopere tezaurul lui Decebal pe care regele dac îl depusese într-o ascunzătoare, în apele rîului Sargetia. Istoricul francez Jerôme Carcopino a făcut o evaluare a cantității de aur jefuite de romani, arătînd că aceasta echivala cu 165 500 kg aur și 331 000 kg argint, cifră considerată de alți cercetători oarecum exagerată. Tot Dio Cassius însă precizează că după întoarcerea la Roma, cu bunurile jefuite, împăratul Traian a dat spectacole de circ timp de 123 zile, a construit drumuri de piatră prin mlaștinile pompeiene „cu clădiri pe margini și cu poduri mărețe", a întemeiat biblioteci și a ridicat în for o columnă mare și, de asemenea, a topit toată moneda deteriorată, refăcînd, așadar, finanțele imperiului.

Dar cea mai importantă consecință pentru imperiul roman a reprezentat-o luarea în stăpînirea și exploatarea, de către romani, a terenurilor aurifere din Munții Apuseni. Descoperirile arheologice și inscripțiile epigrafice păstrează o imagine grăitoare a proporțiilor pe care, în vremea stăpînirii romane, le-a luat exploatarea aurului dacic. Puse sub administrarea unui funcționar special — procurator aurariarum — la Zlatna, Roșia Montană, Abrud, ca și în alte localități — au fost săpate multe mine, s-au construit șteampuri pentru spălarea nisipului aurifer al rîurilor ce străbăteau ținutul.

Faima bogăției în aur a Daciei a răzbătut peste veacuri, scrierile medievale menționînd-o în repetate rînduri. Samuel Köleseri Junior — o vreme inspector al minelor din Transilvania, apoi din 1718 membru al Academiei imperiale [habsburgice] de științe ale naturii l-a consacrat o carte: Aurariа Romano-Dacica, apărută la Sibiu, în anul 1717, în care făcea o istorie a exploatării aurului începînd din vremea romanilor: „În Dacia aceasta transilvană — consemna el — cercetarea atentă și fidelă de astăzi a rămășițelor dovedește limpede și marele inventar al exploatării și mulțimea oamenilor ce se îndeletniceau cu extragerea metalelor". Folosind datele lui Pliniu cel Bătrîn privind extragerea aurului din Dalmația în vremea lui Nero, Köleseri încearcă și un calcul al cantității de aur extrase de romani din Dacia: „Dacă am presupune că au lucrat douăzeci de mii de mineri, săpînd și spălînd aur, și că au predat în fiece săptămînă strîngătorilor de aur tot atîția «piseți»... [1/96 dintr-o libră metalică] pe lîngă celelalte predări de aur, drept impozit și cens obligatoriu, vei vedea că s-au produs pe fiecare săptămînă doi «centenari» [100 funți sau libre, adică 50 kg] și opt libre, iar într-un an în mijlociu 54 de centenari cu o aproximație în plus sau în minus de opt libre". Ceea ce, transpus în cifre actuale, ar însemna aproximativ 2 700 kg anual sau în 165 ani de stăpînire romană aproape 445 tone aur, ceea ce ar depăși cu mult evaluările istoricului francez Jerôme Carcopino.

Gh.D.

stimulat descoperirile și cuceririle din Lumea Nouă. Legenda s-a bazat pe un fapt real: o ceremonie anuală, în timpul căreia un șef de trib al locuitorilor chibchas (în actuala Columbie), avînd corpul pulverizat cu aur, făcea bogate ofrande.

Încet-încet, aurul a ajuns în Spania, unde bogăţii atît de neașteptate au perturbat economia țării și apoi a întregii Europe. În teorie, Spania era acum țara cea mai bogată din lume; dar insuficient de bogată pentru campaniile lui Carol Quintul, a cărui politică îl tîrîse în războaie interminabile: împotriva protestanților din Germania, a turcilor, care amenințau Europa centrală și occidentală, a Franței, rivala dinastiei Habsburgilor. Îndatorat pînă peste cap bancherilor din Augsburg, Fugger[1] și Welser, lui Carol V nu-i ajungea niciodată aurul pentru a-și plăti împrumuturile și dobînzile. De aceea, familiei Fugger, numită în Spania Fucar, i-au fost cedate minele de mercur din Almaden, într-o epocă în care mercurul era vital pentru obținerea aurului pur, iar familiei Welser împăratul i-a dat pămînturi e care astăzi formează republica Venezuela. Aurul din Indii nu a fost o realitate apreciabilă pînă la domnia lui Filip II (1556-1598), fiul lui Carol Quintul. În 1533, Francisco Pizarro[2], cuceritorul statului Peru, a venit în contact cu belșugul de aur de acolo.

Francis Drake la Cadiz

Dar, paradoxal, cînd acest aur, provenit din America, a început să se scurgă în mod regulat în depozitele Monetăriei regale din Sevilla, abundența lui a ruinat Spania. Costul vieții a crescut, iar producția agricolă și cea industrială au scăzut. Lingourile de aur doar traversau Peninsula iberică. Erau cheltuite în războaiele din exterior. Filip II a moștenit toate conflictele tatălui său și, ca și acesta, a fost întotdeauna plin de datorii[3]. Cum, în plus, și-a creat și conflicte proprii, armatele și flotele au consumat toate resursele.

Mulți spanioli voiau să emigreze în Indii. Himera aurului a făcut ca mii de țărani să-și părăsească pămînturile, stabilindu-se în orașe, cu speranța de a găsi o altă ocupație, mai puțin trudnică și mai bănoasă. Meseriile au început să fie considerate josnice. Meșteșugarii aspirau să fie hidalgi și să trăiască la-fel ca aceștia, fără să muncească; la rîndul lor, hidalgii, mai preocupați de onoare decît de profitul material, doreau să trăiască asemeni marilor seniori, în lux și lenevie. Corupția s-a generalizat și, la capătul unui secol, Spania se transformase în țara cea mai prost administrată din întreaga Europă, în care greutatea impozitelor apăsa asupra țăranilor, adică asupra celor mai săraci, iar regele era obligat să ceară subsidii clerului și nobilimii.

Expulzarea maurilor, decretată de Filip III în 1609, a reprezentat o altă lovitură dată economiei, prin eliminarea unei minorități extrem de abile în cultivarea cîmpului. Printre nobilii care aveau ca arendași mauri se spunea că „cine are un maur are un bulgăr de aur". Inconștiența a atins un asemenea punct, încît, în plină criză, curtea lui Filip IV (1621-1665) a fost cea mai veselă și trîndavă din toată istoria Spaniei. Petrecerile se țineau lanț. Industria și comerțul au înregistrat un vizibil regres, ultimul intrînd pe mîinile străinilor. Economia spaniolă se afla sub controlul bancherilor genovezi și ai altor țări, iar împrumuturile acestora au acumulat tot mai substanțiale dobînzi.

Cum galioanele spaniole care veneau din Indii constituiau o pradă ușoară pentru pirați, au trebuit organizate flote speciale, care ofereau o mai mare siguranță. În Oceanul Atlantic și mai ales în Marea Caraibilor mișunau mulți corsari englezi, francezi și olandezi, toți pe urmele aurului Spaniei. Cadiz, portul lui de sosire, a fost atacat de mai multe ori de corsarii englezi, o dată chiar de faimosul Francis Drake. În 1596, contele de Essex, favoritul reginei Elisabeta I, a distrus o flotă spaniolă și a jefuit complet orașul. În ciuda atîtor dezastre, economia țării a ajuns să depindă de aceste încărcături. În fiecare an, flotele de galioane, purtînd comori din America, erau așteptate cu aceeași nerăbdare.

Urcarea pe tron a lui Filip V (1700-1746), din dinastia de Bourbon, a provocat un război de succesiune (1701-1714), ce s-a dovedit extrem de împovărător pentru vistieria spaniolă. Ea a trebuit să facă alte și alte remiteri de aur și argint către Franța, unicul aliat al lui Filip V, pentru a-și plăti muniţiile necesare în conflict.

Invazia napoleoneană dintre anii 1808 și 1813 a ruinat și mai mult Spania. În retragerea sa din fața trupelor franceze, regele Joseph I a luat o caravană în care a încărcat nenumărate odoare spoliate bisericilor, instituțiilor publice și particulare. Începînd din 1810, războaiele de independență ale posesiunilor spaniole din America (1810-1826) au pus capăt fluxului de aur care venea de acolo. Economia iberică a intrat într-o îndelungă perioadă de marasm. S-a ajuns chiar la vînzarea Floridei către Statele Unite, în 1819, pentru cinci milioane de dolari. Cuba, frumoasa insulă a Antilelor, aflată sub o coruptă administrație colonială, a continuat să fie o bază de obținere a prețuitului metal, o sursă de mari bogății, pentru funcționarii spanioli. Pînă în 1898, cînd, în urma înfrîngerii suferite de spanioli în războiul hispano-american (aprilie-decembrie 1898), Cuba, Puerto Rico, Filipinele și insulele Guam, ultimele rămășițe ale Imperiului colonial spaniol, au fost cedate S.U.A. Ceea ce marca, de fapt, sfîrșitul afluenței de aur american în Spania. ■

Versiune românească
Ana VĂDEANU

1.-3 *Magazin istoric*, nr. 2/1977; 9-10/1986; 8-9/1983.

VIENA 1914-1916:

AGONIA UNUI IMPERIU

IRINA MAVROCORDAT

14/27 august 1916. În cadrul unei audienţe speciale, solicitate ministrului de externe al Imperiului austro-ungar, însărcinatul cu afaceri al României în capitala habsburgică, Edgar Alexandru Mavrocordat, prezintă declaraţia de război pe care ţara noastră a adoptat-o pentru „înfăptuirea unităţii sale naţionale". Momentul grav şi hotărîtor prin care — după doi ani de încordată aşteptare — trecea toată suflarea românească este astfel consemnat în jurnalul ţinut de Irina Mavrocordat, soţia diplomatului român: „Dumnezeu să ne aibă în pază şi totul să meargă bine. Noroc!" Ultimul cuvînt, ce încheie acest jurnal redactat la Viena în limba franceză — de curînd intrat în fondurile Direcţiei generale a Arhivelor statului — şi ale cărui prime notaţii poartă data 24 noiembrie 1914 (stil nou) este scris în româneşte. În paginile lui, autoarea a consemnat diferite întîmplări, discuţii, impresii, păreri din Viena primilor ani ai războiului mondial, ani „grav şi trişti, frămîntaţi de sentimente contrare: simpatia mea, compasiunea mea pentru victimele nevinovate ale acestui război înspăimîntător şi patriotismul meu, care mă făcea să presimt că va veni şi ceasul nostru şi că va trebui să consimt la supremul sacrificiu: să-i văd pe cei doi fii ai mei, la care ţin atît de mult, ducîndu-se să lupte pentru ţara lor".

Acest document, scris în anii de început a primei conflagraţii mondiale, prezintă un dublu interes. Unul de ordin general, al evoluţiei războiului văzut dintr-unul din centrele sale „fierbinţi" — capitala unela din puterile protagoniste (Austro-Ungaria). Autoarea notează păreri exprimate de oameni politici, de diplomaţi, militari, ştiri şi comentarii din ziare, ca şi fapte şi întîmplări din care reiese atitudinea opiniei publice, nevoită să îndure privaţiuni din ce în ce mai grele. Ea reproduce, de asemenea, diverse zvonuri despre zdrobitoare victorii austro-germane, ce se vădesc curînd a fi retrageri mai mult sau mai puţin „strategice", despre propuneri de pace sau despre „iminenta" încheiere a războiului.

În acelaşi timp, jurnalul Irinei Mavrocordat este sugestiv pentru urmărirea eforturilor, pe care atît Antanta cît şi Puterile Centrale le fac pentru atragerea României: de la promisiuni socotite „ispititoare" pentru captatio benevolentiae, la presiuni şi ameninţări directe. În acest sens, în cuprinsul jurnalului găsim numeroase pagini despre atenţia care se acorda la Viena atitudinii României. „Dacă părem slabi în acest război — i se confesa autoarei

generalul Auffenberg — cauza este că planul nostru de campanie prevedea să-i avem de partea noastră pe români în Galiţia şi pe italieni, înspre Franţa“ (28 martie 1915).

Pentru românii din Transilvania, Bucovina şi Banat, stăpîniţi de Austro-Ungaria, aceşti ani înseamnă şi perioada de calvar a participării obligatorii la război într-o tabără atît de străină năzuinţelor lor firești. Sînt semnificative în acest sens mărturisirile pe care învăţătorul Mihai Surû din Orşova i le făcea Irinei Mavrocordat, care — ca şi Martha Bibescu, în Bucureştii ocupaţi de inamic[1] — patrona un spital unde erau îngrijiţi răniţii, asupra „persecuţiilor şi nedreptăţilor cu care îi copleşesc ungurii“; ostaşul român îşi exprima, totodată, nădejdea că România va intra în acţiune, pentru a-i elibera pe ei şi pe fraţii săi, şi convingerea că „războiul acesta, în ciuda aparenţelor şi succeselor actuale ale germano-austriecilor, se va încheia prin descompunerea [imperiilor] lor, căci nu e de admis ca un singur popor să devină stăpînul lumii“.

Autoarea, înrudită cu Ion N. Lahovary şi Nicolae Filipescu — doi dintre susţinătorii categorici ai alianţei cu Antanta — este partizana unei acţiuni directe şi imediate, a intrării României în război şi ea comentează, firește, evenimentele prin această prismă. Irina Mavrocordat nu înţelege însă întotdeauna resorturile diplomatice ale politicii lui I.I.C. Brătianu, care urmărea să asigure ţării cele mai bune şi mai sigure garanţii.

Dar, pentru a înţelege mai bine, mai exact semnificaţia informaţiilor cuprinse în jurnal, să ne oprim mai amănunţit asupra personalităţii Irinei Mavrocordat (1864-1955). Era fiica lui Constantin (Moret de) Blaremberg (1838-1886) fost aghiotant al domnitorului Cuza în 1863 şi al principelui Carol I în timpul Războiului de independenţă (1877-1878), şi al Mariei Băleanu (1840-1924). O soră a ei era căsătorită cu Nicolae Filipescu, cunoscut susţinător al cauzei unităţii naţionale. Dobîndind o aleasă educaţie în sînul familiei şi apoi la unul din renumitele pensioane ale Capitalei, stăpînind o subtilă cunoaştere a limbii franceze şi a celei germane, autoarea jurnalului ni se dezvăluie ca o autentică deţinătoare a „artei conversaţiei“, punctată deseori de butade, anecdote şi o largă disponibilitate spre tot ce este de interes.

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1983; 10/1977; 9/1981.

Edgar Alexandru Mavrocordat — ultimul reprezentant diplomatic român în capitala Austro-Ungariei; în 1918, anemi a alcătuire statală multinaţională avea să se prăbuşească definitiv, poporele asuprite din imperiu cîştigînd astfel dreptul de înfăptuire a propriilor aspiraţii naţionale

În p. 47: *Viena anilor de început de secol şi autoarea însemnărilor, Irina Mavrocordat*

Soţul ei, Edgar Alexandru Mavrocordat (1857-1934) descindea din ramura moldovenească a Mavrocordaţilor[2], fiind strănepotul lui Constantin Mavrocordat (1711-1769), voievod de anvergură care a avut zece domnii succesive în ambele principate[3]. Al doilea dintre cei şase copii ai lui Alecu (şi ai Elizei Millo), Edgar Alexandru Mavrocordat a primit o aleasă educaţie şi, graţie studiilor sale juridice, a făcut carieră în diplomaţie, fiind ministru la Haga, iar între 1911 şi 1916 reprezentant al intereselor ţării noastre în capitala Austro-Ungariei. Una din surorile lui E.A. Mavrocordat, Smaranda Emma era căsătorită cu Ion N. Lahovary (1848-191), cunoscut om politic al României, fost prim-ministru, ministru de război şi de externe şi unul din militanţii pentru cauza independenţei şi unităţii noastre naţionale, susţinător fervent al reîntregirii naţionale, prin alăturarea ţării noastre la Antanta. Fiică a lui I. N. Lahovary şi nepoată de soră a lui E. A. Mavrocordat, Martha Bibescu (1887-1973), avea să se anunţe, încă din tinereţe, ca o demnă moştenitoare a opţiunilor politice ale tatălui. De altfel, în scrierile ei, Martha Bibescu avea să revină adesea la arborele genealogic al Mavrocordaţilor, ca şi al altor ilustre familii de voievozi ai ţărilor române.

De Martha Bibescu o va lega nu numai înrudirea de familie, ci şi cea spirituală, dublată de o sinceră prietenie. Dar spre deosebire de nepoata ei — precisă în informaţii de prim ordin, caustică adesea şi cu o perfectă intuiţie a fenomenului politic[4], Irina Mavrocordat va vădi o mai strînsă sferă de cuprindere istorică, lipsită adesea de aprecieri directe de ordin politic. Judecăţile ei de valoare sînt, de cele mai multe ori, implicite, putînd fi deduse din formularea spontană sau din modul în care selecţionează faptele. Deşi în calitatea ei de soţie de diplomat în capitala uneia din ţările Puterilor Centrale se afla în situaţia de a găsi sursa unor informaţii de ordin politic, militar etc. de prim rang, nu acestea predomină în jurnalul său, notaţiile autoarei referindu-se în general, la lucruri cunoscute. Aceasta fie din cauză că a evitat să le noteze (dintr-o prudenţă justificată) fie, mai sigur, din cauză că soţul ei — descris ca un bărbat

[4] Aşa cum o vădeşte mai cu seamă acel celebru *Jurnal politic*, cuprinzînd anii 1939-1941 şi apărut la Editura politică în 1980. Vezi şi *Magazin istoric*, nr. 12/1977 şi 1-5/1978.

grav, sever şi reţinut — nu o punea întotdeauna la curent cu toate evenimentele. Datele furnizate de memorialistă îşi au însă importanţa lor. Ele aduc o serie de informaţii care provin din culisele aristocraţiei şi diplomaţiei vieneze, de detalii deseori interesante, fiind profitabil prin informaţia istorică pe care ne-o oferă peste timpuri, din Viena „marelui război", informaţie filtrată mereu de personalitatea autoarei.

Aicătuit la răspîntia a două ere — una, cea veche, a unei Europe a imperiilor multinaţionale, eterocl ite, alta, cea nouă, a unei Europe a naţiunilor emancipate, a statelor naţionale independente, documentul din al cărui cuprins prezentăm cititorilor revistei Magazin istoric o serie de fragmente edifică asupra atmosferei din primii ani de război şi mai cu seamă asupra presiunilor cărora a trebuit să le facă faţă România, pînă în vara anului 1916. O parte a jurnalului (însemnările dintre 24 noiembrie 1914 şi 28 iunie 1915) a fost publicată în Revista arhivelor (cu intermitenţe, între anii 1982 şi 1986).

Selecţie, traducere, prezentare şi note,
Mircea SPIRIDONEANU

25 noiembrie 1914. A trecut prin Viena Elena Creţeanu[1]. E foarte impresionată de ceea ce a văzut în Franţa ca voinţă, energie, ordine — şi totul cu cel mai desăvîrşit calm, consimţindu-se la cele mai mari sacrificii în modul cel mai firesc, fără declaraţii sforăitoare sau gesturi politice. Francezii sînt decişi să învingă şi toţi pînă la ultimul sînt gata să-şi verse sîngele în acest scop.

Elena este speriată de animozitatea care domneşte în România împotriva austro-germanilor; intrarea [noastră] în acţiune este aşteptată din clipă în clipă. Pînă şi în cinematografe sînt huiduite şi fluierate filmele în care apar germani şi austrieci, iar francezii, englezii, ruşii şi sîrbii sînt aclamaţi. Se pare că e cum nu se poate mai adevărat că regele Carol a fost la un pas de abdicare, cînd s-a văzut în imposibilitate de a-şi ţine cuvîntul şi de a pune în aplicare tratatul încheiat cu Germania[2]...

29 noiembrie. Mă întorc foarte emoţionată de primirea pe care M.S. împăratul a binevoit să mi-o facă adineauri, în timpul audienţei de mulţumire pentru crucea cl. I a ordinului Sf. Elisabeta, pe care a binevoit să mi-o acorde [pentru activitatea de caritate, în cadrul spitalului pe care îl patrona]. Am constatat

Împăratul Franz Joseph, pe care în noiembrie 1914, autoarea însemnărilor îl găsea mult „mai diminuat fizic decît la balul de astă-primăvară, de la Schönbrunn"

că are aceeaşi minte ascuţită şi că este foarte bine informat în toate privinţele, dar îl găsesc mai diminuat fizic decît la balul de astă-primăvară, de la Schönbrunn. Mîna îi tremura foarte tare şi uniforma îl făcea să pară şi mai mic de statură...

3 decembrie. Împrumutul de război austriac încă nu a fost închis. S-a soldat cu 2 miliarde 800 000 [de coroane] strînse cu destulă greutate şi graţie ultimelor succese repurtate în Serbia, pe care presa le-a relatat umflîndu-le considerabil. Ştiu din sursă sigură că în Serbia operează 500 000 oameni şi că nefericiţii sîrbi sînt abia 200 000, că nu au muniţii, dar că luptă ca leii, pînă la capăt...

8 decembrie. Martha Bibescu şi soţul ei[3] au trecut prin Viena în drum spre Italia. Ne-au povestit cît de tragice au fost ultimele zile ale regelui Carol, care era decis mai curînd să abdice decît să-şi calce cuvîntul şi să nu meargă cu Austro-Ungaria...

Martha îmi istorisea că regina actuală [Maria de Saxa Coburg] era acasă la Mogoşoaia cînd a murit regele şi că a fost martora emoţiei şi durerii ei la aflarea veştii. Încercînd să o consoleze, Martha i-a spus: „Doamnă, sînt prima care vă pot spune:

[1] Elena Barcunescu Creţeanu, nepoată de verişoară de-a doua a Irinei Mavrocordat, urmaşă a marelui ban de la 1818 Grigore Băleanu şi a Mariei Brîncoveanu.

[2] Este vorba de Consiliul de coroană din 15/28 iulie 1914, în cadrul căruia România şi-a pronunţat neutralitatea, *Magazin istoric*, nr. 7/1976.

[3] George Valentin Bibescu (1880-1941), nepot al domnitorului Gh. Bibescu, unul din primii şi cei mai vestiţi piloţi europeni, preşedinte al Federaţiei Aeronautice Internaţionale.

Maiestate". Încă ceva interesant istorisit de nepoata mea. Se pare că o principesă germană, desigur una din surorile bune sau vitrege ale reginei noastre, a scris: „Ce zici de trădarea lui Albert?"[1] Şi cînd te gîndeşti că vorbea astfel de unul dintre cei mai eroici regi...

14 decembrie. Mi se dă ca sigur că pînă acum au fost scoşi din luptă mai mult de un milion de austrieci, morţi şi răniţi.

Se pare că nu e chiar un marş triumfal, aşa cum ni s-au dat asigurări cînd cu Serbia... După ce au pavoazat şi au cîntat imnuri de slavă pentru a sărbători cucerirea Belgradului, oraş deschis, care se află la frontieră şi nu era apărat, austriecii şi gazetele lor nu mai suflă o vorbă despre Serbia...

16 decembrie. Sora mea[2] îmi scrie că am semnat un angajament cu Tripla Înţelegere şi că vom intra în război prin februarie. Mă întreb dacă este bine informată.

Marghiloman, şeful Partidului Conservator, deşi este în dezacord cu majoritatea din partidul său, continuă să apere interesele Triplicei [Tripla Înţelegere]. Mă întreb ce urmăreşte, pentru că aceasta nu e o tactică potrivită pentru un ambiţios ca el...

Lovitură de teatru în Camera italiană. Giolitti[3] a dat citire textului a două telegrame confidenţiale... care dovedesc că încă de la 9 august 1913 Austro-Ungaria voia să declare război Serbiei, dar nu a făcut-o din cauza împotrivirii energice a Italiei, care a declarat că acest atac nu ar fi constituit un *casus_foederis* şi că deci concursul Italiei ar fi fost exclus, precum şi din cauza Germaniei... Take Ionescu adaugă acestor revelaţii un document inedit. Se pare că prinţul Fürstenberg, ministrul Austro-Ungariei în România în 1913, ar fi fost însărcinat de guvernul său, în mai 1913, să aducă la cunoştinţa guvernului [român] din partea contelui Berchtold (deci înainte de agresiunea perfidă a Bulgariei împotriva sîrbilor[4] şi în momentul în care sîrbii şi grecii ceruseră sprijinul eventual al României în cazul sus-amintitei agresiuni) că *Austria* va apăra Bulgaria, ceea ce însemna a spune României că, deşi aliată a Austriei, o va avea pe aceasta din urmă adversară dacă s-ar opune ca Serbia să fie nimicită.

Documentul acesta se află la Ball Platz[5], unde d. Take Ionescu îl invită pe contele Andrassy[6] să-l citească, pentru că, adaugă şeful Partidului Conservator [Democrat], Fürstenberg, diplomat fin şi avizat, nu-l citise decît unui singur ministru din cabinetul de atunci, care reacţionase la această declaraţie în aşa fel, încît reprezentantul austro-ungar s-a abţinut să-l comunice ministrului afacerilor străine [român] căruia îi era destinat în primul rînd.

Prin urmare, conchide organul de presă al lui Take Ionescu, în 1913, Austria a vrut de două ori să pornească război împotriva Serbiei. Au împiedicat-o Germania, Italia şi România, dar ea nu a renunţat la proiectele sale. Nu mai tîrziu decît în aprilie 1914 ea lansa în România, cu toată seriozitatea, ideea războiului *preventiv*. Cînd s-a comis crima de la Sarajevo, ea era la pîndă...

24 decembrie. Nepoata mea, Bibescu, se află în trecere prin Viena, întorcîndu-se de la Paris. A impresionat-o atmosfera austeră a celei ce era, prin excelenţă, capitala plăcerii.

1 ianuarie 1915. Plec din Viena ca să petrec sărbătorile cu copiii mei la Bucureşti[7]. Sînt curioasă să văd ce voi mai afla.

Călătoria — plăcută, avut ocazia să aud o convorbire între un general şi un colonel [austrieci]. Ambii — foarte descurajaţi şi afirmînd că nu se va putea rezista decît cel mult pînă în mai...

Văzut Nicu[8], mai surescitat ca oricînd la ideea intrării [noastre] în acţiune. Aici [la Bucureşti]... toate simpatiile sînt de partea Franţei... cei care fac parte din clanul Filipescu, Take Ionescu care... vor război cu orice preţ, indiferent de consecinţe, se zice că şi-au încetat agitaţia datorită abilităţii lui Brătianu, care a ştiut fie să-i convingă că acţiona în sensul lor, fie să-i îndepărteze încredinţîndu-le misiuni de răspundere în străinătate, ca de pildă în cazul lui G. Philip, I. Cantacuzino, Costinescu fiul etc.

5 ianuarie. Plec mîine din Bucureşti fără să-mi fi făcut o imagine prea clară despre cele ce vor urma. Nicu [Filipescu] şi adepţii lui sînt siguri că ne vom angaja în cel mult două luni, alţii susţin că facem pregătiri pentru a calma opinia publică, în speranţa că pacea se va încheia înainte de a intra noi în acţiune. Regele este foarte, foarte german. Regina, oricît de anglofilă ar fi în sufletul ei şi oricît ar dori să ne angajăm, ezită să-şi asume responsabilitatea unei campanii. ■

---

[1] Albert I (1875-1934), rege al Belgiei din 1909. Aparţinea caselor de obîrşie germană — Saxa Coburg. Cînd la 3/4 august, armata germană a invadat Belgia neutră, regele s-a retras cu guvernul în Franţa, armata belgiană continuînd să lupte împotriva invadatorilor sub comanda sa.

[2] Maria Moret de Blaremberg, căsătorită cu Nicolae Filipescu.

[3] Giovanni Giolitti (1842-1928), om politic italian, de mai multe ori prim-ministru. La începutul războiului era neutralist, dar sprijinea ideea unificării Italiei.

[4] Moment ce declanşase al doilea război balcanic.

[5] Sediul Ministerului de externe al Austriei.

[6] Gyula Andrassy (1860-1929), om politic austriac de origine ungară, ministru de interne în 1913.

[7] În România, calendarul fiind pe stil vechi, aceste sărbători de iarnă abia se apropiau.

[8] Nicolae Filipescu (1852-1916), fruntaş al Partidului Conservator, se pronunţa ferm pentru desăvîrşirea unităţii naţionale.

1939-1945

CORESPONDENȚĂ SECRETĂ

CASA ALBĂ — DOWNING STREET 10

CORNELIU BOGDAN

„Este o plăcere să trăiesc în același deceniu cu dv.“ Aceste cuvinte din telegrama trimisă de F.D.R. lui Churchill, cu ocazia Anului nou 1942, exprimă cît se poate de bine starea în care se găseau relațiile dintre cei doi oameni de stat pe parcursul anului 1941. Evoluția relațiilor anglo-americane „la vîrf“ se desfășura aproape fără incidente. Este perioada în care, așa cum subliniază prof. Warren F. Kimball — autorul ediției definitive a corespondenței dintre cei doi lideri anglo-saxoni, apărută în 1984 la New York și din care continuăm să publicăm alte extrase — schimbul de mesaje dintre Casa Albă și Downing Street 10 era dominat de o notă de căldură personală, care făcea ca relațiile Roosevelt-Churchill să decurgă într-o atmosferă prietenească, sinceră, destinsă. În această perioadă, ei au început să-și permită o serie de glume și să adauge, de multe ori, cîteva propoziții sau fraze personale la proiectele de mesaje și scrisori pregătite de colaboratorii lor. Și-au asociat de cele mai multe ori la felicitările reciproce pe membrii familiilor lor, în așa fel încît în cele trei volume ale corespondenței se găsesc zeci și zeci de scrisori schimbate între familiile Churchill și Roosevelt. De obicei, aceste scrisori, scrise de mînă, erau cît se poate de personale. Iată un exemplu în acest sens: nora lui Winston Churchill, Pamela, i-a scris președintelui Roosevelt mulțumindu-i pentru că acesta îi trimisese o fotografie a sa, pe care ea o pusese lîngă o alta, a socrului ei. Pamela Churchill îi scria lui Roosevelt că băiețelului ei, pe care îl chema, de asemenea, Winston Churchill, „nu este încă suficient de mare ca să vă poată deosebi pe dv. de Winston, socrul meu. Mi-e teamă că el va spune ambelor fotografii «bunicul»“.

Desigur, toate aceste amănunte personale urmăreau să consolideze relațiile de stat dintre cei doi lideri, în conjugarea eforturilor coaliției antihitleriste pentru victoria cauzei comune.

Audieri în Comitetul Congresului

Anul nou 1941 a adus și un nou ambasador al Marii Britanii la Washington: lordul Halifax, care pînă la această dată ocupase postul de ministru de externe[1]. Halifax îl înlocuia pe lordul Lothian, decedat puțin timp înainte. Anunțîndu-l de sosirea lui Halifax în S.U.A., la bordul noului cuirasat britanic „King George V“, Churchill i-a scris lui Roosevelt că el sau orice altă oficialitate americană ar fi bine venită dacă ar dori să viziteze cea mai modernă navă militară britanică La care Roosevelt a răspuns, la 22 ianuarie: *„Sînt încîntat că nava sosește la Annapolis[2]. Dacă pot, mă duc acolo vineri după-amiază și îl primesc pe Halifax înainte de in-*

[1] Oferindu-i lui Halifax, postul de la Washington, Churchill împușca doi sau chiar trei iepuri deodată: postul-cheie de la Washington era ocupat de o personalitate competentă și cu autoritate atît în S.U.A. cît și în Anglia; el, personal, își consolida poziția în Cabinetul de război, unde Halifax continua să reprezinte aripa împăciuitoristă, munchenează, a Partidului conservator, iar Halifax însuși era relativ mulțumit, pentru că rămînea în ierarhia înaltă a diplomației engleze și mondiale.

[2] Capitală a statului Maryland și port în golful Chesapeake (la vărsarea fluviului Potomac în mare), Annapolis este situat la aproximativ 60 km de Washington. Aici se află și Academia navală a S.U.A.

trarea în port. Un distrugător va întîmpina cuirasatul în larg, servind drept escortă. Aș fi foarte recunoscător dacă doi contraamirali și un consilier de-ai noștri ar putea urca pe navă în golf".

După opinia lui Robert Sherwood, unul dintre consilierii lui Roosevelt și principalul redactor al cuvîntărilor sale, gestul președintelui american a fost făcut mai ales din dorința de a vizita nava „King George V". Deși se făcuseră toate pregătirile ca scaunul său pe rotile să poată fi urcat pe vasul britanic, Roosevelt a rămas pînă la urmă pe iahtul prezidențial, unde i-a invitat la ceai pe Halifax și pe soția acestuia. Oricum, era un gest neobișnuit, care depășea orice regulă de protocol și sublinia, public, sprijinul acordat de S.U.A. Marii Britanii. Pe aceeași navă care îl aducea pe Halifax în S.U.A., se aflau și delegații șefilor de stat major britanic, care veneau la Washington să elaboreze în secret, împreună cu colegii lor americani, o strategie comună, în cazul unei participări totale a S.U.A. la războiul împotriva Germaniei.

Desigur, Roosevelt nu se mărginea numai la gesturi simbolice. Ajutorul american a continuat să sporească, chiar dacă nu atît de repede și într-o măsură atît de mare cum dorea Churchill. Președintele american era însă în mod special preocupat să evite sacrificiile umane din partea țării sale. În același timp, Roosevelt urmărea cu perseverență ca prețul obținut în schimbul ajutorului american să fie cît mai ridicat și mai ales să servească țelurilor politicii de perspectivă a S.U.A. Relația directă cu Churchill era folosită curent în acest scop, uneori prin metode insolite. De pildă, atunci cînd s-a tergiversat punerea în practică a acordului privind transferul către Marea Britanie a unor distrugătoare americane, în schimbul acceptării unor baze americane în anumite teritorii britanice transatlantice — din cauză că reprezentanții americani cereau cît mai multe privilegii pentru bazele lor, la care britanicii se împotriveau —, Roosevelt a dispus pregătirea unui mesaj către Churchill.

Proiectul, pregătit și aprobat de președinte, suna astfel: *„Sînt foarte îngrijorat de întîrzierea în realizarea acordului privind bazele navale și aeriene. La rugămintea dumneavoastră, am fost bucuros să revăd chestiunea locului unde urmau să aibă loc tratativele și, în virtutea considerațiilor prezentate de dumneavoastră, să trimit delegația la Londra. Această delegație se află la Londra de mai bine de o lună și nu s-a realizat încă un acord satisfăcător. De fapt, negocierile par să fi ajuns într-un impas în legătură cu o serie de chestiuni de importanță considerabilă.*

În privința cererii de alocații pentru construirea acestor baze, reprezentanții departamentului de război și al marinei militare vor fi audiați în comitetul Congresului, în cursul săptămînii viitoare. Li se vor pune întrebări detaliate despre statutul acestor baze și despre condițiile de închiriere. În situația actuală, nu se pot da răspunsuri satisfăcătoare acestor întrebări, ceea ce va genera, probabil, și mai multe întrebări. O dezbatere în sens negativ are deja loc în Congres și în presă, în legătură cu condițiile în care obținem noi aceste baze. Mi se pare că este stringent necesar să se încheie fără întîrziere un acord satisfăcător. El ar oferi răspunsuri eficiente întrebărilor care, altfel, ar putea stînjeni rezolvarea multor alte probleme presante cu care sîntem confruntați. Sper că veți fi în măsură să vă îndemnați oamenii să urgenteze hotărîrile pe care le așteaptă acum negociatorii noștri".

Dar Roosevelt a hotărît, pînă la urmă, să nu trimită mesajul. El l-a informat verbal despre conținutul lui pe lordul Halifax, ambasadorul britanic la Washington, spunîndu-i că nu vrea să facă *„din țînțar armăsar"*.

Un punct de cotitură

În aceeași zi, 6 martie 1941, Churchill, preocupat de aceeași problemă, a pregătit un mesaj personal, ferm, destinat lui Roosevelt, în care îi atrăgea atenția asupra unor puncte de dezacord privind viitoarele baze americane din Bermude și exercitarea jurisdicției americane în aceste posesiuni britanice din vecinătatea Mării Caraibilor.

Pînă la urmă, nici Churchill nu a mai trimis mesajul, considerînd, după cum a motivat într-o notă, că o încordare cu S.U.A. pe această temă ar fi adus prejudicii legii pentru împrumut și închiriere. Pe baza acesteia, Marea Britanie putea primi credite din S.U.A. în valoare de 4-5 miliarde lire sterline, pe care atunci spera să nu le mai dea înapoi. Așa că problema s-a rezolvat prin negocieri la nivel de ambasadori, la sfîrșitul lunii martie.

Este un exemplu de soluție găsită *nu* printr-un schimb, ci printr-un *non-schimb* de mesaje, la nivel înalt.

Mijlocul anului 1941 a marcat un punct de cotitură al războiului: agresiunea nazistă împotriva U.R.S.S. Serviciile de informații britanice și americane erau în temă. Ele au transmis la Moscova cu precauție, dar în mod repetat, datele de care dispuneau. La 14 iunie 1941, Churchill i-a scris lui Roosevelt că „atacul german la frontiera rusească este iminent... Dacă acest nou război izbucnește, vom da rușilor, desigur, toate încurajările și tot ajutorul pe care ni-l putem permite, conform principiului că Hitler este dușmanul pe care trebuie să-l înfrîngem".

Într-o cuvîntare radiodifuzată, chiar în seara declanşării agresiunii (22 iunie 1941), Churchill a declarat: „Pericolul care planează este şi o primejdie împotriva noastră şi o primejdie împotriva S.U.A., după cum cauza oricărui rus care luptă pentru vatra şi căminul său este cauza oamenilor liberi şi popoarelor libere de pretutindeni, din toate colţurile pămîntului". La rîndul său, Roosevelt a anunţat că S.U.A. vor da tot ajutorul posibil U.R.S.S.

Ca de obicei în momente de criză, Roosevelt şi Churchill nu au schimbat mesaje scrise, ci au recurs la telefon, deşi nu există documente în această privinţă, ci numai o referire a lui Robert Sherwood[1].

În ciuda îndepărtării primejdiei unei invazii germane pentru Marea Britanie, primăvara şi vara lui 1941 au continuat să fie foarte grele (pătrunderea militară a Germaniei în Balcani, ofensiva puterilor Axei în Africa de Nord, pierderile mari, ca urmare a activităţii submarinelor germane, îngrijorări sporite în legătură cu orientarea guvernului de la Vichy etc.). Corespondenţa Churchill-Roosevelt a abordat toate aceste probleme, acordînd o deosebită atenţie măsurilor pentru redresarea situaţiei, în primul rînd a intensificării în S.U.A. a producţei de război şi a apărării convoaielor maritime.

„Iertaţi şi acceptaţi..."

În vara lui 1941, cei doi lideri au căzut de acord să se întîlnească la începutul lunii august, în Golful Placentia, Newfoundland (Terra Nova)[2]. Churchill dorea mai demult o asemenea întîlnire, iar Roosevelt a devenit interesat, considerînd că are nevoie de o manifestare spectaculoasă pentru a influenţa opinia publică în favoarea unei intervenţii mai active a S.U.A. de partea Marii Britanii. Amîndoi s-au pregătit de întîlnire cu o febrilitate tinerească. Preşedintele nu i-a informat pe membrii guvernului, ocupîndu-se personal de aranjamente şi folosind, dintre principalii săi colaboratori, numai pe Hopkins şi pe viceamiralul Ernest King, comandantul Flotei din Atlantic. Nerăbdarea şi, în general, spiritul în care Churchill aştepta întîlnirea reies din mesajul transmis lui Roosevelt la 5 august, de la bordul cuirasatului „Prince of Wales", cu care pleca spre locul întîlnirii: .

„Harry s-a întors dărîmat rău din Rusia[3] însă acum este iar vioi. Îl vom pune pe picioare în timpul călătoriei. Abia am pornit la drum. Astăzi se împlinesc 27 ani de cînd nemţii şi-au început ultimul război. De data aceasta trebuie să facem cu toţii o treabă bună."

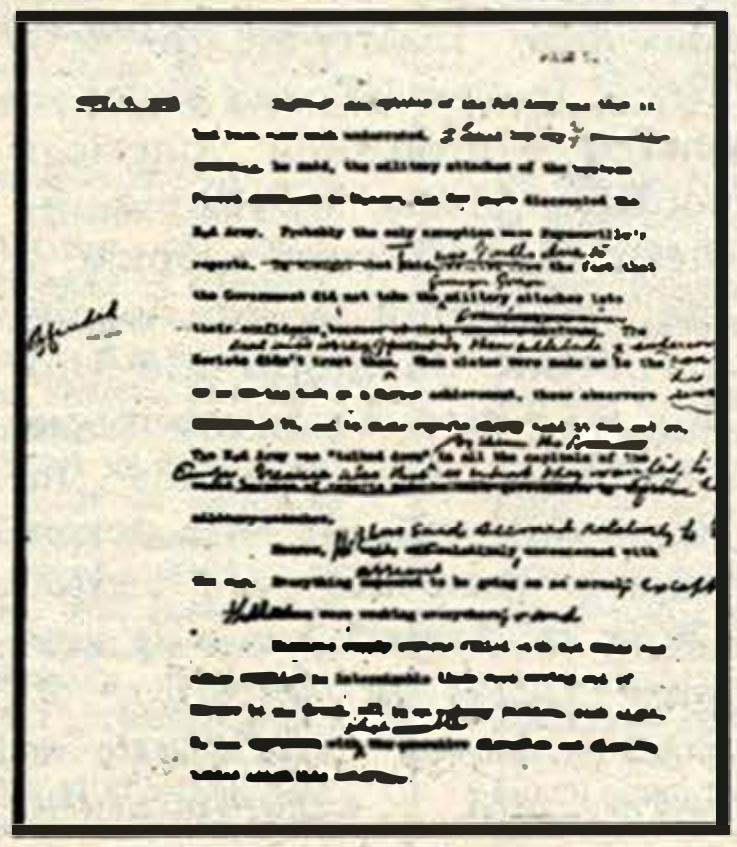

La Moscova, Hopkins se întîlnise cu Stalin, căruia îi înmînase un mesaj personal din partea lui Roosevelt. Davies s-a străduit să noteze cît mai fidel aprecierile lui Hopkins din convorbirea lor şi a făcut chiar o remarcă specială: „I-am trimis lui Harry un exemplar redactat din această memorabilă însemnare... Mi-a spus că este uluit cît de exact şi complet am clarificat problema". Ce i-a spus Hopkins lui Davies?

„După părcrea lui Hopkins, noi am subapreciat mult armata roşie. L-am întrebat de ce? În general vorbind [în varianta finală aceste cuvinte au fost eliminate] — mi-a spus el — ataşaţii militari ai puterilor apusene acreditaţi la Moscova au privit mulţi ani cu scepticism armata roşie. Probabil, singura excepţie [în original, este subliniat cuvîntul «singura»] au fost rapoartele lui Faymonville [ataşatul militar american — *M.i.*]. Acest lucru s-a datorat, în principal, faptului că guvernul nu avea încredere în ataşaţii militari. Nu avea încredere nici în sfaturile lor şi îl acuza de o atitudine arogantă, de desconsiderare [această parte a frazei a fost adăugată de Davies la corectarea textului]. Cînd s-a vorbit despre tancurile de 40 sau de 60 de tone ca despre o realizare sovietică, aceşti observatori au minimalizat-o şi, în rapoartele lor, au afirmat pur şi simplu că nu este aşa. În toate capitalele Europei, armata roşie era subestimată, pentru că rapoartele conţineau numai ceea ce se voia să se audă acolo [adăugat prin corectare].

După cum mi-a spus Hopkins, Moscova, dacă ar fi să o comparăm cu Anglia [adăugat la corectare], are o atitudine calmă faţă de război. Ca şi cum totul îşi urmează cursul firesc. Cu excepţia faptului [adăugat la corectare] că femeile muncesc peste tot. Camioane enorme, încărcate cu colete ale Crucii roşii şi cu alte materiale de aprovizionare, se deplasau în fiecare noapte, în coloane interminabile şi într-o ordine desăvîrşită, în afara Moscovei, spre front. El a fost impresionat de conducerea executivă şi de planificarea aflate în spatele acestei activităţi.

Nivelul de trai, judecînd după îmbrăcăminte şi hrană, era aici, după opinia sa, de 50% sau chiar mai puţin faţă de al nostru.

Stalin deţine controlul absolut asupra fiecărei probleme din U.R.S.S., printr-un sistem de cartele şi raţii alimentare".

...Hopkins i-a comunicat aprecierile lui nu numai lui Davies, ci şi preşedintelui Roosevelt. A fost informat şi Winston Churchill, pentru că, direct de la Moscova, Hopkins s-a îmbarcat pe *Prince of Wales*, pentru a participa la întîlnirea conducătorilor celor două puteri ale coaliţiei (*Magazin istoric*, nr. 7/1986).

---

[1] Robert Sherwood, *Roosevelt and Hopkins. An intimate History*, New York, 1952.

[2] *Magazin istoric*, nr. 7/1986.

[3] Harry Hopkins a fost prietenul şi consilierul cel mai apropiat al preşedintelui Roosevelt. El a jucat un rol important în relaţiile cu Marea Britanie şi U.R.S.S., unde a fost de mai multe ori emisar personal al preşedintelui. Devenind şi prieten al lui Churchill, a fost folosit de ambii conducători ca mediator în aplanarea unor deosebiri de vederi între ei. Harry Hopkins fusese trimis la Londra de Roosevelt, pentru organizarea întîlnirii din Newfoundland. În timpul şederii la Londra, Hopkins a propus, şi Roosevelt a aprobat, ca el să facă o călătorie la Moscova pentru a constata la faţa locului situaţia. Hopkins, care avea în general o sănătate şubredă, s-a întors din U.R.S.S epuizat. Vizita lui Hopkins la Moscova a avut o importanţă deosebită, pentru că l-a convins pe Roosevelt că Uniunea Sovietică are şi capacitatea şi voinţa să facă faţă agresiunii germane, mai ales că numeroase persoane influente americane susţineau contrariul. În legătură cu aceasta, istoricul sovietic Viktor Leonidovici Malkov, care a cercetat Biblioteca Congresului S.U.A., a descoperit un document al cărui autor este Joseph Davies, document pe care cercetătorul sovietic îl publică în numărul din ianuarie 1987 al revistei sovietice *Novoe vremea*. Este vorba despre o însemnare rezultată dintr-o convorbire a lui Davies — fostul ambasador al S.U.A. în U.R.S.S. — cu Hopkins, însemnare datată 8 septembrie 1941. Nemţii erau atunci la porţile Moscovei. Documentul — pe care îl reproducem şi noi alăturat, parantezele drepte aparţinînd redacţiei sovietice, cu excepţia celei notate *M.i.*, care aparţine redacţiei *Magazin istoric* — poartă corecturile de mînă făcute de Davies.

bă bună. De două ori ar trebui să fie destul. Aştept cu nerăbdare întîlnirea noastră. Cele mai bune urări".

Rezultatul cel mai cunoscut al Conferinţei Atlanticului a fost Carta Atlanticului[1], iar rezultatele ei practice cele mai importante — consolidarea relaţiei personale dintre cei doi conducători care s-au întîlnit aici, în august 1941 pentru prima dată în timpul războiului.. Ei au ajuns la concluzia că pot conlucra bine împreună şi că este necesară urgentarea furniturilor militare americane atît pentru Marea Britanie, cît şi pentru Uniunea Sovietică. Conferinţa Atlanticului a avut însă şi unele aspecte neplăcute în relaţiile personale Churchill-Roosevelt.

9 august 1941. Pe punţea superioară a vasului „Augusta", a început seria întîlnirilor Churchill-Roosevelt — din timpul celui de-al doilea război mondial — totalizînd 120 zile

Astfel, aducînd la Conferinţa Atlanticului o serie de reporteri şi fotografi britanici, Churchill a încălcat înţelegerea la care ajunsese cu Roosevelt. Deşi camuflaţi drept funcţionari ai Ministerului britanic al informaţiilor, preşedintele şi anturajul său şi-au dat seama de truc şi au fost foarte contrariaţi, temîndu-se că presa americană — care nu era prezentă — va protesta. Churchill a încercat să aplaneze această impresie neplăcută, transmiţîndu-i lui Roosevelt un album de fotografii de la Conferinţă, însoţit de următoarea notă scrisă de mînă:

„Septembrie 1941

Domnule Preşedinte,

Iertaţi-mi egoismul şi setea de publicitate şi acceptaţi amintirea [*semnat*] *Winston S. Churchill"*.

Ca urmare a înţelegerilor intervenite în timpul Conferinţei Atlanticului, o misiune anglo-americană compusă din lordul (Max) Beaverbrook, ministrul britanic al aprovizionării[2], şi Averell Harriman, reprezentant personal al preşedintelui Roosevelt pe lîngă Churchill, însărcinat în acea vreme în special cu supravegherea ajutorului american pentru Marea Britanie, au plecat la Moscova pentru a lua cunoştinţă la faţa locului de nevoile de ajutor ale Uniunii Sovietice. La 5 octombrie, Churchill i-a transmis lui Roosevelt opiniile sale despre primele rezultate ale vizitei: *„Max şi Averell par a fi avut mare succes la Moscova. Acum problema vitală este să facem faţă angajamentului nostru prin livrări urgente. În mod evident, Hitler a început să simtă presiunea. În septembrie, am fabricat 2 000 avioane şi cred că efectivele noastre de linia întîi sînt uşor superioare celor germane. În afară de aceasta, aviaţia rusească este încă foarte redutabilă.*

Cele mai bune gînduri şi urări. Aş dori mult să avem o nouă convorbire". ■

(Va urma)

Traducerea documentelor:
Sergiu CELAC

[1] Declaraţie comună anglo-americană cu privire la ţelurile de război ale celor două puteri.

[2] *Magazin istoric*, nr. 6-8/1983.

DECEBAL — NUME ŞI RENUME

(Urmare din p. 20)

În sfîrşit, o ipoteză formulată de regretatul istoric ieşean Nicolae Gostar — ipoteză ce mi se pare plauzibilă — consideră că Duras şi Diurpaneus sînt doi regi geto-daci distinşi care au domnit succesiv.

Dacă lucrurile stau aşa, şi multe considerente ne determină să credem că ele stau astfel, va trebui să dăm crezare lui Tacitus — contemporan, cum spuneam, cu evenimentele — şi să admitem că victoria asupra lui Fuscus a fost repurtată de regele Diurpaneus. Cine este în acest caz Decebal, eroul rezistenţei antiromane din anii 101-106 e.n.? Recitind pasajul din *Getica* lui Iordanes aflăm că în urma marii victorii, repurtate împotriva lui Fuscus, dacii au dat conducătorilor lor supranume, „i-au numit semizei". Acum regele Diurpaneus, ca urmare a vitejiei demonstrate, va fi primit, poate, supranumele de Decebal, ceea ce înseamnă, aşa cum au mai sugerat-o lingviştii, „cel Viteaz". Ideea nu este chiar o ipoteză fără suport istoric. Gheorghe Şincai pe care îl evocam la începutul acestui articol şi care pare a fi avut acces şi la surse istorice ce azi ne sînt necunoscute, consemnează în *Hronica românilor* o precizare ce a fost trecută cu vederea, dar care este de natură să ofere cheia problemei. Anume — scrie el — „Decheval, craiul Dachiei — celei Vechi — *carele şi Diurpaneus s-au numit*" [s.n.].

Aşadar, după toate probabilităţile, regele Duras a cedat tronul, la o dată ce nu poate fi precizată cu certitudine, lui Diurpaneus, care l-a învins pe generalul Cornelius Fuscus, victorie în urma căreia a primit supranumele de Decebal, titlu glorios, cu care a intrat în istorie şi în conştiinţa urmaşilor geto-dacilor, a românilor. Numele de Decebal s-a transformat într-un simbol al dragostei de ţară, al apărării libertăţii pînă la supremul sacrificiu, sentimente ce i-au animat şi îi animă pe români dintotdeauna. ■

Concursul MAGAZIN ISTORIC, 30 din 30

CÎŞTIGĂTORII

„Este pentru prima oară cînd vă scriu cîteva rînduri în semn de mulţumire şi prefuire faţă de revistă, de redactorii şi colaboratorii ei. Vă mulţumesc din inimă pentru tot ce aţi făcut şi veţi face în continuare pentru popularizarea istoriei poporului român.

Mi-a plăcut istoria de mic copil. Am acasă întreaga colecţie a revistei dumneavoastră şi o citesc cu plăcere încă de la apariţia primului număr. Revista m-a ajutat enorm încă de pe băncile şcolii pentru a aprofunda unele probleme care în manuale sînt abordate doar tangenţial.

Dragostea pentru istorie mi-am exprimat-o şi prin participarea la toate concursurile revistei, iar răspunsurile date au fost în cea mai mare parte corecte, fapt care mi-a produs, de fiecare dată, o mare mulţumire.

Tot dragostea de istorie m-a îndemnat să particip la formarea în oraşul Feteşti a cercului de istorie «Vasile Pârvan», constituit, iniţial, din trei prieteni (Ion Munteanu, Vasile Oprea şi subsemnatul). Cercul nostru a participat la o serie de săpături arheologice, fiind un colaborator permanent al muzeelor din Bucureşti, Constanţa, Călăraşi, Slobozia. De asemenea, cu sprijinul organelor locale de partid şi de stat, am reuşit să înfiinţăm în oraşul Feteşti o secţie de arheologie afiliată Muzeului judeţean Ialomiţa",

Am citat în întregime una din multele scrisori sosite pe adresa concursului 30 din 30. Semnatarul ei, Iulian Pogîrneaţă, este mecanic de locomotivă la Depoul C.F.R. Feteşti.

„Particip de mai mulţi ani la concursurile revistei dv., pe care le consider adevărate acte de cultură", ne scrie statisticianul medical principal Sabin Vălean, din Brad. La rîndul ei, Ana Guzun, un alt participant la concurs, ne împărtăşeşte din experienţa sa de bibliotecară, timp de 32 ani, într-o unitate militară tîrgovişteană: „Am constatat cu mare bucurie că Magazin istoric este revista cea mai solicitată de cititori. Concursurile organizate constituie pentru o mare parte dintre tinerii cititori ai bibliotecii un prilej de bucurie şi satisfacţie, un izvor de educaţie patriotică". Mircea Mihail Polefka, lăcătuş mecanic în cadrul Combinatului chimic Făgăraş: „Fiind pasionat de istorie, citesc cu mare interes revista dv. Sînt încîntat şi apreciez întregul ei conţinut şi îl aştept apariţia lună de lună cu mare nerăbdare". Din Cluj-Napoca, Gheorghe Surduc, electronist, ne mărturiseşte şi el: „Această pasiune pentru istorie am transmis-o şi fiicei mele, Ana Maria, elevă în clasa a cincea. Cu multă atenţie şi răbdare, împreună, am reuşit să studiem bibliografia indicată şi să dăm răspunsurile la acest concurs".

Odată cu răspunsurile la concursul recent încheiat, 30 din 30, numeroşi alţi cititori ai revistei au ţinut să ne scrie despre sentimentele lor de dragoste pentru istoria patriei şi despre interesul cu care urmăresc revista. De altfel, acest interes este ilustrat şi de marele număr de scrisori pentru concurs: 15 312, dintre care 2 853 cu răspunsuri exacte la toate cele 30 întrebări.

Concursul 30 din 30 a fost dedicat Anului Internaţional al Păcii — proclamat de Adunarea Generală a O.N.U. la propunerea unui grup de state, printre care şi România —, luptei popoarelor pentru libertate şi independenţă naţională, împotriva colonialismului, contribuţiei ţării noastre de-a lungul istoriei la afirmarea înaltelor idealuri de pace şi libertate, tradiţiilor istorice ale solidarităţii poporului român cu forţele progresiste în lupta pentru eliberare naţională şi socială, pentru apărarea şi dezvoltarea tezaurului de cultură şi civilizaţie al umanităţii.

Aşa cum ne-am obişnuit de la ediţiile precedente, şi la actualul concurs s-a făcut remarcată prezenţa unor numeroase colective şcolare. Unele dintre ele se află pe lista cîştigătorilor. Printre celelalte, amintim: Cercul de istorie de la Liceul Industrial nr. 3 din Deva, Cercul de dezbateri politico-ideologice de la Şcoala cu clasele I-X nr. 3 din Corabia, Şcoala nr. 11 din Baia Mare, Cercul de istorie „Eftimie Murgu" de la Liceul de matematică-fizică din Reşiţa, Cercul de dezbateri politico-ideologice de la Şcoala generală nr. 5 din Făgăraş, precum şi cercurile de istorie de la Liceul industrial nr. 3 din Iaşi, Şcoala generală din com. Holboca, jud. Iaşi, Şcoala generală Dorna Candrenilor, jud. Suceava, Şcoala generală nr. 2 Oradea şi colectivul de elevi al clasei a VIII-a B de la Şcoala generală nr. 12 din Galaţi.

Îi felicităm călduros pe prietenii noştri din şcoli pentru frumoasa lor participare la acest concurs, reamintindu-le că, în numărul viitor, 7/1987, vom publica prima serie de întrebări din concursul special organizat pentru elevi şi studenţi, în vacanţa de vară.

Înainte de a-i prezenta pe cei 150 de cîştigători ai premiilor concursului 30 din 30, facem cîteva precizări:

— Desemnarea cîştigătorilor s-a făcut, ca de obicei, prin tragere la sorţi, numărul concurenţilor cu răspunsuri exacte depăşind de aproape 30 de ori numărul premiilor.

— Premiile în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacţiei, Bucureşti, intrarea Ministerului, nr. 2, parter, începînd cu data de 15 iunie 1987, între orele 14.30-16.30 (luni-vineri) şi 10-13 (sîmbătă). Termenul limită de ridicare a premiilor în obiecte este de 6 luni din ziua începerii distribuirii; ele pot fi ridicate deci pînă la 15 decembrie 1987, inclusiv.

— Cîştigătorii din provincie care nu se pot deplasa la Bucureşti sînt rugaţi să ne solicite formularul tip pe baza căruia pot delega o altă persoană să ridice premiul. În acest scop, vor ataşa la scrisorile lor un plic timbrat, pe care îşi vor scrie adresa completă. Redacţia nu asigură expedierea premiilor prin colet poştal.

— Abonamentele la Magazin istoric pe un an şi, respectiv, 6 luni vor fi făcute începînd cu 1 ianuarie 1988.

Adresînd felicitările noastre tuturor participanţilor la concursul 30 din 30, le urăm, totodată, multă sănătate, bucurii şi noi succese în activitate.

Iată-i acum pe cei 150 cîştigători ai concursului 30 din 30.

PREMIUL 1: 1 televizor DIAMANT

1. SILVIU MICLE, Sighetu Marmaţiei

PREMIUL 2: 1 aparat radio OLIMPIC

1. CERCUL DE ISTORIE DE LA ŞCOALA GENERALĂ NR. 1 DUMENI, com. George Enescu, jud. Botoşani

PREMIUL 3: 1 aparat de radio GLORIA

1. ROXANA SUSANU, Bucureşti

PREMIUL 4: 1 aparat foto ORIZONT

1. COLECTIVUL C.T.E. AL INSTITUTULUI DE PROIECTARE, Deva

PREMIILE 5-7: 3 aparate foto VILIA

1. DAN LASCARACHE, Ploieşti
2. CERCUL DE ISTORIE „AVRAM IANCU" DE LA LICEUL PEDAGOGIC, Odorheiul Secuiesc
3. SORIN C. MANOLIU, Cîmpina

PREMIILE 8-17: 10 aparate foto SMENA 8 M

1. LARISA COJOCARU, Slatina
2. CERCUL DE ISTORIE DE LA ŞCOALA CU CLASELE I-X, com. Ştefan cel Mare, jud. Călăraşi
3. ADELA SZABO, com. Rodna Veche, jud. Bistriţa-Năsăud
4. GHEORGHE M. SANDU, sat Parepa-Ruşani, com. Colceag, jud. Prahova
5. MARIA ESMERALDA STĂNESCU, Bucureşti
6. CLASA A VII-a B DE LA ŞCOALA GENERALĂ, com. Sagna, jud. Neamţ
7. MIHAEL MAIOR, Bucureşti
8. IOAN BOTOFAN, Zalău
9. CONSTANŢA ENE, Bucureşti
10. LIVIU LALU, Slobozia

PREMIILE 18-35: 18 servlete

1. PETRE TOMA GRÜNDFELD, Bucureşti
2. RALUCA IOANA TUINEA, Corabia
3. ERICH MARIUS BARCZAK, Botoşani
4. ION ANGHEL, Piteşti
5. IULIANA OPRIŞ, Jibou
6. VASILE MARCU, Bucureşti
7. MARGARETA FERARU, Bucureşti
8. GHEORGHE DUŢĂ, Deta
9. PAUL OFILAT, com. Devesel, sat Comanca, jud. Olt
10. CONSTANTIN MĂCIUCĂ, Bucureşti
11. IULIAN RĂDUCAN, Slatina
12. IRINA HAMZU, Piatra Neamţ
13. ION BRIOTĂ, Cîmpina
14. IOAN SOCOL, Bucureşti
15. NATANAEL PETRESCU, com. Vorţa, jud. Hunedoara
16. VALERIU FLORIN N. GÎLIA, com. Dragodana, jud. Dîmboviţa
17. TRAIAN GHINESCU, Ploieşti
18. DAN P. SENTEŞ, Braşov

PREMIILE 36-55: 20 truse stilouri SIRIUS

1. IOAN BIŢOIU, Bucureşti
2. DUMITRU I. MAZILU, com. Cărbuneşti Sat, jud. Gorj
3. ELENA IANCU, Măcin
4. SEBASTIAN DOBREA, Roman
5. VASILE CURCĂ, Bucureşti
6. DANIELA BARBU, Caracal
7. VASILICĂ PAVEL, Bălan
8. GHEORGHE BRAŞOVEANU, Bucureşti
9. ASAN NEGEATIN, Constanţa
10. MIRCEA HORWARTH, Gherla
11. REMUS HAIDAMAC, Bucureşti
12. GABRIELA TALBÖCK, Timişoara
13. TRAIAN ILIESCU, Buftea
14. VIOLETA RADU, com. Dragodana, jud. Dîmboviţa
15. ILIE RUSULOF, Focşani
16. GHEORGHE IOAN TOMESCU, Bacău
17. RODICA BRÎNZEA, Bucureşti
18. SUAT CADIR, com. Valul lui Traian, jud. Constanţa
19. CONSTANTIN STĂNESCU, Craiova
20. ŞTEFAN SILAGHI, Oradea

PREMIILE 56-90: 35 abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC

1. TATIANA COBAN, Braşov
2. CERCUL DE ISTORIE „SIMION BĂRNUŢIU", DE LA LICEUL INDUSTRIAL, Jibou
3. MARIANA AIONESE, Şimleu Silvaniei
4. RALUCA ALEXANDRA ŞTEFAN, Bucureşti
5. TOADER LITVINCHEVICI, sat. Humoreni, jud. Suceava
6. IOAN TOTH, com. Rodna, jud. Bistriţa-Năsăud
7. NICOLAE DORU GLĂVAN, com. Adamclisi, jud. Constanţa
8. BIROUL ORGANIZAŢIEI DE BAZĂ P.C.R. NR. 79, SSOS MOTOR DE LA ÎNTREPRINDEREA DE AUTOCAMIOANE, Braşov
9. LIVIU VIOREL ZAHARIA, Bucureşti
10. ANA GUZUN, Tîrgovişte
11. RADU DUMITRU, sat Finari, com. Gorgota, jud. Prahova
12. IOAN RUS, Oradea
13. MARIAN VIOREL DRĂGAN, Slatina
14. IOSIF EGYED, Timişoara
15. CERCUL DE ISTORIE, DE LA LICEUL „ECATERINA TEODOROIU", Tîrgu Jiu
16. TRAIAN PURCĂRIN, Timişoara
17. IOAN CIHODARU, Cluj-Napoca
18. ECHIPAJUL PIONIERESC „DACIA FELIX", DE LA ŞCOALA CU CLASELE I-VIII, CHENDREA, jud. Sălaj
19. EUGENIA SERGHIE, Buzău
20. CERCUL DE ISTORIE AL U.M. 01303, Tîrgovişte
21. PAVEL BOGDAN DOGOR, Tecuci
22. ŞTEFANIA MAKAI, Constanţa
23. CERCUL DE ISTORIE „DECEBAL", DE LA ŞCOALA GENERALĂ NR. 3, Codlea
24. AUGUSTIN RUS, com. Budeşti, jud. Bistriţa-Năsăud
25. GHEORGHE VESA, Salonta
26. NICOLETA CORNEA, com. Brădeşti, sat Răcarii de Jos, jud. Dolj
27. LUCIAN PROCOPIE, Oradea
28. CERCUL DE ISTORIE, DE LA ŞCOALA DE 10 ANI, com. Dobroteşti, jud. Teleorman
29. MIHAI V. PÎRVUŢĂ, com. Radomireşti, sat. Călineşti, jud. Olt
30. VASILE VALERIU PRUNESCU, Bucureşti
31. ALEXANDRU BOLOG, Beclean
32. ION I. NICULAE, Bucureşti
33. ELENA CRISTINA SOARE, Breaza
34. CERCUL DE ISTORIE AL LICEULUI MILITAR „D. CANTEMIR", Breaza
35. MARIN ŞERBAN, Bucureşti

PREMIILE 91-150: 60 abonamente pe 6 luni la MAGAZIN ISTORIC

1. LUIZA-CLAUDIA STĂNIMIR, com. Chirnogi, jud. Călăraşi
2. RISTACHE P. UDUMA, Constanţa
3. ŞTEFAN DOBROTĂ, Bucureşti
4. GHEORGHE SEFER, Deva
5. LAUREAN MOŢĂŢĂIANU, Călăraşi
6. RÉKA KOVÁCS, Zalău
7. IULCA ANDREIANU, Drobeta-Turnu Severin
8. MARIEAN BUŞCĂ, Bucureşti
9. CONSTANTIN POP, Tîrgu Mureş
10. SORIN SIMIONOIU, Piteşti
11. ADRIANA MEDA TOMODAN, com. Pîncota, jud. Arad
12. MIRCEA TUREANU, oraş Dr. Petru Groza
13. DORIN DOLOGA, com. Romuli, jud. Bistriţa-Năsăud
14. RUDOLF REKKERT, Codlea
15. ELENA POSTELNICU, Bucureşti
16. DORIN ŞERBĂNOIU, Focşani
17. EMILIA BOBOC, Paşcani
18. FLORIN TEODOR, Tulcea
19. ALEXANDRU JALBĂ, Bucureşti
20. MIHAELA ULCICĂ, Corabia
21. ANA MARIA ARGHIŞAN, Tîrgu, Mureş
22. ADRIAN LIHAT, Baia Mare
23. GHEORGHE NIMEREANU, Bucureşti
24. ROMEO MĂNESCU, Baia Mare
25. DUMITRU RUSU, Braşov
26. DOMNICA MOCOFAN, com. Mihail Kogălniceanu, jud. Tulcea
27. MARIUS NAGY, com. Recaş, jud. Timiş
28. ELENA MIRĂUŢĂ, Bucureşti
29. ŞTEFAN GURAN, Aiud
30. RODICA PĂUNESCU, Caracal
31. ILIE LUPU, Titu
32. SABIN GROZA, Oradea
33. CRISTINA POIOGA, Suceava
34. COSTICĂ IORDĂNESCU, Bucureşti
35. GEANINA ROMAN, Corabia
36. DANIEL SUMEDREA, Zărneşti
37. MARIA TEODORA ŞAPTEFRAŢI, Bucureşti
38. MARIA DINESCU, Brăila
39. NECULAI VĂLCU, Iaşi
40. ROXANA GÎRBEA, Brad
41. LICEUL INDUSTRIAL NR. 2, Alba Iulia
42. MARIA GR. BĂTĂ, sat Cîndeşti II, com. Mihăileni, jud. Botoşani
43. LUDOVIC KNEBEL, com. Maşloc, sat. Alioş jud. Timiş
44. LUCIAN SORIN SĂNDULESCU, Bucureşti
45. GHEORGHE I. FLENDESCU, com. Frînceşti, sat Dezrobiţi, jud. Vîlcea
46. HOGIA EFENDI, Drobeta-Turnu Severin
47. CERCUL DE ISTORIE ŞI ATEISM „URMAŞII PANDURILOR", DE LA ŞCOALA GENERALĂ PLOŞTINA-MOTRU, jud. Gorj
48. RADU URZICEANU, Suceava
49. PĂSKUCZA SZÁRITA, Jibou
50. VASILE GÎNGĂ, com. Putna, jud. Suceava
51. IOAN JAKAB, Zalău
52. VALERIU SAVA, com. Deleni, jud. Iaşi
53. KOLEA KURELIUK, com. Mărişeia Mică, jud. Suceava
54. DUMITRU ORHEI, com. Bretea Streiului, jud. Hunedoara
55. CONSTANTIN CEZAR BĂLŢATU, Bucureşti
56. EMIL RĂDUCU HOCIUNGESCU, Bucureşti
57. MINA APOSTU, Zlatna
58. IOAN KÖNIG, Tîrgu Mureş
59. IVAN ÇARPOV, Tulcea
60. GHEORGHE BELLU, Braşov

Concursul MAGAZIN ISTORIC

20 ani- 20 întrebări- 20 răspunsuri

Răspunsurile la întrebări

1. 27 mai-5 iunie 1936
2. Pentru integritatea şi independenţa României
3. Burebista
4. Lorenzo de Medici
5. Ştefan cel Mare
6. Nicolae Costin
7. Alba Iulia
8. Cucuteni
9. Constantinopol
10. Biblioteca Bodleyana din Oxford
11. Citadela
12. Pearl Harbor
13. 115 000
14. Dacia literară
15. România independentă
16. Mărăşeşti
17. „Partida muncitorilor"
18. Tezaurul lui Priam
19. Budapesta
20. Peste 60 de organizaţii

JAPONIA: TIMP ŞI COMUNITATE ISTORICĂ

THOMAS C. SMITH

„Japonia — un miracol?" Iată o întrebare ce revine tot mai des în comentariile, articolele şi cărţile — una din ele, apărută la noi, poartă chiar acest titlu — consacrate Japoniei de azi. Toate au drept numitor comun tentativa de a explica fenomenul nipon. Şi toate ajung, în general, la concluzia că sînt necesare două condiţii pentru a înţelege istoria de azi a Japoniei. Prima ar fi cunoaşterea trecutului istoric al poporului japonez. A doua condiţie, esenţială, este efortul de înţelegere a mentalităţii japonezului. Semnificativă în acest sens este discuţia purtată de ziaristul american Robert C. Christopher cu un om de ştiinţă japonez. În cursul convorbirii — pe care o reproduce în cartea sa The Japanese Mind. The Goliath Explained (Mintea japonezului. Gollat explicat), şi al cărei subiect era folosirea în scopuri paşnice a energiei atomice — autorul îl întreabă pe interlocutor: „Dacă ar fi să explicaţi această problemă unui conaţional, aţi folosi aceiaşi termeni?" Fără ezitare, japonezul a răspuns: „Nu. Ar trebui să mă readaptez la mentalitatea noastră, să caut alte cuvinte, altfel compatrioţii mei n-ar înţelege nimic şi ar fi chiar iritaţi".

Mentalitatea japonezului este dominată de un sentiment extrem de puternic: cel al responsabilităţii faţă de comunitatea căreia îi aparţine (familie, companie industrială, ţara sa). Desigur, sentimentul acesta are o rădăcină istorică. Cataclismele naturale care s-au abătut asupra insulelor arhipelagului japonez, zbuciumata sa istorie au contribuit la formarea convingerii care, exprimată metaforic, ar suna astfel: oricînd după primul colţ pe japonez îl poate aştepta un necaz. Cîţiva factori, ca de pildă poziţia geo-strategică a Japoniei, dependenţa sa, aproape în exclusivitate, de importul de materii prime, precum şi faptul că Japonia a fost supusă unui bombardament atomic, n-au făcut decît să întărească şi mai mult această convingere. Ea a determinat formarea unui sentiment de responsabilitate individuală faţă de colectivitate, de o amploare nemaîntîlnită în altă parte. Astfel, eşecul sau succesul sînt socotite probleme ale grupului respectiv, nu ale

În imagine: ţărani japonezi în drum spre cîmpurile cu orez, surprinşi într-un moment cînd au de înfruntat — aşa cum se întîmplă deseori — vînturi puternice (stampă de Hokusai).

individului izolat. Aspect reflectat şi de proverbul japonez „Cuiul ce iese înafară trebuie bătut la loc". În general, subordonarea intereselor individuale faţă de bunul mers al societăţii a permis japonezilor şi o extremă adaptabilitate faţă de solicitările ivite la un moment dat, aşa cum au dovedit-o deja în repetate rînduri, chiar în ultimul secol.

În rezultatele înalteatinse de dezvoltarea economică japoneză intră, ca un factor de o deosebită importanţă, modalitatea de utilizare la maximum a timpului. Atît a celui social, cît şi a celui individual. Factorul timp se constituie, fără îndoială, ca o parte consistentă în seriozitatea cu care lucrează japonezii, ceea ce — după cum îi declara un om de afaceri nipon profesorului Costin Murgescu[1] — este explicaţia de bază a superiorităţii productivităţii muncii în societatea japoneză.

Aceste aspecte, surprinse într-un moment semnificativ — prima jumătate a secolului XIX, perioadă premergătoare înscrierii Japoniei pe calea capitalistă de dezvoltare — sînt analizate şi de Thomas C. Smith în articolul Peasant time and factory time in Japan **(Timpul ţăranului şi timpul industrial în Japonia), publicat în numărul 111 (mai, 1986) al revistei britanice de studii istorice** Past and Present. **Îl reproducem în continuare, într-o formă prescurtată, cu titlul şi subtitlurile redacţiei.**

Dorin MATEI

[1] În prezent, în Japonia se desfăşoară ceea ce economiştii numesc „revoluţia tăcută", concretizată în „mişcarea pentru productivitate", care tinde „să pătrundă treptat în toţi porii societăţii spre a crea — în pofida contradicţiilor de clasă proprii societăţii capitaliste — o conştiinţă de masă a responsabilităţii comune faţă de destinele economiei japoneze". (*Japonia în economia mondială*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1985, p. 110).

Un bun de mare preţ

„Dacă familia de agricultori vrea să scape de sărăcie, — afirma Ito Masanari, autorul unei cărţi de agricultură, scrisă în anul 1840 — trebuie să considere timpul preţios. Sculîndu-se mai devreme, sau scurtînd odihna zilnică, se pot lucra două ore în plus pe zi. Aceasta înseamnă 720 ore pe an, echivalentul a 60 zile, două luni în care nu se consumă hrană, nu se plăteşte leafă, nu este nevoie de ulei pentru iluminat... Astfel familia poate scăpa de chinurile sărăciei, se poate înălţa, poate face să strălucească faptele strămoşilor şi coborî binecuvîntarea asupra urmaşilor". Sfaturi similare se întîlnesc adesea în cărţile de agricultură scrise în Japonia epocii Tokugawa[2]. De altfel, ţăranul japonez preţuia în mod deosebit timpul, considerat un bun trecător dar de mare preţ.

O primă cale pentru economisirea timpului de lucru o constituie alegerea celor mai potrivite unelte. Agricultorii din provincia Kanai erau consideraţi un model pentru restul ţării, deoarece aveau unelte specializate pentru fiecare operaţie. Ei erau de părere că „orice în afară de unealta potrivită îi face să consume timp, efort în plus şi dă rezultate slabe". Pînă şi în înapoiatul ţinut Hokuriku, munca la cîmp a vecinului era urmărită cu un ochi critic, iar familia care nu dispunea de uneltele cele mai noi ajungea de rîsul satului.

Suprafeţele agricole mici, numărul redus de animale de lucru ca şi forţa de muncă insuficientă impuneau o planificare extrem de riguroasă a timpului. *Hyakusho denki* (Viaţa ţăranilor), o culegere de cunoştinţe agricole, larg răspîndită în jurul anului 1680, insistă în mod deosebit asupra acestui aspect: „lucrurile care se cer făcute în timpul anului trebuie să fie planificate şi pregătite la început de an; altfel, totul se va aglomera la sfîrşit şi vor apare necazuri. Ceea ce trebuie făcut în decursul lunii se cuvine a fi plănuit din prima zi. Dacă fiecare moment al fiecărei zile nu este folosit bine, ţăranul nu va putea scăpa toată viaţa de sărăcie". De altfel, o bună parte a zecilor de manuale de agricultură publicate în perioada Tokugawa abordează aceeaşi temă. Ele îl previn pe agricultor să înceapă pregătirile pentru semănatul de primăvară îndată după Anul nou, să pregătească rogojini şi funii, să repare uneltele, să se asigure că echipamentul pentru animale este în ordine, să cureţe şanţurile şi să plivească buruienile de pe poteci, să taie lemne, să planteze perdele de copaci, să facă reparaţii în casă, încît să nu îşi consume mai tîrziu timpul cu astfel de treburi. Un proverb foarte des citat recomanda: „Plănuieşte-ţi anul în prima lună iar ziua de dimineaţă". Ba, uneori, agricultorul era sfătuit să-şi orînduiască „munca oricărei zile în seara dinainte".

Orizontul timpului nu se mărginea doar la durata anului. Ţăranii erau îndemnaţi să economisească mereu şi, în special, să pună deoparte în anii prosperi pentru inevitabilii ani grei, cînd pînă şi ţăranului înstărit i se putea întîmpla să-şi piardă pămîntul, să-şi vadă familia pe drumuri din cauza sărăciei, iar el să ajungă servitorul altuia. Cum nu exista nici o modalitate de a controla evoluţia vremii, chiar şi cele mai grijuliu chibzuite planuri puteau fi oricînd date peste cap de factorul de risc pe care îl reprezentau condiţiile atmosferice. Jurnalul ţinut de familia Noguchi din Kyushu, acoperind perioada 1847-1865,

[2] Dinastie militară, care a condus Japonia între anii 1603-1868.

este o adevărată „saga" a luptei cu natura: într-un an inundație, anul următor secetă, prea multă ploaie la începutul verii, prea puțină mai tîrziu.

Să ne mai mirăm atunci că un agricultor precum samuraiul de rang inferior Ishigawa nu-și rezerva într-un an decît 18 zile de odihnă? Ishigawa era un om înstărit, fără a fi bogat. El locuia în ținutul deluros de la apus de Edo, zonă în care agricultura avea în mai mică măsură un caracter comercial, iar dezvoltarea tehnică era mai redusă decît în alte părți ale țării. Jurnalul lui Ishigawa — ce datează din 1867 — acoperă fiecare zi a anului selenar[1] și ne oferă imaginea cea mai detaliată a folosirii timpului de către un agricultor din perioada Tokugawa. Familia sa plantase 12 culturi și se ocupa și de creșterea viermilor de mătase. Coordonarea unui număr atît de mare de operații necesita o planificare deosebită. Adesea Ishigawa trecea în zile succesive de la secerișul unei culturi la semănatul alteia, măcinatul unei a treia, pentru a se întoarce la treieratul primei culturi. Se adăugau obligațiile ce decurgeau din statutul său social. Ishigawa trebuia să își petreacă 39 zile pe an cu îndatoriri publice și ceremoniale, dintre care unele, prin însăși natura lor, nu puteau fi programate în funcție de interesele sale. Restul de 315 zile erau împărțite astfel: 223 zile de lucru la cîmp, 35 zile de lucru în casă, două zile de tîrg, 35 zile diverse alte munci (inclusiv 16 drumuri de o jumătate de zi la tîrg) și 18 zile de odihnă.

[1] Anul selenar avea 354 zile, deci era cu 11 zile mai scurt decît anul solar. Pentru a compensa diferența, se adăuga o lună în plus la fiecare 33 sau 34 de ani.

Pedepse pentru cronofagi

Din jurnalul citat se desprinde imaginea unei extraordinare variații și mobilități a sarcinilor de la o zi la alta — 127 operații agricole diferite în decursul unui an —, a fluxului constant de muncă și a raritățiii zilelor de odihnă. Prezența unor ritmuri agrare este sugerată de tendința de a plasa activitățile publice la începutul anului, înainte de semănatul de primăvară. În aceeași perioadă sînt înregis-

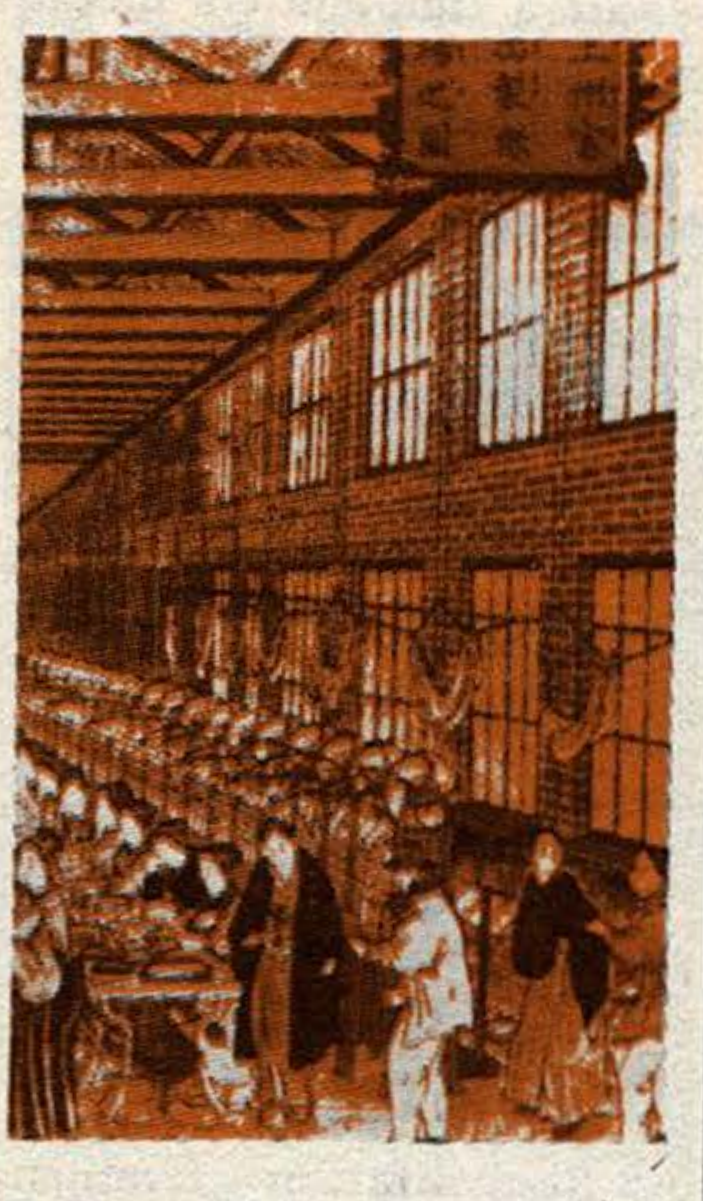

Odată cu dezvoltarea industriei, mulți dintre țărani devin muncitori în fabrică. O întreprindere din 1872 — stampă de epocă

trate și cele mai multe zile de odihnă: cinci. Din luna martie — cu excepția lunii a șaptea, cînd sînt prevăzute trei zile de odihnă — nu întîlnim mai mult de o zi liberă pe lună. Evenimente deosebite puteau aduce modificări ale planurilor: sărbătoarea sătească pentru mult așteptata ploaie din luna a opta, drumuri la tîrg, construcții urgente, pentru care se tăiau lemne timp de mai multe zile.

Ne putem întreba totuși dacă familia Ishigawa nu constituia un caz de excepție. Oricum, pedeapsa pentru cei care nu foloseau cu grijă timpul era foarte grea, putînd duce la pierderea pămîntului. Deseori dispăreau proprietăți însemnate în timp ce altele, mici sau mijlocii, creșteau, iar proprietățile care într-o anumită perioadă sporeau se diminuau în perioada următoare. Familiile nu se stingeau din lipsa copiilor, căci oricînd puteau fi adoptați urmași, dacă exista pămînt, sau alte proprietăți care să poată fi lăsate moștenire. În schimb, ele dispăreau, se împrăștiau sau migrau din cauza eșecului economic. În efortul lor de a-și organiza timpul și energia în mod eficient, familiile luptau deci pentru a se menține în cadrul comunității. Nereușita în această luptă avea consecințe triste. „Dacă o familie vinde acareturile și casa părintească primită de la strămoși și neglijează cîmpurile și lasă ca acestea să se împrăștie ajungînd la alții, pierde astfel drepturile sale în sat, poate atunci să fugă în cel mai îndepărtat ținut și tot nu va scăpa de pedeapsa cerului pentru lipsa de respect filial".

Familia *(ie)* constituia în lumea japoneză o entitate complexă, cu o viață ce depășea durata unei generații, fiind înzestrată cu cea mai înaltă valoare morală. Autoritatea familiei asupra membrilor săi este demonstrată de faptul că în registrele civile indivizii erau întotdeauna înregistrați prin apartenența la familie, nici-

odată autonom. Eventual, erau trecuți ca familie cu un singur membru. Dreptul de a lua parte la adunarea satului, de a folosi apă din sistemul de irigații, de a participa la gospodărirea templului, chiar și dreptul de a locui în comunitate erau atribuite familiei, niciodată indivizilor. Dacă toți membrii unei familii mureau, rudele, sau chiar satul, numeau un urmaș, din același neam sau nu, pentru a moșteni numele familiei, casa, strămoșii și îndatoririle fiscale. Un autor de la începutul secolului XIX nota în acest sens: „Gospodăria se compune din cîmpuri, bogăție și moșteniri de familie transmise de către strămoși. Aceste bunuri nu ne aparțin nouă, membrii în viață ai familiei. Nu trebuie, nici măcar în vis, să ne închipuim că sînt ale noastre. Ele aparțin strămoșilor care au întemeiat casa, nouă doar ni s-a încredințat îngrijirea lor și trebuie să le transmitem urmașilor... S-ar putea să aibă loc evenimente pe care nu le putem controla, cum ar fi inundații, incendii ori boli și din pricina cărora vinderea proprietății devine inevitabilă. În acest caz, trebuie să facem tot ce ne stă în putere, economisind și plănuind, așa încît să recuperăm ceea ce a fost vîndut, să reîntregim proprietatea și să o lăsăm neștirbită copiilor și nepoților noștri".

De la strămoși pentru nepoți

Timpul nu aparținea deci individului, ci familiei și, prin intermediul ei, satului respectiv. În cadrul fiecărui sat se stabileau reguli complexe pentru folosirea timpului: numărul potrivit de zile de doliu pentru membrii familiei de rang diferit, felul și numărul bucatelor ce se cuveneau servite oaspeților cu diferite prilejuri și, în consecință, timpul afectat pregătirii lor, ocaziile în care se putea aduce *sake*[1] la cîmp ca să fie servit în pauzele de lucru, dacă sătenii aveau sau nu dreptul să părăsească satul pentru a lucra altundeva. În anumite sate, era interzisă întreruperea lucrului pentru a face urările de Anul nou altcuiva decît părinților și copiilor. Controlul comunității asupra modului de folosire a timpului era dictat nu numai de considerente strict utilitare, ci și de precepte morale. Într-adevăr, este greu de găsit un cuvînt care să semnifice munca în context social fără să conțină și ideea obligației față de ceilalți. Obișnuința subordonării intereselor individuale celor ale comunității și implicit deprinderea de a folosi eficient timpul se învățau de mic copil. De aceea, „copiii trebuie feriți de la o vîrstă fragedă de risipă, încăpățînare și alintare. Îmbrăcămintea și celelalte obiecte pe care le folosesc trebuie să fie sub nivelul rangului și posibilităților familiei. Dacă, din prea multă dragoste, copiii sînt răsfățați cu lucruri scumpe, vor ajunge să le placă risipa, iar gustul pentru risipă va crește cu vîrsta. Înfrînarea se deprinde greu dacă nu este învățată devreme". Mare era rușinea ce se abătea asupra familiei care nu reușea să își educe copiii în acest spirit, „căci dacă ei nu vor ține cont de dorințele părinților, vor trîndăvi și vor atrage ruinarea familiei, efectele crimei lor vor dura timp de generații".

Comunitățile sătești alcătuiau pentru tineri adevărate regulamente de comportare, care îndemnau la cumpătare, decență, sobrietate și hărnicie, calități identificate cu pietatea filială. Ele dădeau exemple și atrăgeau atenția asupra primejdiilor nestăpînirii, zgîrceniei, libertinajului, irascibilității și a altor tipuri de păcate asociate cu folosirea greșită a timpului. Petrecerea timpului liber cu prieteni tineri putea duce la fapte nepotrivite și lipsă de respect filial față de tată și mamă. Tinerii trebuiau să participe în cadrul grupului la sărbători, să se scoale devreme, să muncească aprig și să se dedice cu tot sufletul îndeletnicirilor familiale. Timpul liber trebuia consacrat studiului. În vremea serbărilor, ei nu aveau voie să plece din sat, să bea, să joace jocuri de noroc și să folosească argoul. Nerespectarea acestor porunci ar fi făcut de rușine părinții și satul.

Învățat de mic copil să prețuiască timpul, supus apoi unui permanent control social, țăranul japonez și-a format o puternică disciplină a muncii și o percepție cu totul particulară a timpului ca bun social. Drept urmare, adaptarea sa la rigorile muncii în fabrică s-a făcut mult mai ușor decît în alte zone geografice. Aceasta a fost baza fantasticei organizări și folosiri a timpului de muncă în cadrul întreprinderilor japoneze, cu evidente consecințe asupra dezvoltării istorice de ansamblu a Japoniei de azi. ■

În românește de
Daniela CĂLUIANU

[1] Băutură specifică, preparată din orez.

SOVATA — INCURSIUNE ÎN TIMP

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

Istoria Sovatei este legată, înainte de toate, de geologie. Odinioară teritoriul pe care se află astăzi staţiunea (ca şi întreaga depresiune a Praidului) constituia o lagună marină, nu prea adîncă. Clima caldă din anumite perioade a determinat evaporarea apei şi formarea, prin depunere, a unor masive straturi de sare (localitatea însăşi e aşezată pe un munte de sare). Urmele acestor depuneri sînt evidente şi astăzi, în pădurile de fag şi brad din preajma Sovatei, în care, unde şi unde, de sub stratul subţire de humus apar colţuri albe de sare — ceea ce conferă împrejurimilor un aspect deosebit de pitoresc. Vreme de milenii, sarea a fost principala bogăţie a zonei fiind exploatată încă de pe vremea stăpînirii romane. La Praid — în apropiere de Sovata — se află o astfel de mină veche de aproape două mii de ani, care constituie un obiectiv turistico-istoric de mare interes.

Alături de această bogăţie milenară, s-au adăugat apele sărate cu proprietăţi balneare. Acolo unde blocurile de sare au fost puternic erodate, au apărut lacuri saline, ale căror proprietăţi terapeutice au fost observate din timpuri îndepărtate. Prima menţiune a Sovatei, datează din 1597, dar desigur calităţile terapeutice ale apelor sale au fost observate de localnici încă cu multă vreme înainte.

Cel mai renumit dintre lacurile saline ale staţiunii ca dimensiuni — 48 000 m² suprafaţă şi 18 m adîncime — şi, mai ales, ca însuşiri, ceea ce face din el un lac unic în Europa, este Lacul Ursu. A luat naştere în urma prăbuşirii tavanului unor goluri subterane (carsturi în sare), petrecute în sec. XIX. Trei pîraie — Topliţa, Auriul şi Desişul — au contribuit la formarea acestei mari întinderi de apă. Lacul Ursu se distinge printr-o salinitate foarte pronunţată spre fundul apei şi tot mai scăzută spre suprafaţă, unde se formează o peliculă de apă dulce provenită din pîraie. Caracteristica sa cea mai importantă o prezintă fenomenul de heliotermism, de înmagazinare a căldurii de către apa sărată. Printr-un dinamism special, razele soarelui încălzesc cu precădere zona din adîncul lacului, în aşa fel încît în unele locuri, apa atinge peste 60°C; la 1,5-2 m — adîncimea ideală pentru organismul uman — temperatura este de 40°C. La suprafaţă, temperatura apei este de 20-25°C.

De subliniat că pelicula de apă dulce de la suprafaţă are un rol deosebit de important în protejarea temperaturii straturilor de apă sărată. În anul 1965, cînd s-a produs o scădere a debitului celor trei pîraie, temperatura maximă a apei a scăzut la 40°C. Pentru a menţine neschimbate proprietăţile heliotermale ale lacului, s-a întocmit, în 1971, un proiect de aducţiune controlată a apei dulci, care a asigurat astfel parametrii balneari necesari.

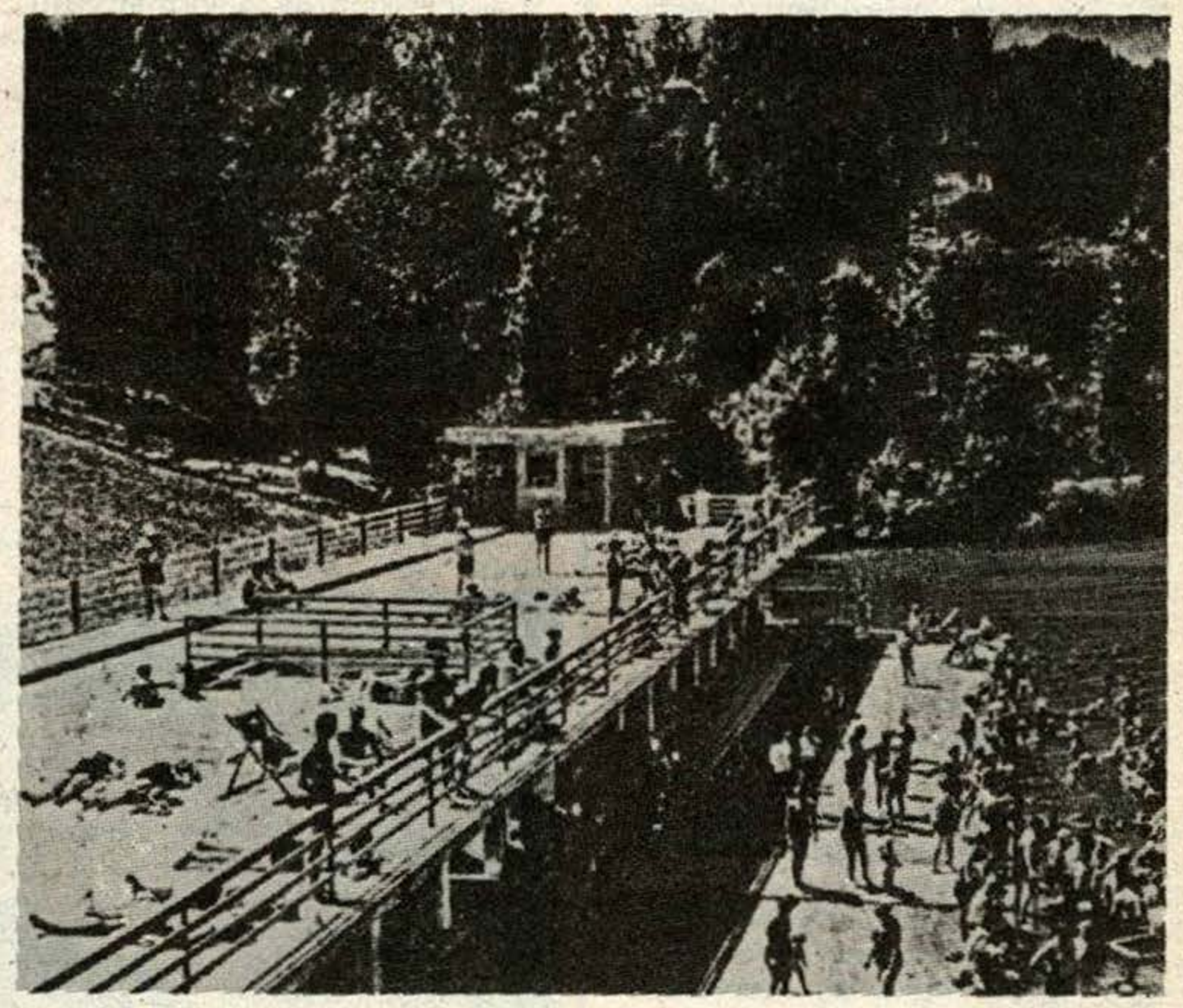

Sovata, ieri...

Proprietăţile Lacului Ursu îl recomandă pentru tratarea diverselor afecţiuni. Diferenţele de temperatură şi de salinitate au influenţe dintre cele mai favorabile asupra corpu-

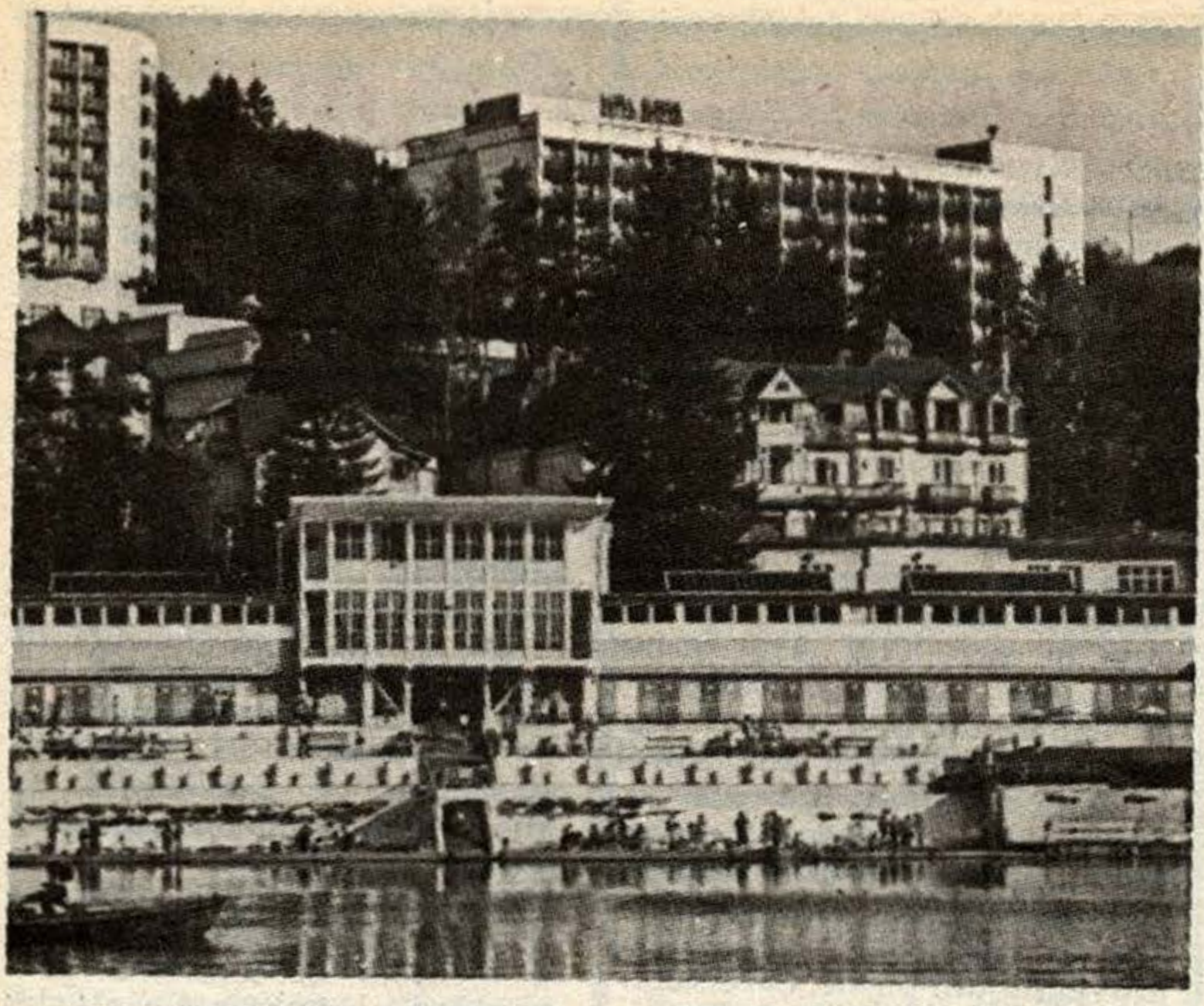

...și astăzi, în anii în care, ca și celelalte stațiuni din țară, a cunoscut o puternică dezvoltare

lui omenesc, stimulînd reactivitatea întregului organism, a sistemului nervos central și a organelor dirijate de acesta. Indicațiile terapeutice vizează în primul rînd afecțiunile ginecologice, dar și pe cele reumatice, tulburările circulatorii, afecțiunile articulare, pe cele ale sistemului nervos periferic, precum și pe cele care necesită o cură internă — tulburări digestive, de nutriție, insuficiențe endocrine. S-a stabilit, de asemenea, că apa izvoarelor sărate stimulează secreția astrică. Pentru folosirea cît mai judicioasă a acestui dar al naturii, stațiunea dispune de o modernă bază de tratament (ce comunică prin culoare acoperite cu hotelurile Făget, Brădet și Aluniș), precum și de un personal medico-sanitar de înaltă calificare.

Celelalte lacuri ale stațiunii sînt, de asemenea, recomandate într-o serie de afecțiuni: Lacul Aluniș (9 000 m²; 7 m adîncime maximă), care conține nămol argilo-silicos și se particularizează și printr-o mineralizare și heliotermie mai scăzute (30°). Lacul Negru, dispune de un strat de nămol sapropelic foarte sărat și bogat în substanțe organice utile, este indicat pentru împachetări cu nămol tot timpul anului.

La fortificarea organismului contribuie și climatul continental submontan, cu acțiune calmantă asupra sistemului nervos, ca și secularele păduri de fag, stejar, brad, mesteacăn și castan sălbatic răsărite în chip miraculos pe acest munte de sare pe care e așezată Sovata.

Stațiunea se află într-o zonă foarte pitorească. Lacurile Verde și Roșu — de dimensiuni mai mici și cu o salinitate redusă — sporesc frumusețea peisajului natural. Ele se află la marginea Muntelui de sare, pe ale cărui versante, șiroaiele de apă rezultate din ploi au sculptat un microrelief cu lapiesuri (șănțulețe) ce fac din acest monument al naturii un obiectiv turistic mult căutat.

Interesante obiective turistice se află și în învecinații munți ai Gurghiului, spre ale cărui vîrfuri (Cireșelu — 912 m, Capela — 720 m, Becheș — 1 079 m, Dealul Mic, conduc multe trasee ușor de străbătut de drumeți în tot cursul anului.

Așezarea, cum arătam mai înainte, datează din sec. XVI, dar adevărata dezvoltare a cunoscut-o de un secol și jumătate încoace și în mod special în ultimele decenii. Edificator este faptul că în 1919 ea primea anual doar 1 206 vizitatori; două decenii mai tîrziu găzduia 3 942 vizitatori anual. În prezent, numai hotelurile Sovata, Aluniș, Făget și Căprioara au o capacitate de 1 000 locuri, cărora li se adaugă alte 2 500 locuri în vile, cabane și camping — toate ilustrînd ritmul în care se dezvoltă și această stațiune și este pus în valoare bogatul tezaur de sănătate oferit de apele sale. ■

O modernă bază turistică: hotelul „Aluniș"

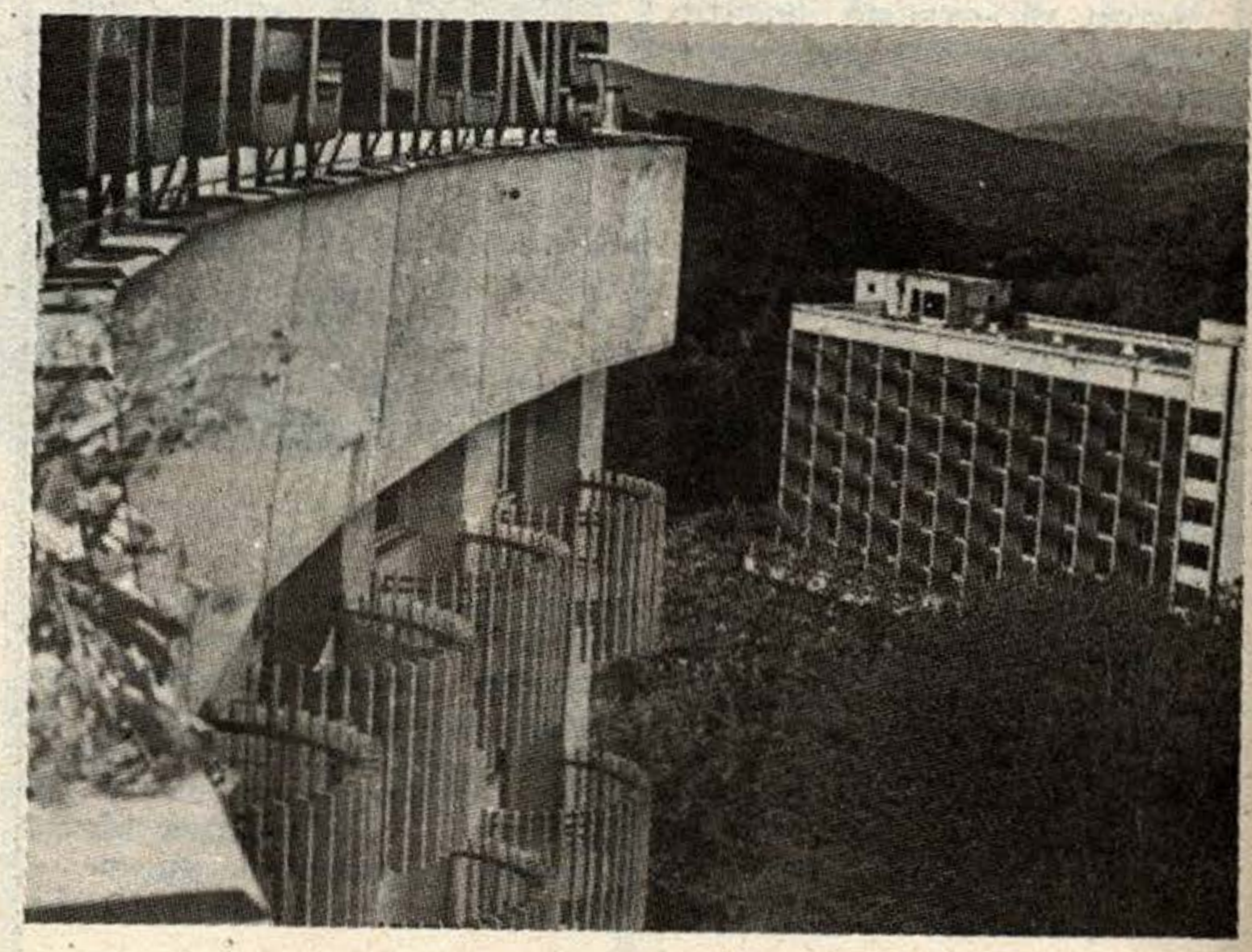

POSTA MAGAZIN ISTORIC

MULȚUMIRI

Magazin istoric XX. Mai bogat ca oricînd, curierul revistei ne-a adus în ultimele luni un număr sporit de scrisori, telegrame, cărți poștale, ilustrate etc. Semnatarii lor — oameni ai muncii de cele mai felurite vîrste și profesiuni — au ținut să reînnoiască expresia sentimentelor lor de dragoste pentru istoria patriei și poporului român, de prețuire și atașament față de Magazin istoric care a intrat în cel de-al 21-lea an de apariție. Acestor gînduri bune li s-au alăturat consemnările colegiale citite de noi cu firească bucurie în ziare și reviste din țară și din Capitală. Simțindu-ne emoționați de felul cum sînt onorate publicația și activitatea noastră, vedem în toate acestea un îndemn puternic pentru a continua să promovăm în paginile revistei Magazin istoric ceea ce este adevărată. O vom face fără a pregeta.

ÎN PREMIERĂ LA MAGAZIN ISTORIC

Prezent la marile forumuri mondiale ale istoricilor (Moscova — 1970, San Francisco — 1975, București — 1980, Stuttgart — 1985), ca și la numeroase alte manifestații științifice internaționale (Congresele de studii sud-est europene, cele de bizantinologie și tracologie, precum și Congresul mondial de istoria științei) din ultimii 20 de ani, Magazin istoric are bucuria de a se regăsi astăzi în ultimul volum (VI) al lucrării fundamentale Bibliografia istorică a României, apărută în 1985, sub redacția acad. Ștefan Pascu. Este o confirmare a contribuțiilor științifice pe care numeroși cercetători le aduc istoriografiei contemporane publicînd rezultatele cercetărilor lor în premieră în revista noastră.

Printre „noutățile" care în cei 20 ani de existență a Magazinului istoric au apărut în paginile revistei, dobîndind apoi notorietate publică, se numără studiile despre tezaurele de acum 3-4 000 ani de la Hinova și Brad, despre rezultatele identificării culturii Cucuteni unică în Europa cu mijloacele celor mai noi tehnici de investigații fizico-chimice și petrografice, redeschiderea discuției științifice pe marginea capitulațiilor și a statutului țărilor române în raporturile lor cu imperiul otoman, cei 5 000 voievozi, cnezi și juzi ai Transilvaniei, mărturiile documentare noi privind realizarea Unirii din 1859, a cuceririi independenței absolute de stat a României sau a împlinirii marelui ideal al unității naționale la 1 Decembrie 1918, raporturile înaltului comandament român cu aliații în primul război mondial și scurtarea duratei celui de-al doilea război mondial în Europa cu aproximativ 200 zile. Și lista studiilor și evocărilor bazate pe rezultatele investigațiilor și interpretărilor istoricilor români și care au fost întîia oară comunicate opiniei publice prin intermediul Magazinului istoric este departe de a fi completă.

Cu pagini inedite sau nerepuse în circuitul științific, au fost readuși în atenția marelui public de cititori reprezentanți de seamă ai istoriografiei naționale: N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, A.D. Xenopol, N. Iorga, D. Onciul, V. Pârvan, I. Lupaș, Al. Lapedatu, Gh. I. Brătianu, C. Giurescu, N. Dunăreanu, P.P. Panaitescu.

A devenit o mult apreciată tradiție publicarea cu regularitate a unor pagini semnificative din însemnările încă netipărite sau mai puțin cunoscute ale unor personalități reprezentative ale vieții politice și culturale românești. Astfel, în cei 20 ani, cititorii au putut lua cunoștință de jurnalele sau evocările memorialistice inedite ale lui I. Rebreanu, I.G. Duca, Take Ionescu, C. Argetoianu, Armand Călinescu, Scarlat Callimachi, Duiliu Zamfirescu, Al. Rosetti, Gala Galaction, Gr. Gafencu, R.R. Rosetti, C.I. Parhon, G.T. Kirileanu, I.I.C. Brătianu, M. Manoilescu, Valer Pop.

Au fost prezentate, de asemenea, pentru prima dată în limba română, fragmente din scrierile memorialistice ale unor proeminente personalități politice, militare, diplomatice, din lumea întreagă, cu elocvente mărturii asupra evenimentelor pe care le-au trăit pe scena istorică a acestui secol, printre care: W. Churchill, Ch. de Gaulle, F.D. Roosevelt, A. Eden, A. Kollontai, Ciu De, B. L. Montgomery, K. K. Rokossovski, G. K. Jukov, S.M. Ștemenko, A. I. Pokrîșkin, O.N. Bradley, V.I. Ciuikov, A.M. Vasilevski. Multe dintre aceste lucrări au apărut, apoi, în volum în traducere românească.

Au semnat, de asemenea, în paginile revistei — mulți cu articole în exclusivitate pentru Magazin istoric — nume prestigioase ale publicisticii istorice și culturale mondiale, printre care: A. Malraux, B.W. Tuchman, A. Decaux, C.W. Ceram, B. Davidson, A. Castelot, R. Geysens, J. de Launay, M. Baumont, E.V. Tarle, P. Aștin, M. Gallo, Al. Werth, Fh. Erlanger, C. Ryau, S. Runciman, L.D. Tappe, St. Zweig, S.N. Derjavin, A. Toynbee, A. Strindberg, Th. Mann, J. Vanweike huyzen, F. W. Deakin, W. Görlitz, L. Bezimenski, Yu Shixiong, Zhoung Wei, L. Hart, J. Mauriac, A. Maurois, A. Țvetaeva, Pablo Neruda, K. Simonov, G. Procacci, J. Orieux, I. Mînț, L. Pelliard, M. Brion, Ph. Gosse, M. Pagnol, M. Schumann, R. Sedillot, H.M. Banov, V.P. Borozîka, J. Kessel, F. Funk-Brentano, A.L. Funk, Fr. M. Padron, R. Ellenne, H. Michel, M. François, J. Carcopino, F. Braudel, H. Troyat, J. El. Zerbo, G.W. Prange, St. Pollo, Vercors, W. Shirer.

AJUTÎND REFUGIAȚII POLONEZI

Prof. C. DOBRESCU, din Ploiești, ne scrie pe marginea articolului Septembrie 1939. Ospitalitate românească refugiaților polonezi (nr. 10/ 1986): Poporul român, în lupta sa pentru apărarea ființei naționale, și-a manifestat deplina solidaritate cu lupta dreaptă a poporului polonez, acordîndu-i un substanțial sprijin moral și material. În acest context, se înscriu și acțiunile de ajutorare a refugiaților polonezi întreprinse de locuitorii județului Prahova.

Astfel — după cum consemnează documente de arhivă din acea vreme — forurile locale au acordat o atenție deosebită asigurării unor condiții umane miilor de refugiați civili și militari care, „atît cei în trecere prin județul Prahova, cît și cei ce s-au oprit temporar, au fost bine primiți de către autorități și cetățeni". Chestura Poliției Ploiești raporta că „unele restaurante au refuzat să primească bani pentru masa servită de cei lipsiți de mijloace". La Ploiești s-au înființat cămine „pentru înlesnirea materială a refugiaților polonezi și asistența lor morală", precum și cantine. Una dintre acestea a funcționat în str. Buna Vestire nr. 68 și asigura zilnic hrănirea a peste 250 persoane.

La 27 septembrie 1939, în Prahova se aflau 556 polonezi, dintre care 274 civili, pentru ca în luna noiembrie numărul lor să crească la peste 1 400. Autoritățile menționau că aceștia „sînt mulțumiți și satisfăcuți de felul cum sînt tratați și primiți de locuitori".

Pentru copiii polonezi s-a înființat în Ploiești, la 20 octombrie 1939, o școală primară cu 6 clase, unde învățau 44 elevi, precum și un gimnaziu cu 4 clase și un liceu cu 3 clase, unde erau înscriși 62 elevi. Se preda în limba polonă, dar elevii învățau și limba română.

În perioada 15 noiembrie 1939-30 martie 1940, s-a cheltuit de către Prefectura județului Prahova suma de peste 13 283 380 lei pentru hrana și întreținerea refugiaților polonezi, în care intrau și îndemnizațiile zilnice acordate. Un refugiat matur primea 100 lei pe zi, iar un copil 50 lei.

Cristian POPIȘTEANU

IMPORTANT

În numărul viitor, prima serie de întrebări din cadrul concursului organizat pentru elevi și studenți în vacanța de vară.

Participarea nu este însă restrictivă. La fel ca și la edițiile precedente ale concursurilor Magazin istoric, pot lua parte toți cititorii revistei noastre.

Bibliografia concursului: colecția revistei pe anii 1985-1987.

Întrebările — într-o nouă formulă de prezentare — vor fi publicate în nr. 7,8/1987 ale revistei.

Deci, nu uitați! Pentru a vă asigura participarea la noul concurs, completați-vă din timp colecția revistei 1985-1987.

CONTENTS (Romanian History) I. Ceauşescu Independence: Its Meaning and Continuity in Romanian History (III) ● C. Popişteanu, V. Buduru, M. Ştefan, V. Avram 1877-1878: The Romanians Fight for Their Freedom ● D. Berciu, I.H. Crişan 1900 Years after King Decebalus' Accession to the Throne ● I. Dumitriu-Snagov Trajan's Column in Colour ● M. Muşat, C. Popişteanu, F. Constantiniu, V. Dobrinescu The Dictate of Vienna: An Expression of the Policy of Force ● V. Veliman Turkish Chronicles about Prince Mircea the Great ● Gh.I. Brătianu History in the Black Sea Area (III) ● A. Dobre 1861-1866: The Cultural Association of the Romanians of Transylvania (ASTRA) and Romanian Academy ● I. Mavrocordat In Vienna, during the Years of the First World War ● V. Smărăndescu Sovata: A Historical Account

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Ceauşescu L'indépendance — sa signification et sa permanence dans l'histoire roumaine (III) ● C. Popişteanu, V. Buduru, M. Ştefan, V. Avram 1877-1878. Les Roumains se battent pour leur liberté ● D. Berciu, I.H. Crişan 1900 ans depuis l'accession au trône du roi Decebal ● I. Dumitriu-Snagov La Colonne de Trajan en couleurs ● M. Muşat, C. Popişteanu, F. Constantiniu, V. Dobrinescu Le Diktat de Vienne — une expression de la politique de force ● V. Veliman Chroniques turques à propos du prince Mircea le Grand ● Gh.I. Brătianu Le passé sur la côte de la Mer Noire (III) ● A. Dobre 1861-1866. L'Association culturelle des Roumains de Transylvanie (ASTRA) et l'Académie roumaine ● I. Mavrocordat A Vienne, pendant la première guerre mondiale ● V. Smărăndescu Sovata — incursion historique

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Чаушеску Независимость — смысл и постоянство румынской истории (III) ● К. Попиштяну, В. Будуру, М. Штефан, В. Аврам 1877-1878. Румыны вступают в бой за свободу ● Д. Берчу, И.Х. Кришан 1900 лет со времени вступления короля Децебала на престол ● И. Думитриу-Снагов Цветное изображение Колонны Траяна ● М. Мушат, К. Попиштяну, Ф. Константинеску, В. Добринеску, Венский диктат — выражение политики силы ● В. Велиман Турецкие летописи о господаре Мирче Великом ● Г.И. Брэтиану История у Черного моря (III) ● А. Добре 1861-1866. Культурное общество румын в Трансильвании (АСТРА) и Румынская академия ● И. Маврокордат В Вене в годы первой мировой войны ● В. Смэрэндеску Сована — исторический экскурс

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Ceauşescu Die Unabhängigkeit — Sinn und Permanenz der rumänischen Geschichte (III) ● C. Popişteanu, V. Buduru, M. Ştefan, V. Avram 1877-1878. Die Rumänen kämpfen für ihre Freiheit ● D. Berciu, I.H. Crişan 1900 Jahre seit der Thronbesteigung des Königs Dezebal ● I. Dumitriu-Snagov Die Trajanssäule in Farbe ● M. Muşat, C. Popişteanu, F. Constantiniu, V. Dobrinescu Der Wiener Diktat — ein Ausdruck der Politik der Gewalt ● V. Veliman Türkische Chroniken über den Fürsten Mircea der Grosse ● Gh.I. Brătianu Geschichte am Schwarzen Meer (III) ● A. Dobre 1861-1866. Der Kulturverein der Rumänen Transsilvaniens (ASTRA) und die Rumänische Akademie ● I. Mavrocordat Wien während des ersten Weltkriegs ● V. Smărăndescu Sovata — ein Abstecher in die Vergangenheit

SUMARIO (Historia rumana) I. Ceauşescu La independencia — sentido y permanencia de la historia rumana (III) ● C. Popişteanu, V. Buduru, M. Ştefan, V. Avram 1877-1878. Los rumanos luchan por su libertad ● D. Berciu, I.H. Crişan 1900 años desde la subida al trono del rey Decebal ● I. Dumitriu-Snagov La Columna de Trajano de colores ● M. Muşat, C. Popişteanu, F. Constantiniu, V. Dobrinescu El Diktat de Viena — una expresión de la política de fuerza ● V. Veliman Cronicas turcas sobre el príncipe Mircea el Grande ● Gh.I. Brătianu Historia al Mar Negro (III) ● A. Dobre 1861-1866. La Asociación cultural de los rumanos de Transilvania (ASTRA) y la Académia Rumana ● I. Mavrocordat En Viena, durante los años de la primera guerra mundial ● V. Smărăudescu Sovata — incursion histórica

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstăşel, Marian Ştefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti
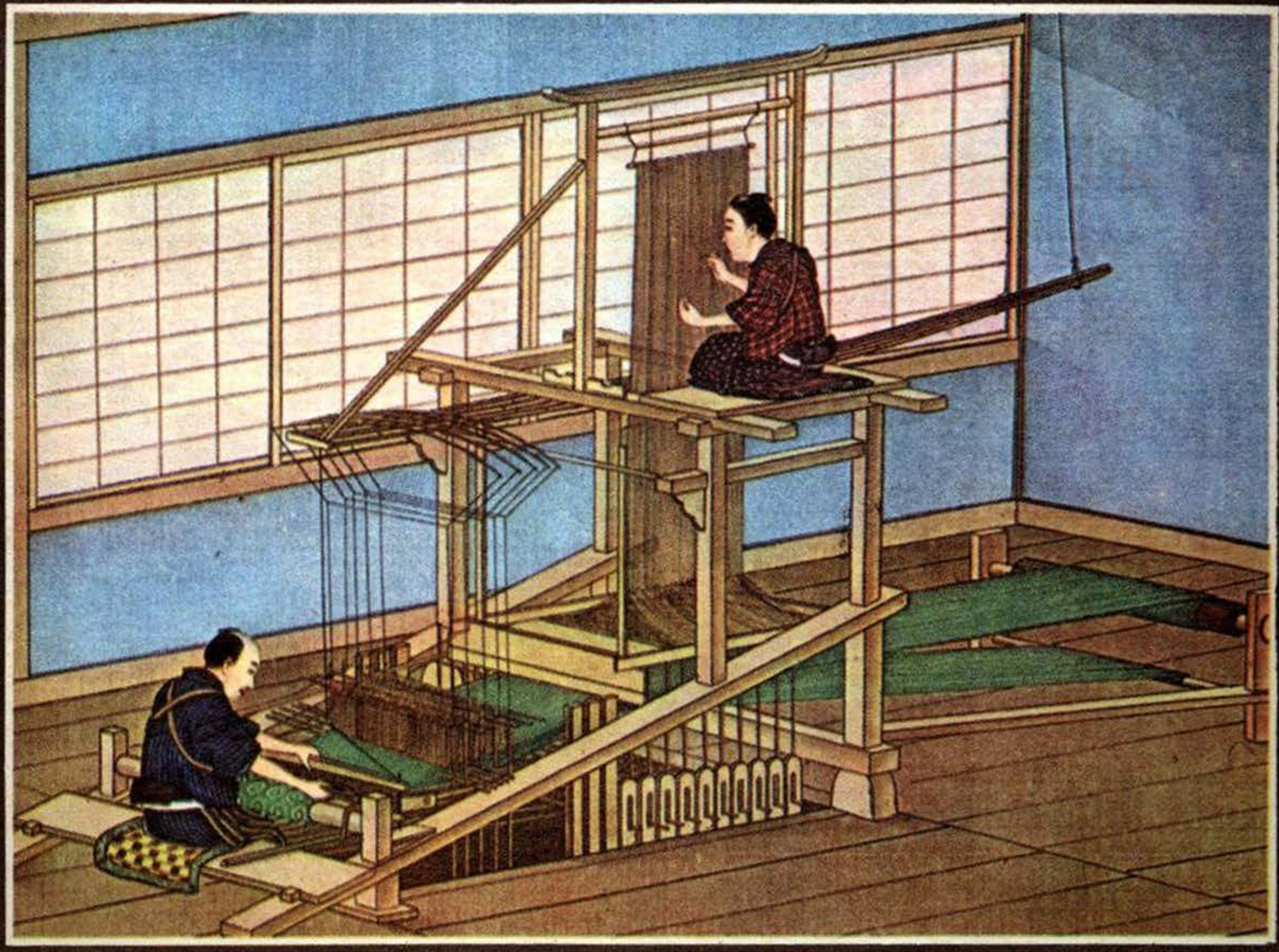
42 427